

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
ФЕДЕРАЛЬНОЕ АГЕНТСТВО ПО ОБРАЗОВАНИЮ
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

З.Х. Бижева

**ОСНОВНЫЕ КОНЦЕПЦИИ
АДЫГСКОГО ЛИНГВОКУЛЬТУРНОГО
ПРОСТРАНСТВА**

Материалы к спецкурсу

НАЛЬЧИК 2005

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
ФЕДЕРАЛЬНОЕ АГЕНТСТВО ПО ОБРАЗОВАНИЮ
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

З.Х. Бижева

**ОСНОВНЫЕ КОНЦЕПЦИИ
АДЫГСКОГО ЛИНГВОКУЛЬТУРНОГО
ПРОСТРАНСТВА**

Материалы к спецкурсу

НАЛЬЧИК 2005

УДК 80: 008 (075)

ББК 81.2 : 71. я73

Б 59

Рецензент:

доктор филологических наук, профессор, декан факультета
адыгейской филологии и культуры Адыгейского государственного
университета **Б.М.Берсиров**

Бижева З.Х.

Б59. Основные концепты адыгского лингвокультурного пространства:
Материалы к спецкурсу. – Нальчик: Каб.-Балк. ун-т, 2005. – 110 с.

В работе представлен материал для концептуального анализа
фрагментов адыгской языковой картины мира.

Издание предназначено для магистров специальности: 021700 –
родной язык и литература.

УДК 80: 008 (075)

ББК 81.2 : 71. я73

© Кабардино-Балкарский
государственный университет, 2005

ВВЕДЕНИЕ

Работа представляет собой завершающую часть комплекса изданий к спецкурсу "Культурные концепты в кабардинском языке" для магистров кабардинского отделения (Бижсва: Культурные концепты в кабардинском языке", 1997; Языковое выражение культуры, 1997; Язык и культура. 2000; Адыгская языковая картина мира, 2000; Культура и языковая картина мира, 2003).

Культурные концепты¹, представленные в данном материале, определяют специфику адыгской картины мира и ее отражения в языке. Иными словами, они являются репрезентантами адыгского культурного пространства.

Материал выявлен методом сплошной выборки из различных текстовых источников (нартский эпос, пословицы и поговорки, заветы, народные песни и другие фольклорные произведения, стихотворения Лаши Агнокова, этнографический материал С. Мафедзева) и предназначен для концептуального анализа основных тем адыгской лингвокультурной традиции. Кроме того, материалы будут использованы при составлении словаря адыгских культурных концептов.

Жирным шрифтом выделены отдельные концепты и речевые конструкции, в которых они функционируют. После каждого примера указываются страницы с тем, чтобы при необходимости привлечь более широкий контекст (за исключением пословиц). Композиция материалов произвольна.

---

¹ Культурный концепт, по нашему определению, представляет собой вербализованный символический образ понятия, отражающий ментальное представление носителей языка о соответствующем объекте действительности, определяющееся системой традиций данной лингвокультуры. Иначе говоря, культурные концепты – это конструкты представления знаний человека о самом себе и окружающем мире в языке. Концепт культуры – основная единица языковой ментальности.

ПСАЛЬЭ (ПСЭЛЬЭН)

Нарты¹

Уэзырмэдж жэуапу яредз:

– Фымыпашцэхэ, **псальэ тэккү кыизэзнэкынуш**, – жиэри псальэ кэккүэккү-неккүэккү зыбжанэккү игьэдалуэурэ нэху кьатригьэщ-хьаш. (47)

Абы шыгьуэм и щлэсэм кьыжри^{ла} псальэр игу кьэккыжри щлэгьуэжаш. (72)

И анэм и псальэр цнухым зызэщлэуэнэщ, зызэщлэуэтэщ, нэху-нэхуу кьеплэу Бэдыноккүэ **кьэлпсальэри**: – Сызэрбгьажыш си кьэккүэжыккэр, – жи^{ла}ш. (90)

...Зы псалти игу кьэккыжш:

"Нартхэ Пшыбадиноккүэ, кьэгьаз!"

Жиэри кьэзтыгуэуаш... (106)

– Сэ мы псальэу ес^луэтыл^лэр пэжу шытмэ,
Санэху к^ладэр к^ладашхэм шрехуарзэ. (119)

Адыгэ пшынальэ

– Нартыжхэр санэху к^ладэм фыцхьэщытц,
Нартыжхэр санэху к^ладэм **фопсальыльэ**...
Сэ мы псальэу ес^луэтыл^лэр пэжу шытмэ,
Санэху к^ладэр к^ладашхэм шрехуарзэ. (33)

Уэ си псальэ тэккү гушэхэр
Хэт хуэс^луэтэжыну мыгьуэ! (91)

Зи псальэ гушэри зи щхьэм шымытху,
Уэр, зи хабзэм хамэр схуапсэ! (96)

Си дыжынышхуэр алащэ щхьэфэм **кьышопсальэ**,
Судебнэр псальэм Гьуккэллхэ фи щхьэр кьыфлэщлэ. (114)

Щлэсэм жес^ла псалтишыр нызэхэ,
Ныбжккэ кьрамых джатэр кьрелъэф. (127)

Гуэбэшыкэ гушэр уи псальэ ныбэт,
Мудар и ныбэм срильхьэжаш! (135)

¹ Орфография примеров соответствует оригиналу.

Андемыркъан

Беслэней Пилалцлэ игъэкIуа шухэм Андемыркъан къашыхуэ-
мыкIуэм, мэгубжъри псалъэ бьдэ желэ Андемыркъаныр нукIыну, с
хэкIум кIыхъэ имыIуэ ирихуну. (48)

А псалъэмакъыр паштыхым и фIэш хъури, Къетыкъуэ и къуэр
паштыхым зришалIэри бзэджэ къыжриIаш... (50).

И вакъэм щхъэкIэ хъаным къыжриIа псалъэр езы Андемыр-
къан а шышIэм цIуэ фIишаш "Еман шэрыкъ" жиIэри. (51)

КъышIэкIыжаш абдежым апхуэдэ псалъэмакъым и ужькIэ
кIыхъ зримыгъэшIыжуи, ежъэри, а зэманым гуимэкIэ еджэу гу тIаплэ
гуэр шыIэти, апхуэдэгу зыбжанэкIэ жэшыбг дьдэм деж къэкIуэлIаш и
анэм деж. (77)

Псалъэ яритри, шым ягъэшэсри, Андемыркъаныр къэкIуэжаш
гупым я деж. (82)

Зыи тIуи къэфэгъэни абы ахэр шытурэ. ИтIанэ лIыжым и пшы-
нэбзэр игъэпсалъэу шIидзаш. (100)

Абы мурад ишIаш апхуэдэ ауан псалъэхэр хуимыгъэгъуну
Андемыркъан. (103)

Абы псалъэ бьдэ зэрыжиIар шыхухэм ятелуаш. (118)

Жылэшхуэ пэкIур зэхэсу зы псалъэ закъуэкIэ къехъур-
джэуати, зэ уэгъуэ закъуэти, хигъашIэш. (212)

– Дз зы псалъэ гуэр диIэши, мыдэ къакIуэт, Елмырэ, – шы-
жилэм шIалэр шIэкIри, фызым Елмырзэм жриIаш гурыщхъуэ
зэришIар. (219)

Адыгэ хъыбарыжхэр

АфIэкIа зы псалъи жимыIуэ шур елъэдэкъауэри ежъэжаш. (48)

Зэшищым я анэм ирата псалъэр ягъэпэжаш: нэхъыжьитIыр
зауэм хэкIуэдаш, я джатэпэри бийм хуашияуэ я псэр хэкIаш. (84)

– Уи флэщ хьуркьэ? Удыхьэшхынтэкьым плъэгъуамэ – кьыжъ-
длъэташ лъыжым, аршхьэкӀэ шӀалэр имыӀуэтэжыну кьызэригъэ-
гугъар игу кӀэкӀыжри, псалъэр зыжъэдилъэфэжаш. (86)

– "Апхуэдэ нысэ сыхуейкьым" жыпӀати, уи псалъэм уезгъэ-
пцӀыжакьым: шӀэч зыхуэпцӀар изгӀэкӀыжаш, кьылхуэсшӀэмэ, уигу
зригъэбгъэнкьым. (112)

– Сэ си псалъэ тӀэу жыӀэкьым: шӀэч схуэвмыщӀауэ вакӀуэ
фыдӀкӀыу дӀэнукьым. (118)

Си псалъэм сенцӀыжынукукьым. ЯпӀэ уэгъуэр узот. (119)

Къэрэбатырыр псалъэ хьуэн зытезагъэм ящыщтэкьым. (128)

Псалъэ пимыдзыжу и унэ кӀуэжаш. (111)

Уи псалъэм ухушлемыгъуэжмэ, накӀуэ губгъуэм ди закӀуэу
дигъэкъэ. (128)

– А псалъэм сыкъыкӀэлъыкӀуауэ араш, – жнӀаш шу
мышӀыхум. (133)

– Псалъэ къуэзэратам и щыхъэт гуэр уилэ? (133)

– Псалъэ къозытар унэм кьыщыщӀэкӀкӀэ бӀэӀтокум гу дьы-
тэнщ. (134)

Фызым зы псалъэ кьыжриӀакьым. (134)

Фэр пхьуантэм дидзэжри тӀысыжаш, и нӀэххьыр зэхилъхьэри афӀэкӀа
псалъэ кьыжӀэдкӀакьым. (139)

Псалъэ итати, игъэпэжаш: Жанкъылышым фыз кьыхуигъуэ-
тыжыху, етӀысэхакьым. (145)

АнтӀенокъуэр, и псалъэм щыукӀытэжа нӀэхьей, заулкӀэ
зилӀэжэри, къэтӀэджащ... АнтӀенокъуэр къэлыбаш, бжъэдыгъухэм я деж
щылэ и къуэшым псалъэ хьуэн хуригъэхьаш: – Гуашэм и ныкъуэри
къыспӀэбубыдынкӀэ хьуэнщ, – жиӀэри. (149)

Адыгэ хьуэхьухэр

Я псалъэр ӀэфӀрэ
Я Ӏуэхур ефӀакӀуэу... (71)

Имызу псалъэр я нысэу... (70)

Фом хуэдзу и псалъэр ӀэфӀу... (79)

Агънокъуэ Лашэ

– Еблагъэ, хъэщцэ, уэ уи псалъэкIэмкIэ умышэкIу цIыхухуэ-
дэкIым, хъэщцэ утщIынщ, – жиIаш. (12)

Иуэрыуатэ псалъэм хуэлэзуу зы бзылъхугъэ яхэтт а хъыджэбэ
къомми, абы пылъыну иригъэжаш Лашэ. (13)

Лашэ тIкIийуэ къепсэлъа Астемыр и къуэр къаплъэри
къыщилъагъум, къыбгъэдыхъэри, Лашэ зехищIыкIыну, и жагъуэ
хъуну псалъэ къыжриIаш... (16)

Сэ укысылъыхъунум,

ХъуэнкIэ псалъэр нумыгъажэ... (44)

Уэ джэгукIэ мышIэр,

ЗызымышцIэжу дэпсэлъейр. (45)

Иуатэ псалъэр

ТуашцIэу егъэш... (55)

Иуаныжъым псалъэн и жагъуэш... (144)

Сэ си псалъэр мыдыщэ плъыжът... (154)

Тхъэ, уи псалъэр уэ нэхрэ нэхъ хъэлъэжым! – щыжиIэм,
Агънокъуэм ар жэуапынщэ ищIынт? (158)

Дыкъуакъуэу псалъэрилэщ.

Лы ишхынкIэ джэдыужыщ. (137)

МафIэдз Сэрэби

Уегупсыс нэужькIэ псалъэ нэхрэ нэхъ гъэщцIэгъуэн щыIэу
къыщцIэкIынукуым. Дэтхэнэ зы псалъэми лъабжэ хуэхъуар, ар
псалъэ щцIэхъуар цIыхум ишIамэ, ди гъашцIэр куэдкIэ нэхъ зэлубэ,
гурылуэгъуэ хъуну къыщцIэкIынт. Емыпхауэ пIэрэ, зыгуэркIэ
бгъэдэмышхъуэ пIэрэ, дэвгъэгупсысыт, ди адыгэ псалъэ «еблагъэ»
жыхуэтIэр псалъэжэ «ЛIэужьыр бжьиблкIэ мауэ», – жыхуэтIэм
хэт «бжьиблым», «бл»–ым? КъимыкIыу пIэрэ абы благъэ зыккыт-
хуэщцI, къытхыкхэ, тщыщ, дэщхъ хъу, жиIэу? ИтIанэ абы и лъабжэр
куу дыдэщ. Лъэпкъыжэ дыдэхэм хабзэу яхэлъаш я зэлэгъагъыр,

зэлыхылыгээр ебланэ ллакхуэм нэсыхунклэ слэбыхрэ кыыщыщадзэу. Абы кыиубыд зэблаггэхэр зэрылыгын, зэрылытэн, зэрыхуэман хуейт. Я бын зэрышэ хуунутэкхым. Ар хабзэтэкхым. Икн абы и лэабжээр жыжэ дьдэц. А псор иджыпсту кыыщлеткхутэкхын шылу кыыщлэкхынкхым.

Ауэ адыгэхэм ди «кьеблаггэ» псалээр купцлафлэм имызакхуэу икн дахэщ, икн цыхуггэ ин хэлыщ. Абы адыгэхэм цлалхээр, абы кыикыр кыиклыу зы псалгэ лэпкк куэдым ялэкхым. «Еблаггэ» псалээр ди гьащлэм хэпх хуунукхым. (9)

Фызыр есатэкхым и щхьэггусэм и псалээр тлу ишлу. хьэмэрэ мыбы сыт кырихауэ плэрэ, жибу зыгуэрхэм я деж шиггэ-тэмэмыжу. (10)

Абы шыггуэми, и псалгэ зэпаудмэ, жалэрт: "Уи псалгэ фыкклэ улыгг". (12)

Уеблэмэ, алхуэдэхэм иреджэу псалгэ щхьэхуэ адыгэбзэм хэтц: унаггуэ зэхэмыбз. (38)

Зэрыгурылуэггуэщи, нэхьыжыым я пцлэм, я шыхыым. я псалгэм куэд нлыггт. (43)

Нэхьри телыджэр а Цолэххуэ и псалгэкклэм цлаггыбзэу, хуэзыбзэу, езым, езым и ныбжыым ит псоми щхьэкклэ цлалхээр зэрыгушылэр арат. (62)

Ауэ чэнджэщ, унафэ, даггуэ гуэрэм теухуамэ. адыгэ лыжь и псалгэ щхьэдаггэлухыртэкхым. (67)

Ещхьыркэабзэт фызщ зыхужалэ лыри. Ар дзыхэт, шыноккэ-рабгэт, цыху гьэфлат, и псалгэм траггуэтэжыртэкхым. (86)

А хабзэм тетт хуэухуэр псалгэкклэ зэпадыжу щыхуэм и джи. (90)

Си лэгум зы ныбггуэ ишщ,

Си гум зы псалгэ илыщ... (91)

Си псалгэ фадэм кыхэкклэ кхым. (91)

Жылэм дыхьа нуужклэ кыхуээзхэр уэршэрэггу ящлэрэ псалгэм кыидэкклэу абы кьащлэрт а унаггуэм сыт я дуней тетыклэми, жылэ зыхэсым дауэ яхэзаггэми, сыт хуэдэ хыбар ялэми. (97)

Ешхыркѣабзѣу я жагѣуэт цѣху псалъэрей, дыхѣшхырей-хэр... Хъыджѣбз псалъэрейхэм иралѣукѣрт: "Куэдрэ упсалъэмэ, уи тхѣмадэм и цѣри умыщѣххѣу кыхѣхуэнш". (100)

Ешхыркѣабзэрщ псынщѣрыпсалъэхэри, кѣуажѣххэри, кѣбжѣкѣхэри. (132)

Хабзэмрэ адыгагѣэмрэ псалъэ кѣудейкѣ шѣблэм кѣрагѣаштѣркѣым. (138)

Нѣхыжѣым и хѣуѣхуищыр иуха нужкѣэ абы хѣуѣхуѣуны зыхуигѣфашѣ дѣтхэнэ зыми псалъэ иритырт. (168)

Мыбын куэдрэ псалъэмакѣ кѣокѣ. Хѣт кѣзылѣжѣам ирифыжын хуейти, хѣти гупмахуѣбжѣэ кѣыщѣхѣэжа псоми иратын хуейти, жалѣурѣ. Ауѣ апхуѣдиз псалъэмакѣ кѣызэрыкѣын Іуѣхуу адыгѣхабзэм мыр зѣи игѣуѣу шытакѣым. (170)

Сытми зым я гушыѣр адреихэм сѣмѣркѣуѣу кѣагурыѣуу мыхѣуу псалъѣу кѣалъытѣу, адреим я псалъэр мыдрейхэм щѣгушыѣр ямыщѣу зѣбгырыкѣыжахѣщ. (185)

Абы и лѣэныкѣуѣкѣ (фызышѣ) гѣщѣгѣуѣнышѣу кѣысшыхѣуаш ди зы нѣхыжѣыфѣ и псалъэхэр. Ар илѣэсищѣм щѣигѣуат. (191)

Псалъэм кѣыдѣкѣуѣу, иджы кѣэхѣуауѣ мыри щѣызгѣуищ. (193)

Адыгѣхэм жалѣ: "Тыншу, ешху упсѣуны ухуеймѣ, умыдыгѣуѣ, умыфыгѣуѣ, умынѣпсей". Псалъэ псѣуищ, псалъэ узыншѣищ мыхэр (274)

Адыгэ псалъэжъхэр

Псалъэ дыджым гур егъѣузри, хушхѣуѣ дыджым узыр егъѣхѣуж.

Уи псалъэ тѣу ищѣыркѣым.

Зи псалъэ нахуѣм и напѣр хужыщ.

Зи псалъэ кѣищѣым и бзѣр Іѣфѣищ.

Зы псалъэм зы псалъэ кѣельху.

Кѣуаншѣу ушысми, захуѣу псалъэ.

Лы и псалъэ епѣыжыркѣым.

Ды и псалъэ тӕу жыӕкъым.
Нарт и псалъэ епцӕжыркъым.
Псалъэ ӕфӕыр мӕгъушӕри псалъэ дыджыр мӕщӕтӕ.
Псалъэм псалъэ покӕуӕжри, удыным удын покӕуӕж.
Псалъэ мышур шхын мышум хуэдӕщ.
Псалъэ щабӕ гуцабӕщӕщ.
Псалъэм уемыплӕ, кӕипсӕлӕым еплӕ.
Псалъэ бутӕппащам аркӕн кӕлӕумызж.
Псалъэ дахэм гъушӕыр кӕегӕнш.
Псалъэ дахэм пшӕ щӕткъым.
Псалъэ бзӕджӕ гъбзӕджӕщӕщ, гурышхуӕ щӕфынр хуӕмыхутӕщ.
Псалъэр куӕдрӕ жыпӕмӕ, мӕ цоу.
Псалъӕрейм едӕуӕгъуейш.
Псалъӕшхуӕ тхӕшхуӕ и жагъуӕщ.
Псалъӕкӕй кӕуӕдыжыкӕйщ.
Уи псалъэ гъӕмашӕ, уи фӕщӕлагъӕ гъӕкуӕд.
Уи псалъэ гъӕӕси, уи нӕмыс гъӕбыдӕ.
Улӕмӕ, улӕнуми уи псалъэ гъӕпӕж.
Псалъӕгъӕху хуӕмыхужь.
Псалъитӕ я щхӕ зӕтричкъым.
Хӕппшыппышхуӕ умыдзи, псалъӕшхуӕ умутӕппыш.
Абы и псалъӕр хӕщхӕрыӕуӕ кӕодзӕкӕ хуэдӕщ.
И кӕамӕ тӕу кӕыхкъым, и псалъэ тӕу жыӕкъым.
И псалъэ дыкӕуакъуӕщ.
И псалъэ мылым тетхӕщ.
И псалъэ нахуӕщ, и ӕуӕху пӕжщ.

И псалъэ тхьэрыкъуэф тхьэмлэм пхридзкъым.
 И псалъэ фоупщ, и фадэ псы защіэш.
 И псалъэ тіэу жыІэкъым, и жыІэ тіэу Іуатэкъым.
 И псалъэм бгым ушигъэжынщ.
 И псалъэр мылым хуэдэш.
 Псалъэ и тхьэкІумэ нхьэркъым.
 Псалъэ уз йофыкІ.
 Псалъэ щхьэкІэ жyp иІэбэкъым.
 Псалъэ дахэ ІэгунэщІ.
 Псалъэ гуапэ гугъэдахэш.
 Псалъэ дахэм гуауэр пшегъэгъупщэ.
 Псалъэ дахэм уи ныбэ из ищІыркъым.
 Псалъэм и пэр умыщІэу и кІэр пщІэркъым.
 Псалъэм пщІэ щІаткъым.
 Псалъэ лейм баш лей далэтыркъым.
 Псалъэр бгъэуvmэ, выщи, бгъэтІысмэ, цІэш.
 Адэ-анэ псалъэр пхъэщхьэмыщхьэш.
 Хьэлэу зыхэплхьэну ар нэхьыфІщ.
 ХушІэмыхъэ – пІэшІэрыпсалъэш.
 ЦІыхум я нэхьыкІэр псалъалэш.
 Уи псалъэ мыкІуэдэу уи уз укІуэд.
 Ди хьэдрихэ псалъэш (Яущэхуну псалъэм щхьэкІэ жалэ).
 Ямыльэгъуа бланз яукІкъым, зэхамыха псалъэ яІуатэкъым.
 Жьэм къыжьэдэкІа псалъэри фочым къыкІа шэри зэхуэдэш.
 Уи псалъэр гуапэми, уи къэпыр нэщІмэ, мыхьэнэншэш
 Гукъеуэ зиІэр псалъалэщи, бэгу зиІэр тіэхьуалэш.
 КІапсэр кІыхьмэ, фІыщи, псалъэр кІэшІмэ, нэхьыфІыжщ.

Мэжэш!ал!эр нцогъунцэж, псалъэ гуауэр гум къонэж.
Удын гуауэр мэгушри, псалъэ гуауэр гушцжкъым.
Ямыгъэпсэлъэл! яук!ыркъым.
Яук!ынури ягъэпсэлъэж.
Делэр и псалъэк!эк!э къош!э.
Делэри мыпсэлъэху губзыгъэщ.
Лыжъым и л!ыгъэр къэрабгъэм и псалъафэщ.
Убзэ зи хабзэм псалъэ и куэдщи, цхъэхынэм цхъэусыгъуэ и куэдщ.
Уи псалъэ т!у иц!ыркъым.
!упэ п!ащ!э псалъэрейщ.

Андемыркъан

Андемыркъан и шым и псэм ишдэри пхъэрыгъажитыр и
пцэм флэлъу жылэшхуэ тэклум къахэлъэдаш. (46)

Хъэгъу-хугъу и башэш, чынтыпщ шауэр псэхужщ. (55)

Андемыркъан пщыжхэр илбагъу мыхъуу зэрыщытым
къыхэкIкIэ, Жанхъуэт и къуэр псэкIэ ебийт. (78)

Езыр иукIын щыхъум, псэр IэфIш, зримыгъэукIын щхъэкIэ:

– Хъунщ! – жиIаш. (166)

– Зы псэ мыхъумэ, мы дунейм теткъым сэ уэ пхуэзмыщIэн! –
жиIаш Битум. – А зы псэмкIэ укъызэмылэIу! (172)

"Мыбы хуэдэлIым мыпхуэдэ зэманым нсраф зэтрищIаш,
мыпхуэдэ лIыгъэ хэлъаш, мыпхуэдизыпсэ игъэнаш" жари, цIыхум я
гум къинэжын папщIэ, Iуашхъэ хуашIаш жалэу араш сэ зэхэхар. (174)

И щхъэр къыдрихъейри, щIалэм Елмырзэр къепсэлъаш:

– Си хъэшIэуэ си щIасэ, си псэм хуэдэуэ си щIалэ, сытым
укъыхсуихъа? Хэт ущыщ? (209)

– Дэ ди нэм и нэхуу, ди псэм и хъуахуэ, уафэм къехуэха
щыгъэ закъуэ укъэдгъуэтыжай! (210)

Сегъэплъыт, си псэ закъуэ! (211)

Сыкъезытам и псэу гъуэгуншэ ирсхъу! (215)

И псэр здыхэкIым, ар желэ:

– СыфIэшIэкIынт... (252)

Адыгэ пшынальэ

Зи хъэдэр шордакъым ирахъэ,

Зи псэ тIэкIур хъэршым хыхъэж, зиунагъуэрэ! (86)

АдрыщIым сызэпрыплъым

ныбжыщIэри щызэбграш,

Фочыпэри щызэхашиекIэ

уэркъ щауэхэр псэ емыблэжщ. (88)

Зи псэ тlэклум ириджэгужыр,
Уо нейкэ, уэ сэрмахуэ, иджи Астlэнджэрийкэ! (104)

Жэш ныкгуэ гушэм шэхэр хобгэхш,
Нэхуш кaabэ гушэм уи псэр дыхэкlш. (111)

Кыскым кyамылхэр а махуэм жым зрехуэ,
Зи псэм зэрихуэр Джэтэгэжкэ фи Егyурбийш. (111)

Гyмахуэр кыхьэм, гyмахуэр кыхьэм, Алий, шыхьхэр
уогэпекl,

Уи псэ хэкlыкlэри уафэхуэпекlым хуэдэт, Алийр
уолэшlахай! (113)

Си дуней гyашlэкlэ сэ згьэлэпlэнуши,
Сэ си нэ-си псэш сызыхьхуар. (129)

Си псэм и ныкгуэрэ сызыдэгущуэм,
и ныбжьэгy пажэр кыхуобзэгyфlэ.
Дыульиуэрэ дыкэмынэным,
си псэм и шlасэр хегэгупсысэ. (130)

А-а, пащlэр фогэкlыр,
Ежy: А-ра!
Еу мыггуэ, жьакlэр фоупсыр,
Ежy: Е-ра!
Сыт мыггуэр фэ фи псэлыхьху? – жари,
Ежy? Уой-ра, а-а-а! (146)

– Уэ Хьэцацэ кyарэ, умыпагэ!
Псэлыхьхум епэгкlыр бэрэ дэш. (147)

– Си ужьри хьэджафэм зрехуэ,
Си псэми дэжыгхэр щlонэкlыр,
Ильэс минищэхэр птызоlуэ,
Ильэс минитlхэр птесlуаш! (189)
(Дэжыгхэр – сондэджэрхэр).

Псэ lыхьэ лyапlэш,
Хьуэхьупlэ махуэш,
Махуишэ и уасэш.
Псэхэр мэгуфlэ,
Благгэфlхэр мэлэкlу. (193)

Дышэм хуэдэу си дышэ пылэр
си натлэлэм пхутызогъэс.
ИшхьэмкIэ нэпкыпэм тесым
мы сэ си псэр нымдыхьэх. (78)

Уэ, хьэхьэй, уэ, хьэхьэй, КIэтIырэ!
Уи уэрэдыр шышхьэегъу доус,
Щаклуэ кIуэныр уи псэ хуэдэ уолъагъу. (202)

Ди псэм демыблэну быдагъэ зыдошIылэ,
Лыгъэ иритшIэну шагъдийхэр догъэпс,
Нобэ дэкI шу машIэм фахуэмысэ. (71)

Си бжъэ лъэныкыуэр кышIаш,
Псэ тIэкIу мыгъуэм кызыщелэм,
Уэсят машIэкIи солъэIу... (183)

Пхъэр мэхасэ, псэр мэдауэ,
Пхъэм и дауэр, уоредэ, къэсIуэтэнуш;
Мы зэхэхэр фыкъедаIуэ.
УедэIункIэ ар пшына.тэщ. (183)

Лъагъуныгъэри мыдахагъэ,
Лъагъуныгъэри мылеигъэ,
Нэм фIэдахэр псэм фIэIэфIи,
Си псэм хуэдэу, Назирэт,
Псэм фIэIэфIыр нэм фIэдахи,
Си псэм хуэдэу, Назирэт...
Си нэ си псэу, Назирэт,
Си псэ закъузу Назирэт,
НэгъуэщI шIалэ удэмыкIуэу
Сэ кыздэкIуэ, Назирэт. (141)

Адэгъ хьыбарыжъхэр

– Мэ, тIасэ, – жери жэмхэгъасэм шышIафэ джанэр хуидэри
шIакIуэр иубгъуаш, гъуэлэри и псэр хэкIаш (46)

– Ди нэм ухуэдэщ, ди псэм ухуэдэщ! – жари яшэри жьантIэм
дагъэтIысхьаш... (57-58)

Къуажэ гуэрым зэныбжыгъуитӀ дэст. "Я псэр зы чысэм
илъш" жалэрт абыхэм щхьэкӀэ. (63)

– Уи псэ пыт щӀыкӀэ, зыгъэбзэх! (69)

Ар жери Шужьей и псэр хэкӀаш. (92)

Жэуап щӀрамытыр зыт: псэм хуэдэу фӀыуэ илӀагъу илхуэ
закъуэр хигъэзыхыну хуейтэкъым. (93)

Хъаным зы зауэлӀ зыбгъэдешӀ: – КӀуэи, и псэр хэмькӀ щӀыкӀэ,
къызэпрых: абы къедгъэлэуэтэнщ къытпэтӀысам я бжыгъэр. (125)

Гуашэм ар шызэхихым, и мылӀхукъуэр и псэм еджэу
зыцӀэлъ пэшым щӀыхъаш, ар лӀэнрэ мылӀэнрэ и нитӀкӀэ еплӀу
зригъэщӀэн папщӀэ. (35)

Адыгэ хьуэхьухэр

ЩӀым псэ къышчыгъыхьэм

МэкъумэшынщӀэхэм

"Губгъэм дихьэнщ" шыжаӀу

Вэрэвийр шыщӀашӀэм... (31)

Абыхэм ирилажъэ ди щӀалэхэр –

ГъушӀыпсэрэ псэ быдэу,

Зубыдым елъэшэкӀыу. (34)

Гуэху зыхуежъэр дӀепсалъэу,

Псэ быдэу, хьэлэлэу... (76)

Я псэ хэлымэ насыпу,

Я псэ хэкӀмэ хуэзэшу,

Зэшхэр зеришалӀу... (84)

ЛӀыр и псэу,

Ди нысэмрэ ди шауэмрэ

Фомрэ цӀырэ хуэдэу зэкӀэрыгъапщӀэ... (96)

Хамэхэр кӀришалӀу,

Благъэхэр и псэнахуу... (100)

Адэм хьуэхьур хуиӀэту,

Анэм и псэм Іурыту... (104)
Хъуэхъур зи щІасэу,
Ди псэм хуэдэу, ди щІалэ! (105)

Жумарт нэсым къунта псэуэгъущ,
Псэ Іыхъэ лъапІэщ,
Махуищэ уасэш. (106)

Псэхэр мэгуфІэ,
БлагъэфІхэр мэлэкІу... (107)

Іэпэ зыхуишийм –
Псэ къыпигъакІэу... (114)

Уей ди тхъэмадэфІ,
Ди тхъэмадэфІу ди псэ,
Куэдрэ тхуэпсэун! (121)

Агънокъуэ Лашэ

"Дэлэпыкъуэгъу" псалтэр хъэшІэм къызэрыжъэдэкІар Лашэ и
псэм хуэдэт. (22)

ХъэшІэм уегупсэныр
Уи псэ тіэкІум хуэдэш. (23)

Сабийм срибгъэнщ,
Сабий и псэ гъэныным
Фи нэм Шыпшхэ къыхуикІаш... (32)

Дыгъэпсыр ди псэмкІэ гумашІэу... (35)

Уей, Іэшхъэхуу гуашэ хужь,
Жьырытэджу псэм и хъуахуэ... (36)

ФІэбзыпэ уасэу
Блатхъэр пэнэсмэ,
МолэмкІэ псэдыхъэу шыташ. (49)

Уи ныбэжыр зыкІуэціопкІ,
Фи пкІэунэрш...,
Уи псэм иныкъуэщ. (66-67)

Фіэмыфі шхэкiа мыгубжэ,
 Жыжъэу ялъягъуми, псэр дэзыхъэх... (80)
 Ажалым и къуэдзэр кышцлэхуэри,
 Си псэр схуlуиху сыштац! (96)
 Уи нысэ цlыкlури уи псэм кыыдыхъэу... (124)
 Дыщэ сомипшцлэрэ уэ кысхуэупсэ,
 Сигурэ си псэклэ сыпхуэусэнц! (140)
 Жэщыр хъумэ, сыпшцлогупсыс,
 Си псэм и ныкъуэ! (141)
 Гушыlэншэр псэцшэм хабжаш,
 Сызижэгъуэным и дуней ухъу! (160)
 Уи гур зыкьутэ нэхърэ уи псэр зыгъэф! (165)

Мафlэдз Сэрэби

Зэралытэр арат: псэ зиlэм уахъты иlэш, нэхъыжъым фlэхъусыр иримыхъжу зыгуэр кышышцlмэ, фlэхъус-сэламыр умытыжу кыптенэнц, ар гуэныхъц. (14)

И псэ еджу телъ къаныр лlэн ипэклэ шlэлъlуаш, желэ, си адэ сыкъэзылгъуар зэ закъуэ нэхъ мыхъуми сыгъэлъагъу. (36)

Зауэ къэхъумэ, псэ зэпылхъэцлэ ихуэмэ, хэт япэ игыр, хэт япэ хэкlуадэр? (59)

Апхуэдэу шlалэ цlыкlухэм фlаш цlэхэмн мыхъэнэшхуэ хуашцырт: Псэун, Упсэу, Псэбыдэ, Гъушlыпсэ, н. (68)

Ди нысэ цlыкlум и псэ, жалэурэ ирагъэсати, си псэ, жиlэу, ежъэжат, желэ... (80)

Иtlанэ псэлъыхъум кыlэшцлэлъэгъуаш езыр зылъыхъум хуэдэ бзылхугъэ дахэ, икlи зымыгъэгувэу и ныбжьэгъум жриlаш – и хэдэну кыыхихар. (84)

Псэхэм зышаплъыхъклэ зран уахуэкъуыкlэ бетэмалш. иtlанэ абы ягу къобгъэнуц. (214)

Зэрыгурылуэгъуэши, мы хабзэхэр күэдкIэ епхаш диным.
цIыхум и псэр кыздикIыу, здэкIуэжу адыгэхэм ялыту шытам
зэрызихъуэжам. (262)

И псэр хэкIаш, и псэр щинаш, и псэр хьэршым лътэжаш.
Мыбы дэтхэнэ зыми къарыкIыр цIыхур къанэу абы и псэр
зыщIыпIэ гуэрым кIуауэ араш. Апхуэдэуш адыгэхэр псэм шыгъуэ
абы зэрэплъу шытари.

ИкIи абы и лъэныкъуэкIэ хьэлэмэтыщэщ: а сыхьэтыпIэм
лIэну цIыхур яшэча нужкIэ нэхъ хьэлтэщ, ар лIауэ, и псэр хэкIауэ
и хьэдэр шашэчым нэхьрэ тхьэрыкъуэм и хьэлъагъ-псыншIагъ
хуэдизкIэ. Псэм хьэлъагъ гуэр иIэуэ ара? Псэр хэкIа нужкIэ
къанэм мыхьэнэ гуэр имылIэжу уврэ? ...

Күэдым урегъэгупсыс "псэхэлIэ хъуаш" жылIэкIэм. Iэщыр
фIамыгъэжамэ, абы лъы кърамыгъэкIамэ, псэхэлIэ хъуауэ араш.
Абы и псэр езым хэлIэжаш, пкъырылIыхьыжаш. Лъы кърамы-
гъэкIамэ, лIаш, и псэр хэкIаш. Зэрыхъур араш лъымрэ псэмрэ
зыгъуэ, зэхъуэ. ИтIанэ "хэкIаш", "IукIаш", "Iунчаш" псалъэхэм
кIагъэлъагъуэ псэр гъуэгу тету, гъуэгу техъауэ. Ар пэжыжэкъым
дунейм и къэхъукъащIэхуэ "жы", "хъэуа", "псы", "жэ", жыхуэтIэ-
хэм. Мыбыхэм цIыхур зыгъэгупсысэн цIэху күэд яхъумэрт.
иджыри ар нэхъ гурылуэгъуэ хъуакъым. (263)

Ешхьыркъабзэт ишхьэкIэ зи гугъу тIэкIу кыыхэдгъэща,
лъэпкъым яхэкIуэдыкIам и псэр адрей лIахэм я псэм екIуэлIэ-
жын ипэкIэ псори зэригъэлъагъуу ялытэу зэрыщытари... ЛIам и
псэр адрей лъэпкъым шышу лIахэм я псэм бгъдыхьэжын и пэкIэ
дунейм кытенахэм я псэукIэм, я зэхэтыкIэм, я цIыхунагъым зэ
аргуэру кIэлъыплъыжын хуейт, мо куэд шIауэ щымыIэжхэм я
лщхьэ щихьэжкIэ, ахэр кызэрэупшIым и жэуап гупсэхуу иритын
щхьэкIэ. (273)

Былымым яшышу яшхьрт Iэщ жьэгъуащхуэ зи лъэхъуамбэхэр
тIуэ зэгъуха псоми я лыр, ахэр псэхэлIэ мыхъуауэ щытмэ. (302)

Хьэжыгъафэм и гъусэхэм жалэрт абы и псэр кыыхыхьэжын
щхьэкIэ зыгуэрхэр хуэщIапхъуэ, хуэлэжыпхъуэ зэрыщытыр. (332)

Адугэ псалъэжъхэр

Былымыр псэм и хъахуэш.
Зэлусэм псэ хельхэ.
Цыхубзым псищэ хэтш.
Уи жагъуэгъум уи псэр ептми, уи щэху нумыт.
Уи нэ кьелэм и псэ елэж.
Былымыр уэсэпщ, цыхупсэр маеш.
Былымыр уэсэпщ, цыхупсэр лэфш.
Нэм ипэ псэр ихуэ.
Нэм псэр и фыгъуэгъущ.
Нэри хъэхуши, псэри хъэхуш.
Псэ зиlэм ажал илэш.
Псэжъым гуашэ кьелъхури, гуашэми псэжъ кьелъху.
Псэр ящэри напэ кьашэху.
Нэм псэр зыщлешэ, гүм гур кьреджэ.
Нэм щlэтыр псэм хуэдэш.
Псэм фlэлэфlыр нэм фlэдахэш.
Псэр зэхуапсэр дахэш.
Унэр игуш, жэгур и псэш.
Я псэ зы чысэм илэш.
Пкъымрэ псэмрэ зэлэпыкыгъуейш.
Псэм лъыхъур щхъэм и кьурмэныпхъэш.
Псэжъыр лъхуэри емынэжъ кьилъхуаш.
Псэ зыпыт кьупищхъэм лы кьытокlэж.
Псэ зыпыту мышынэ щылэжъым.
Псэм хуабэ и щlасэш.
Псэр lэфш.
Псэрэ пэт хъэхуш.
И нэм и джабэхъш, и псэм кьыпатхъаш.
Уи псэлыхъу уилъагъуну емыкly хэлъкъым.

Узишласэм и псэ ухуехь.

Уэшхым шIым псэ кыыхелъхьэж.

Псэ хальхьэфкъым ахъумэ урысым ямышIыф шыIэкъым.

Анэм "си пхъу закъуэ и псэ" щижилэм, пхъуми " си псэ" жиIэу хуежыаш.

ЗумышIэжмэ, псэIыыхъу кIуэ.

Пхъурылхур кыихьэмэ, псатхьэр магъ.

КыыхуэзышIэ и псэ.

Нэр псэм и хъумакIуэщ.

Псатхьэр къехмэ, бгыкъум зэгъэщ.

Хъуажэ и псэ кIуэдкъым.

Узэмышхъу псэхэхщи, молэмышхъу гуишI.

Джэдум хуэдэу псэ быдэщ.

И нэ исщ, и псэ пытщ.

И нэм хуехь, и псэм хуехь.

И псэ вакъэжь шадыхъу псэуаш.

И псэр дзепкIэ иIыгъщ.

Ищми псэ Iутщ.

Псэ зпылхьэпIэщ.

Псэхэхым хуэдэу шынагъуэщ.

КъуаншIэхэм узыхуашенур псэхэлIэщ.

Жьэмыгъэпсэху псэмыгъэтыншI.

Хьыгъуэм гуащэщ, къэхьыжыгъуэм псэжыщ.

Зи цхьэ уи унэ нсым и псэ уи унэ илыщ.

Дыщэ уанэ зыгъэжыр гухъум тет псэжьым супцIыжащ.

Нарты

Хьымыщ и къуэ Батэрэзыр ди псэIыыхъуш.

Бэрэ сэ укыслъыхъумикI сыбдэкIуэнукъым. (166)

Щхьэ

Андемыркъан

– Пшым и щхьэр щхьэ фудэгурэ. Мыдэ къащтэт пшынэр! –
Къаинхри езы лы цыкIур еуаш, я гъашIэм зэхамыха пшынэуэкIэ
къригъэкIу. (71)

Шу гуп дэшыгъуу Андемыркъаныр щакIуэ щылэт, зы
чыназыжъ, шым зэримыхъу, яхэту. Ар псоми я щхьэт, Беслэней
ПцIапцIэщ узэреджэнур. (199)

Индылым сыхихьэри мы щыплэм сыкыхьаши, си щхьэр фи
хьэщIэщ. (209)

И анэр пыхьэрт, и адэр гулэзырт, езыр щхьэхуимыту. унэлут
папшIу гуаштэм зеришэрт... Ар ерыбз дахэу, зи щхьэм хунмытыр.
Алхьом зэщIиштэри Елмырзэкъаныр хуилъхуат. (206)

Нарты

НэгъуэщI мыхъуми зы гъусэ шIы, тэгъуэкI нэхъ Iей шыIэкъым.
Уи щхьэ закъуэм дзыхъ хуумышIыж, – жери. (43)

ШыщIэ цыкIум Сэтэней Iэ дилъэри и щхьэ хуэпсалъэ
хуэдзурэ "Си щIалэм шы ухуэхъуну плэрэ?" – шыжиIэм. а зы
сыхьэтым шыщIэм и щхьэр нутхыпшIащ. (46)

И анэм и быдзышэри

Iубыгъуищуй кыжкьэдикуаш.

Щхьэр фIнхынми нэсаш. (49)

– Сэ мы шэнтжей кIыхьым сиукIыж абы и щхьэр уэ
къозмыгъэхьым. (50)

И щхьэмрэ и лъэмрэ зэгъэкъуаш,

МафIэр и кум илъыжш,

Уэ инри мэжей. (53)

ИтIанз Сосрукъуэм кыкIэрыхъухъу щIидзаш. Иныжкым и
щхьэр пнупшIыну. (57)

– Уэ уи анэр уи щхьэ узыхьщ,
Армы къэбхыгъэ защи,
Абы шыфы-лӀыфэхэр
Сэри къэзгъащӀэт. (64)

"Дыздэвгъажэ" жалэмэ дэнэки сыхуэгъэзащ, " мывальэмкӀэ"
жамыӀэмэ, – жиӀурэ и щхьэ хуэпсалъэрт. (73)

– Зи щхьэр ямышӀӀэу,
Зи лыгъэр къащӀа... (81)

Нартхэм я щхьэр къыфӀэхуауэ, жагъуэ ящыхъуауэ
къызэхинащ. (81)

"Хэт иш?" – жиӀуэ щӀэупшӀэну и щхьэм хунмыгъэфӀащӀу,
Сосрыкъуэ бжэблпкъыр хих щӀыкӀӀу унэм щӀыхьэжаш. (82)

ЗригъэлӀар Бэдынокъуэ пхъуантэм дэлъу къэзыгъуэта къазыхъуэ
фызымрэ абы и щхьэгъусэ лӀымрэш. (83)

Асрадж щхьэщытхъуныр и щӀасэщ. (119)

Ашэмэз щӀалтэм щхьэкӀуэ хуохъури,
я деж къокӀуэж... (132)

Уи щхьэ ухуэлӀэжынрэ пэт
Махуищ унейкӀэ щхьэ сыугъалэ? (137)

– Уэ ухэт? Зумыусыгъуэджэм уи цӀэ, уи щхьэ къыджелэ, –
жилэри. (168)

Сосрукъуэ дежкӀэ зигъазуу шылабэм: – Уи узыншагъэми, уи
щхьэми сыксуейкъым, – жилэри лукӀри зыкъыпэщӀигъэхуакъым. (170)

Адыгэ хъуэхъухэр

Шауэм дэщхьэукъуэу,
ЖӀэккыхъууэ,
Щхьэ пӀащӀӀу... (38)

Къалъхур япӀрэ
Я щхьэри япӀыжу. (55)

НысащӀэхэм я щхьэу... (100)

И шхьэр нэмысншэрэ,
И шхыныр кьсмэщлэкыу... (127)
Кьильхур иплу, и шхьэ иплыжу... (102)

Адыгэ пшынальэ

Инмэ и щхьэ кьыфлхри
Мафлэри кьихьри кьэклуэжаш. (13)

– Шыуэ зытесыр:
Шыгьуэ бланашхэт,
И шхьэр уэгум етат... (17)

Уэ-уи, уэ-уи, уэ-уи, уэ-уи,
Нартхэ ди Бэдынокьуэ,
Нартхэ ди лы икьугьэ!
Зи шхьэр дымылгагьуу
Зи гугьум дигьальэ! (21)

Уи шхьэ йомыусыгьуэджэу
кьеблагьы зы бжэ кьыхуефэ! (26)

Сырымэ лэщхьэу зи шхьэм хуимытыр кьыритл зэхуакум
лэщцккэ кьылдзыхыжыр Даушджэрджийш, Даушджэрджий! (50)

Адыгэ унэм ди шхьэр фи хьэщлэщ. (64)

Офицер ухуэзэмэ, я шхьэр хуфлогьашлэ,
Тхьэмышцккэ ухуэзэмэ, яшхэр хушлэшлэж. (72)

Ди пылэ цыклухэр сом кырых и уасэт,
мы дэ ди шхьэ уасэр ди деж яшхыжаш. (94)

Зи псалэ гушэри зи шхьэм шымытхьу... (96)
Уи шхьэри бгэ ккэцлплэ мывэ мыгьуэт, Цыклуэ,
Вы увылагьитл мыгьуэри зэщлбощлэ. (164)

Си ккэ си шхьэм сыщыштэжу
Жэци махуи сыкьогьых. (194)

Сылэбэу кьэзмыштэр
Кьэщта мыхьуу кьыпубэт,
Бзылхугьэм ящыцу

Си щхър уз бгъафIэт.

Сэ зыпхуэзгъафIэми сыдахэу жыпIэт. (195)

Щхър умыгъавэу пэжыр къэуатэ! (42)

ЗэхагъэкIри къэбэрдей лIыщхър къахоплэ. (72)

Ай, дуней мыгъуэ, си щхър зи жагъуэм... (102)

Си щхър зи жагъуэр иджырей зманым къаульху... (195)

ЛIы напэ зилэм зригъэтхынщ.

КIэзетыр щатхкIэ ди щхър ди жагъуэщ.

Железнэ гъуэгхэр бийм яIарохъэ. ...

Къэбэрдей шу машIэр шууищэ уасэщ.

Арысеишхуэр абы къышIоупшIэ,

Зи щхъэ щIэупшIэжхэм нобэ я насыпщ. (71)

ЩхъэгъавитIри щхъэматэщ.

Матэ хъэкIи фымыт. (198)

АдрышIым – танэ щхъуэжъ,

МыдрышIым – танэ хужъ.

Уэрамышхъэм щызэралъафэри

Мыдэ къокIуэри и щхъэ щотхъу. (163)

ЗэнысэгъуитIым сракъурмэнщ.

Къурмэныр къэсым, срашейхэкIэщ.

Лабэдэс нарыхум си щхър хызогъэж. (189)

ЛIыхъухэм я щхъэ нэпкъхэр тхутезыкъутэр зи джатэ. (62)

Агъногъуэ Лашэ

Щхъэ топыжыр ужьэжъати,

Танищ естри ястыжаш. (14)

Уи щхър псыншIэу къыдох,

Сохъустэ хаси укъохъэж! (29-30)

Мес Къарэхур.

Хъуэхъу зыхуэмыфашэр,

Щхъэ щыгъхуным хуишIимыгъэхъэщ. (53)

Уи щхьэм темыльхэри уэ къахуопсэлы,
Умыпсэталэу укыпыкыркхэ! (137)

Ей си шынэхыщлэурэ щлалэфI,
Сэри нэхыщлэгъуэ сIлащ –
Мо уи лъэгужьэр зэрытым
Си щхьэр щитай щылащ. (162)

Адыгэ псалъэжьхэр

Нэм илъагъур щхьэм и уасэщ.
Жьэ лыкIуэ нэхэрэ щхьэ лIыкIуэ.
Зи мыIуэху зезыхуэм и щхьэм баш тохуэ.
Зи нэхьыжь зымылътэм и щхьэ илътэжжьым.
Зи щхьэ мыгузым уи щхьэ уз хуумыIуатэ.
Зи щхьэ илътэм и щхьэ урилътытынщ.
Зи щхьэ пщIэ хуэзмышIыжым пщIэ илэкъым.
Зигу фIы имылътэм и щхьэ фIы къехъулэркъым.
Уи щхьэ нумыпэсымкIэ нэгъуэщIым ухуэмыупсэ.
Уи щхьэ мыгузу боз нумышэкI.
Уи щхьэ темыль тумылтхьэ.
Уи кIэ зэрымыкIыным уи щхьэ нумыIу.
Уи щхьэ хуэпщIыжыр уи нэмыщ.
Уи щхьэ ущымытхьуж, уфIмэ, укьальэгъунщ.
Уи щхьэ хъумэ, си хъыджэбз.
Уи щхьэр уи IэкIэ зыфIумыхыж.
"Щхьэр къэхь" жалэмэ, пыIэр къахь.
Зи щхьэ Iуэху зыхуэмышIэжыр хамэ IуэхукIэ ерыщ.
Зи щхьэм еижу зи пыIэм изыпIыхыжа.

Зи щхьэр къабзэ, зи гур бзаджэ.
 И щхьэ здихь ишIэжкыым.
 И щхьэ мастэ хьэхукIэ фIада хуэдэ.
 И щхьэ матэ хуэдэ.
 И щхьэ темылъ трелъхьэ.
 И щхьэм жьыуейр шызонщэ.
 И щхьэм цIу-цIу исш.
 И щхьэр матэрэ итыр машIэу.
 И щхьэр матэщ, и жьэр джатэщ.
 И щхьэр мыжьрэ и жьэр бзаджэу.
 И щхьэр пкьуэлъу и лъэр пкьуокI.
 Щхьэ къабзэ гу бзаджэ.
 Щхьэ цIыкIу макъышхуэ.
 Щхьэмыжъ жьэ бзаджэ.
 Щхьэхуэпсалъэ шхьэхуэдахэ.
 Щхьэхуэпсалъэ шхьэхуэхей.
 Щхьэщыгхьу "мэтхьэж".
 Зи щхьэ зыфIэмыдэхэж щыIэкъым.
 Зи щхьэ зыхуэмылъэфым пхьэлъэф зыкIэрешIэ.
 Зи щхьэ зыхуэмыIыгъыжым щхьэ Iыгъын къештэ.
 Зи щхьэ шымыIэм и шьд хьэм ешх.
 Зи нэрэ зы щхьэрэ зэхурокъу.
 Уи щхьэ зи жагъуэм уи цIэ фIэлэйш.
 Уи щхьэ зыфIэмыIейм уи лъакъуи фIэлсйкъым.
 Уи щхьэм нэхърэ уи гугъэр сIащэрэт.
 Уи Iэм ипэ уи щхьэр гъэлажэ.

Зауэ езыгъажэ и щхьэ лажьэ хохуэж.

Жьэр щхьэм и л'ык'уэщ.

Щхьэм жьэр и тэрмэщ.

Щхьэм имыд'мэ, л'эм и мыг'уэщ.

Нэмыс л'дымэ, уи щхьэщ зыхуэпщ'ыжыр.

Нэхъыжъ зымыг'элап'эр щхьэ л'апл'эг'уэ ихуэркъым.

Нэхъыжъыр г'элап'и, уи щхьэр л'апл'э х'уищ.

Уи анэ зыуб уи щхьэ дэгъэсыс.

Уи жьэр инрэ уи щхьэр ц'ык'умэ, уунэх'уащ.

Щхьэк'уэ зышх щхьэ шхыг'уэ йохуэ.

Щхьэщытх'у псорн п'дыупэщ.

Г'уенэг'у щхьэщытх'у щхьэг'уэуэщ.

Делэ щхьэщытх'уш.

И жьэр и щхьэм тохуэж.

И ц'эм хуэдэщ и щхьэри.

И щхьэ зак'уэ – и л'ак'уит'ищ.

Уи щхьэ зэрык' нэх'рэ уи к'э зэрыль.

Фызабэр бын щхьэтепх'уэщ.

Щхьэзыф'иэф'и щхьэзыф'иэф'и к'ельхуж.

Джэдум и щхьэр зэрык'ым ипк'ри йок'и.

Зи гур мыф'ым и щхьэр ф'ейщ.

К'уыйм и щхьэ хуэзыхуш'ыр и бийщ.

Мывэ дзык'э зымыщ'эм и щхьэм к'ьохуэж.

"Хэт и ц'хьэр нэх' дахэ?" щыжалэм, шыл'эгум и щхьэр к'ыргэжащ.

Щхьэмыуэ пл'эщ'аг' тезаг'эрэ?

Щхьэр блэр и л'эж'эг'уэщ.

Щхъэщытхъурэ къэрабгъэрэ зэблагъэщ.

И щхъэ бжъэ еуаш.

И щхъэ зыфӕудыж.

И щхъэ къыпфӕкӕ.

И щхъэ мафӕм хэлыщ.

И щхъэ шэ итми шху итми, сшӕркъым.

Улӕмэ, щхъэм уемыуэ.

Щхъэ гъэва хуагъэтӕмӕ хуэдэ.

Шыцӕмэ мæшу и щхъэр ирешэх.

Псалъэ лэжищэ

Хэхъуэ зыкуэд и щхъэ узкъым.

Жаныжхэр зыхуапсыхъыр бий лӕхъуыщхъэщ.

Зи ӕуэ ит нэхърэ зи щхъэ ит.

Зигу фӕм имылъым и щхъэ фӕм къехъулӕркъым.

Улӕмэ, уи щхъэ ушымытхъу, уфӕмэ, жылэр къыпщытхъунщ.

Цыхум пцӕмэ хуэпцӕмэ, уи щхъэ зыхуэпцӕмэжыр.

Щхъэзыфӕфӕмэ лъагъугъуейш.

Цыхур уи щхъэ еплъытмэ, емыкӕу кӕпхъынкъым.

Уи бын фӕмэуэ зылъагъум уи щхъэ фӕмэуэ елъагъу.

Мафӕмэ Сэрэби

Ауэрэ зэгурым шӕлӕм зыри кӕуӕмӕлӕжы, щхъэлажъэ хъуным нэсауэ и анэм жриӕш:

– Уа, уэри си адэри физижэгъуэгъуу ара?... (10)

Уэркӕмэ сӕ снгуэрэ си щхъэрэ зӕтӕлӕш. (11)

Пасэ земаныжым хуэдэу губгъуэм ит лэшыхъуэм и щхъэ дзыхъ хуимышлѳыжу лэщэ кыздештэ... (15)

Апхуэдэхэм фадэр я нэрыгъ мэхъу, гугъаплэу ялэр я щхъэрэ я ныбэрэщ. (17)

Нэгъуэшлѳу жыплэмэ, адыгэ хабзэр дэтхэнэ зымн и щхъэм тецлѳыхъа хуэдэуш кызарэлъытэри, кызэрырадзэри. (25)

Мыбы нэхъыбэу хэлъыр щхъэхуэфлѳыгъэщ, щхъэхуешагъэщ: лей пцлауэ, флѳым ушымыгъугъ, уи япэклэ бгъажкэ мывэм ури-хъэллэжынщ. (33)

Абы цлаллѳыклэ цлалэм, ллѳым езым и щхъэ зэрыхунгъэфшэжклэ, и зышылэныгъэм елътѳауэ жуд зытѳель къамэхэр зэрагъэгъуэтѳу, зэрагъэпэшѳу шытащ. (43)

Абдежым ллѳыжыр щхъэклѳуэ жагъуэу хэгупсысыхъащ: апхуэдизу лѳэхушхуэр, лѳэху гугъур и щхъэ закъуэклэ дауэ зэфлѳигъэклѳыну... (79)

Абы и лѳэбакъуэхэр игъэпсынщлѳакъым, жакъым, атлэ зигурэ зи щхъэрэ зэтѳель цлѳху зэллэзэрытѳу макъыр кызыхэлуклауэ шыта чыцэ гуэрыным бгъэдыхъащ. (80)

Щхъэгъуэс зилэ, унэ ихъахэм щхъэфлѳпхыклѳым и клѳапитлѳыр я щхъэщлѳыбымклэ щхъэц лѳабжъэм щлѳальэфырти зэрадзѳу арат. (83)

Апхуэдѳу хуит яшлѳа хъыджэбзым и щхъэм пщлѳэ хуищлѳыжу шытмэ, езым и закъуэ тридзѳу клѳуэнри къезэгъыртэкъым. (90)

Зэрыжытлѳащи, мы щхъэ къутэкклѳмрэ щхъэ гуэшыклѳмрэ псалтѳемакъ куэд пыщлѳащ. (172)

Апхуэдэр Ашабэ Мыхъэмэт и щхъэ зэрыхунгъэфшээн мылѳкѳу мы дунейм теттэкъым. (177)

Ар зэхэзыха гъунэгъу, хъэблэ щлѳалэ нысашлѳэм и ллѳым и ныбжъэгъухэр нэрыбгэ цлѳыклѳум клѳэрыхъыжъащ: уи гуашэжъыр флѳыуэ плѳагъумэ, щхъэмыгъэзуэ, клѳэлыгъэхуабэ хуэщлѳ, жагъэри. (184)

Даун, сымаджэм и щхъэ мыгъуагъэ хуишхъыжу, адэкклэ зыриудэклѳыу, мыдэкклэ зыкыидзѳу и закъуэ плѳэм шыхэлъымрэ ар трагъэууэ, абы и узыр дагъэпсынщлѳэну, шагъэгъуищлѳэну цлѳыхур къышыхуэгъузавэмрэ зэхуэдѳу къыщлѳэкклѳынутэкъым. (261)

Ауэ ар зи шхэ хуэзымыгэфашэу псори джэгуаклуэхэм
кьахуэзыгьанэр нэхьыбэш, адэкэ зэрыхуунур тхэм ещэ. (220)

Ар и шхэ шытхьужырт, шидлалэгъуэм шыгъуэ и зэфлэкьыу
шытахэр, лыгъуэ зэрихьахэр дзыгъуэ гъуалэ дихьа кьымыгьанэу
кърѣбжэкьыу, абы имыщла лэджи хигъахьэу, хигъэзэрыхьу.

Жылаклуэу ушытыныр пщлэшхуэт, шхьэлъэплагъэт, ауэ пщыи,
ллакьуэлъэщи жылаклуэу увьртэкьым. (291)

Ауи сыт шыгъуи си шхэм зы гупсысэ жагъуэ нллакьым:
ярэби, хэтү плэрэ мыбы хуеижыр? (351)

ФЫЦІЭ

Адыгэ шынальэ

Дыцэ нэрыплъэр зыфүзодзэ.

Зы фыцлагъэбэ кьокфүэ. (68)

Зыбгъазэрэ зы шэр кьахэбдзэркьэ. зэбдзыхрэ хьэдэр кьэпщтэ-жыркьэ,

Хьэтлохьущокьуэу **ллы фыцлэжь фагьуэ**, Гуашэнагьуэр зытепыхьэн! (70)

Уэзы МураткIэ зэджэри щIалэ **фыцIэ кьуэгьукьэ.** (73)

А фыцлагъэбэр блызогъэкIри, **фыцлагъэ закьуэ** гушэри кьэсакьэ, рэ-ией! (75)

Данагьуэ пашIэр си бзэгьуальэжьым йогьухь,

Афэжьым и кIэхур пхьуантэ фыцлэжьым дэзгъахэщ. (76)

– Ей, Екьуб, Екьуб цыкIуу хахуэ, жи, **ллы фыцIэ ябгэ.**

А уи ажафэри уэ зэгъашIэ, тыхыгьуейщ, жи. (81)

Былым щхьэкIи дыкьыпхуэкIуакьым,

Уи пхьуантэ фыцлэжьыр кьыдэт, зиунагьуэрэ! (84)

Ллы фыцIэр си тхым щIэфу слъэгьуащ. (87)

Мэсейуэ си хьэзыр тIошIыр

фоч гьуэзым кьысхуегьуэу фыцI,

Ерыжыбурэ си фоч фыцлэжьыр

джаур сотнэм ятызоунащIэ. (88)

Зы сомыхьэ кьыдатым щIакхьуэ фыцIэ IыхьэкIэ кьытхуащ,

Нэхушыр кьыщыхьукIэ кьушхьэ гьэлъэхьу дыкьабж. (93)

ЩыгьуэщIэ фыцIэу я дарий джанэр ялажьэ,

Мы дэ ди лажьэр дыкьэзытыгьэм кьятихуэ. (93)

Ар ГерманкIэ зэджэ мыгьуэри, уо,

ар емынэ фыцIэ мыгьуэт, уай,

ЩIакхьуэ фыцIэ IыхьэкIэрэ, ей-ей-ей, мыгьуэ.

суткIищ дагьэхь мыгьуэри дэ! (94)

ХьэсаншкIэ зэджэр а махуэм **ллы фыцIэ** ест.

Лы фыццэ ес цхъэкэрэ а махуэм жытыцхъэрост. (98)

Бэлэтокъуэу Бэлэтокъуатхуэу, шы тхъуэжьейр лъэгъаждэ **фыццэ**.

Зи фыццлагэм дьтемыплъэжыр Бэлэтокъуэм и къуэкӀ Бэч-мырзэщ.

Емынэжыу уи **фоч фыццэжыыр** пхъэлантхуэм къытхупыбонэ,
Дунеижым къытебна псом уи анэжыыр я нэхъ тхъэмыщкӀэт. (102)

Саурурэ си бэшмакъ дахэр си лъалэм пызогъэкӀуэт,

Щалэ фэпсым секӀуэтэллэнщ жыкӀэ цхъэкӀэ

Шы фыццэжыыр къыстрегъатхуэт. (131)

Ай, дуней мыгъуэ, молэ **фыццэжыыр**

Уо иейкӀэ, мащэ бжъэпэм къыщокӀэрахъуэ! (104)

Ди дуней нэхути, фочым и нэхухэри зи шурэ-лъэс,

Ченифасым и дари **фыццэр** лы нэпс жагъуэм къызогъэгъэф. (105)

Уой жыплӀркӀэ, шэ **фыццэ** закъуэм лыгей мафӀэм зыхрегъадэ. (106)

Дунеижым утемызагъэт, шэ **фыццэжыым** уезэгъыжат. (107)

Лашынурэ пцӀашхуэ фламышӀ жьэгъу пащхъэм къыщагъэу**фыццэ**.

МыдэкӀэ пшагъуэ **фыццӀаер** уардэ унэм щызетрихъэрт. (110)

Мы Кхъуцхъэхъужыым, мы Кхъуцхъэхъужыым шынэ **фы-**
ццӀэхэр ныщыздоджэу,

Алийм уи кӀуэццыкыщӀэм къамэ **фыццэр** шагъэджэгъуа
мыгъуи! (113)

КӀэрахъуэ фыццӀэт,

уей дуней, шэ зэтебгъауэщ. (119)

Мысырыжым и екӀэпцӀэр пхъафэ **фыццӀэт**, си Кулэ,

Лшыжэ фыццэ ябгэр а махуэм тхъэщишэт, Кулэ дахэ! (122)

Емынэ гушэм и бэракъ **фыццӀэр**, ией,

Мэртазэхэ къышызэфлашӀэ. (129)

Гъубжурэ пщэдджыжэ мыгъуэм дзэ **фыццӀаер** дэ
кытыщӀотаджэ,

Сабий бынурэ къамытэджакхэр фоч пащӀэкӀэ къыщагъэлытыр. (126)

Хъудымэ и щӀакӀуэ **фыццӀэр** Хъуд дэрэ дэ ди шхыӀэнрэ.

Хъудымэ и фэ лъентгыр куэпкыкӀэрэ сэ си гъуэншэдджэ. (128)

Мывэ фыццэжыыр зэгүэмыудуэрэ си напцэщхыттыр зэгүэу-
даш. (129)

Уи мэлыхуэргур гүэбэнэч **фыццэщ**,
Си мэл фыццэ слъагъум **пшынэ** сахуоуэ. (136)

Си пшынэ фыццэ согъэшэрэщ,
Мамышэ сумышэм, Мысост сишэнущ, Мамышэ мыгъуэ!
Мамышэ сумышэм, Мысост сишэнущ, Мамышэ мыгъуэ! (140)

Саур уанэ фыццэ гушэри кытриплэу... (148)

Мэраклуапццэ фыццэри уэ уи щхъэцкъым,
Къырымым и бжъэхуири уэ уи щыфэкъым. (148)

"**Цей фыццэжыыр** хъэхуш", – жарн, яхъыж. (158)

Мэкьюо Жамботыр ун **фыццэ**гъэшхуэщ,
Щэрий хъэблэшхуэр **фыццэ**гъэм ццэщтэ. (161)

Дахэ цыкфуу къахэсхар
Набдзэ фыццэу нэ хъурейщ. (163)

Нысэу къатшахэр
Фыццэ пэрикъэш,
Къарэ пэтиннэщ. (173)

Пшацэ фыццэ пэрикъэу,
Сэмэрикъом смыкфуу,
Уеклуэталэмэ. губжъу,
Чей губжъэр тричу,
Джэгум шыкфуэкцэ.
Къундэпсэу чейр прифу. (176)

Щы фыццэжыри, уой дуней, кыызэгүэстхъынуги,
Дунейжымэ, уорэдэ, сытехъэжынут сэ. (48)

Си уэрэдщ, си уэрэдщ, уэ махуэт!
Ди **фоч фыццэжыхэм** дызэдыщлоплъ,
И нэр зытеплээр пшэрыхэмэ, **цэццэккъым, цэццэк!**

Си уэрэдщ, си уэрэдщ, уэ махуэт!
Бадзэлейжым блэ фыццэхэр цыцэпропщ. (50)

Теуэгүэццхэр нышикфуццэ...
Фыццэгъэбэр къелъагъу. (63)

Нарты

– Агъэ, нартхэ я санэхуафэщ.

Фадэ фыццэр я куэдщ. (100)

Кхъухъ фыццэжыхэри, ой дуней, кызэпрахурэ,

Кхъухъ фыццэжыхэри, ой дуней, кызэприхумэ,

Дзэ фыццэжыхэри, ой дуней, кызэпрашри. (127)

Ашэмэз щалэр къоплъэри

Фыццлагъэр хуэкӀуэгъуэ къельагъу,

Фыццлагъэгъуэ хуэкӀуэм

И гъуэгъуэ напщитӀыр лыгъэгъуэ мэс... (136)

Андемыркъан

Къэбэрдейм кытеуэламэ, пэувыну хэкум кыкӀым я нэхъ пашэр
Андемыркъант: и ЖэманшэрыкӀымрэ езымрэ щызэгъусэм деж дзэ
фыццэм я нэхъ ябгэм яхэлядэмэ, мэл цтагъэ хабзэу зэрихуэрт. (59)

Ар щыжриэм, шабэу Іуэтауэ вакъэ фыццитӀ Андемыркъан
къэлътмакӀым кӀрихри зи вакъэр нэхъ Іейуэ лэжъа нэхъыжӀым
ширгъэтӀэгъаш, адрей етӀуанэр езым щитӀэгъаш. (64)

Си япэхӀэ соплъэри, фыццлагъэбэ лъэсыр си башэщ. (84)

Андемыркъан лӀым я лейуэ жану, езыр цыху кӀамысӀыфэу, набдзэ
фыццэу, щхъэц фыццэу пашӀэ бэниплӀ дахэу, цыху фафӀэу, аслъэным
хуэдэу жану, пшыжъ-уэркыжӀхэм я псэр Іуиыху цыташ. (126)

Зы Іуашхъэ фыццэ цыкӀу гуэр щыӀэши. ар къатӀмэ, абы
кышӀлэкӀыжынш, – жиӀаш. (133)

Жэрыбэр псым щыхэкӀым, щалэр къепкӀэжаш. Нывэ
фыццэжӀым дэжейри зиплӀыхъаш. (208)

Андемыркъан дыжъэтӀ, иджы кӀамыл епщэу ар здитым къэгъуоуа:

– Хьэхъей, ушумэ, зыгъэлыгъэ, фылъэсмэ – лъагапӀэм фекъу,
хьэщӀэр егъэблагъэ, махъсымэ фыццэ егъафэ, махъсымэ хужь
егъафэ! – жери къегъуоуа. (254)

Къанжэм и хужӀым хуэдэр и хужьт. къанжэм и фыццэм
хуэдэр и фыццэт. (206)

Адыгэ псалъэжыхэр

ЖьакIэр хужь хьумэ, фIыцIэ хьужыркъым.

Уэздыгьей фIыцIэ дгъэблати, вагъуэ зэрыблэкIэ тхьуэжаш.

И бзэр IэфIш, и гур фIыцIэш.

И фэр фIыцIэ шхьэкIэ, и кIуэцIыр дагъэш.

ЩIалэ фIыцIэ нэкIуфIэ, ахьшэ фIыцIэ гуфIакIэ.

Хьэ хужьри хьэш, хьэ фIышIэри хьэш.

Вындым хуэдэу фIыцIэш.

Джэду фIыцIэ яку дэжаш.

Зи шэрэз бзаджэр блэ фIышIэш.

НАПЭ

Адыгэ псалъэжъхэр

Напэнищэ нэхърэ накъэпакъэ.

Зи псалъэ нахуэм и напэр хужыщ.

Зыщэм и напэр къэзыщэхум и уасэщ.

И напэм къэнжал тебзащ.

Напэ къабзэ гу бзаджэ.

Напэ зымылэм дзэжэпкъ илэщ.

И напэ тхьэм къитхьэщIыжащ.

И напэ мэс.

Напэм техуэр жьэм желэф.

Уеджэмэ, къэзымыгъазэр напэнищэщ.

Ущис псалъэ

Уи напэр хужьу,

Уи щэныр дахэу,

Цыхум уахэтмэ, фIуэу укьалъагъунщ.

ХьэщIэр япэ махуэм дыщэщ, етIуанэ махуэм дыжъынщ, сщанэм аршавщ, сплъанэм напэнищэщ.

Адыгэ пшыналъэ

Дунеижъым шьдгъэщIэжыным дыхулIэ,

Напэ дилIэу дэ дызэрылIэнур нэхъыфIщ. (66)

Дэ дызэплъыр къэбэрдей напэрщи – дохьумэ. (72)

Уэ а къаджэ закъуэмэ, уэ Iуэху хуимылэ, укъэмытэдж, маржэ!

– Нэгурэщурэ дахэ! – жи, – сымытэджауэрэ, уей, мыхьуну. – жи!

Пщэдей уэркъ напэр снIэу дауэ уэрамымэ сывыдыхьэну сэ. (78)

Ай, дуней мыгъуэ, зи напэр фIыцIэр.

Уо исыкъэ, уэ сэрмахуэ, Гуащэхужьыжъырт. (104)

Ди Һыһлы Һәфһурә дә ди хьәшһахәм,
ди хьәдә һәпәр кьытхуэвгьәһәпһә. (130)

Фадә һәһагьум уи нәр кьокһ,
Шәджем уикһри хьуэн кьәлхьаш,
Ежью: Ари сыту һәпәтәхт,
Гуанәм и кьуэу Зулькьәней! (165)

Лһы һәпә зиләм зригьәтхынц,
Кьәзетыр щатхкһә ди щхьәр ди жагьуэщ,
Железнә гьуэгухәр бийм яларохьә...
Ди гьәшһә Һәфһыр һәпәкһә дошә,
Димыһәм дешәу зауәм дымыкһуэ,
Яһон зауәм умыкһуэм дәнә укһуэн? (71)

Андемыркьан

– Мы жыләр дызыбгьәдигьәхьакьым, факьырәр екһуәләһи,
зигьәхьеякьым, ди һәпәр текһаш, – жаләри я щхьәр зыфһаудыжащ. (54)

Тхылым иритхаш мыпхуэдәу: "Уи уәркь һәпәр пхьумәжыну
лһы и лһыгьә убгьәдәлэмә, мы һәдгьакһуәр гьәкһуәдыпхьәу лхьукьуәлһ
быһици, кьытхуэукһ". (60)

...псоми тхьә зәхуәһуаш: "Апхуэдәу ди һәпәр тезыхар, дә псом
тхуәфһәмыкһ һуәхукһә джәгун дыкьәзыщлар дымыгьәһәсәун!" – жаләри. (76)

"Мудар и унәһутыр зәришәжащ" жаләу цһыхум щатәһуэм: "Мыр
сыту һәпәһшагьәт", – жиһәри, Мудар и шыһәхьыжь Бесльәһыһ
кьәгубжащ. Муради ишһад: "Апхуэдә һәпәтәх кьыззышһа си
кьуэшыр сымыукһыу псәуэ дунсей тезмыгьәтын", – жиһәри. (118)

Сыт яшһәнт, хьыджәбыр ирагьәхьш, фһыуэ ирагьәфәри
ежьәжащ. "Ди һәпәр зытәтхьәжащ һәпә", – жаләри, жәщ хьуати,
пщыжь гупыр кьәкһуәжащ. (126-127)

– Мыбдежым кьыһызыгьуәтат, мыдежми шыкһуәдыжащ,
Кьәбәрдейм сыт һәпә сһәу сахыхьәжыну, сһәуэ, стауэ зыгуәру я
гьүгьәнкьә? – жиһәурә тхьәусыхьәу, Андемыркьан яхыхьәжащ. (220)

Агънокъуз Лашэ

"Напэ хужьу" Альтыдокъуэри

Шэджэм псыхъуэм шрикъуаш. (32)

Мы слъагъухэм напэтэх жалэнуш... (66)

Напэ хужь дыхьэрэну... (90)

Мафлэдз Сэрэби

Цыхум зэрыцыхур кышцлэжын шхьэклэ и хабзэм, и напэм. и лъэпкъым егупсысын хуейш, и лан, и псэуи игъэпэжу, абы яхуэфашэу дунейм зэрытетыным хушлэкъуу. Жызылэн шылэнклн хьунш, сыт напэ, сыт хабзэ нобэ? (16)

Апхуэдэу дэтхэнэ зы цыхум кызыхэкла и лъэпкъым обланэ ллакъуэм нэсыхунклэ елэбыху ишцлэным имызакъуэу икн ар илътэу, абы я напэр ихъумэу шытын хуейт. (17)

Адэклэ шхьэдэлэбыхи ар хуэсэкьын хуейт адыгэ псоми я напэр тримыхын, кызыхэкла лъэпкъыр, ар сыт хуэдэу гугъуу шымытами, игъэжыным. (19)

Адыгэлым шынагъуэклэ зыри кыпхуегъэшцлэнтэкьым. Ауэ и шыхь, и напэ шхьэклэ и мыткур нэгъуэщцлэм кыкхуигъэнэфынут. (23)

Адыгэхэр хуэтклит бзылхугъэ цыклухэм я напэр, я шыхьыр яхъумэжыным, унэ ихьа цыхубэхэр я шхьэгъусэм хуэлэжыным, цыху зыхуамыгъэлпсэльэным. (84)

Адыгэм напэм епцлэж нэхьрэ лэмэ нэхь къаштэрт, жалэрт: "Напэм ипэ псэр ихуэ". (228)

Дэтхэнэ зы лъэлкэри бэлэрыгъыртэкьым и лъэпкъ напэм шхьэклэ. (248)

Къэщлэгъуейш цыхур зэрыпсэунур зым жибер адреим зэимыхьу, зым ишцлэр адреим лэпиуду, гъушцлэм, мывэм нэхьрэ гъавэр нэхь луду, нэхь лэижыр араши – зи лэштым нэхь лъэщым, зи напэр нэхь фышцлэм ягъэуыр хабзэу ялътыгу кызэхэна нужьклэ. (286)

ХАБЗЭ

Агънокъуэ Лашэ

Абазэр фыхабзэ мыщIэщ!
Абазэм хабзэ фымыщIэу,
Щыгхъум фольхъуэ. (103)

Зэхэвиэ фи хабзэр абазэм... (103)

Уи хабзэр бзыпхъэщIэу къегъажэ... (104)

Хабзэу къысхуэпщIар
Къэбэрдей щыпIэм
Зы Iупэ закъуэкIэ щысIуэтэжынщ. (116)

Фи тIыбжьэжыр къивбзэм,
Ахэм дебзеинкIэ ди хабзэщ! (122)

Елбэнхэ фи хабзэ башэт
Зы кывыхъужрэ
Фи вы уэдыжкымрэ фэ зепэщIэфщIэу. (133)

Бзылхугъэм и хыхуэу хабзэкIэ башэ... (135)

– Уей, Дохъушыкъуэ КIашэ!
Уи къуэшыфIыр къэфэну къыпхудызом,
Уэркъышхуэ хабзэу утыку къызомш... (139)

Къэблэгъаш, Къуэшрокъуэ,
Хабзэ куэдым я кIуэдыжыгъуэр...
Мыкьутэжыну хабзэщIэ ягъэпс,
ЛышIакIуэм я псэми загъэпсэхужынщ. (172)

Нартыж и хабзэуи хасэ егъэш... (14)
Выж и хабзэу зэIурыбзаеу
Гуэрэн ебзым ар хоплэж. (53)

Хъэзакъуэж хабзэти, мыупшIэжыххэт... (67)

Хабзэ щIэнми гу лъытэу... (81)

Андемыркъан

Хьэщлэшым цыхубз клуз хабзэтэкъым, ауэ хабзэ зеклуэм
емыплъыжу, шы кудеймклэ абы тесым апхуэдизклэ егуэклъати, араш
заницзу щлэклар. (60)

Андемыркъан щлэлэ цыхлуу, илбэс 15-16-м иту. зеклуэ зн хабзэу шу
хахуэхэм Андемыркъан зыцла и анэм елъэлухэри зеклуэ здашаш. (63)

Андемыркъан хабзэу хэлъу шытт: дэнэ шылами,
кызырысыжым хуэдзу, япэ дыдэ и анэм деж щлэлъадэрэ илбагыу,
етлуанзу и шым и деж жэуэ. (67)

А зэманым хабзэт нэхъ зыхэзылэтыкхэм и быныр сзым
ямыплъыжу, нэгъуэщлым къану иратрэ ирагъэллу. (112)

Мы утыкушхуэм гуащлэм и хабзэу зыщипсэщ...
Мы юкыгушхуэм бажэжэ и хабзэщи, шызоплъэ...
Бийм ящлэкиери мэл щтагъэ хабзэу зэрехуэ. (55)

Адыгэ пшыналъэ

Щыплъэ увыгъэм гуащлэм и хабзэу зресэ,
И хьэрхуэрэгъут, Чынтыпшуэ шауэр псэхужщ.
И нэр зытеплъэр Жэманшэрыкъым ІэщлэкІкъым,
Бийм ящлэкинем, мэл щтагъэ хабзэу зэрехуэ. (55)

Дуненжым дэ шытлъэгъуа хабзэр диІэжкъым.
– Хьункъым! – жари ди Къэбэрдейр мэхасэ... (66)

Сасыкъ Исмелыжьыр мэгубжьри,
– Къундетхэ фэ фи лъэлкъ хабзэш. – желэ, зиунагыуэрэ!...

Уэтоу щыбагъымклэ ирешэкІри,
Мэл жьагъэ хабзэу ныфлэбз, зиунагыуэрэ! (84)

Уэр, Балькъыжым сокІри губгыуэхьэжэ хабзэу соушэ. (93)

КІэмыргуейм фи мыхабзэххэр
Тхьэшауэ и къуэжым къеублэ. (108)

Зи хьэнтхьупсыклэ шэ налъэ,
Жырытэджыгъэри ун хабзэш... (199)

Пкъэм кІий и хабзэкъым,
КъызыхабзыкІари чэшейш. (200)

Адыгэ псалъэжьхэр

Анэм и хабзэр пхъум и бзыпхъэщ.

Къэбублэр хабзэщ.

Къежьэр хабзэщ.

Хабзэр гуклэ зэрешэ.

Хабзэр зэхалъхьэркъым, гъащлэм къыхокл.

Хабзэр убзэнкъым, акылыр къалэнкъым.

Хабзэр флымэ, бзыпхъэфли трах.

БлэкIа хабзэжьым укъемыкъуж.

Быным къыщхъэщыж хабзэжьым.

Еущий зы махуэщ, хабзэ хъэху махуищц.

Захуэм хабзэр и тельхъэщ.

Уи пылэклэ къодауэми хабзэ хуэщлэ.

Хабзэ лъэлукъыми, Iу махуэ Iуэхутхъэбзэжьым.

Хабзэжь хэкужь къранэркъым.

Хабзэм къемызэгъыр и бийщ.

Хабзэмыщлэ емыклухъщ.

Хабзэмыщлэ щыкIейщ.

Хабзэр бзэгупэкIэ кърахъэкIыркъым.

Хабзэр убзэ зыфлэщIым хуэпщлэнум и ныкъуэр къегъанэ.

Хабзэр убзэнкъым, къалэныр улынкъым.

Хъэхурэ щыхуэрэ зэлаху хабзэжьщ.

Ямыхабзэ къэзыгублэм и анэр щыблэм сукI.

Убзэ зи хабзэм псалъэ и куэдщи, щхъэхынэм щхъэусыгъуэ и куэдщ.

Хабзэмыщлэ хабзэщлэ макIуэ.

Хабзэмыщлэ шытхъухъым хъэгулыгъэм фо хекIэ.

Хъэлэлыр зэрыпщлэр и хабзэщ.

Гуашэм и хабээр нысэм и бзыпхъэш.

Лымрэ фызымрэ зэхуагъэувыр я хабээш.

Яхэмыхъэ хабээшшэш.

ІуэрыІуатэр хабээжъш.

Псалъэ пэжищэ

Акъылыр къалэнкъым, хабээр убзэнкъым.

Уэркъ хабээр дэгъзэиғгуэ кІыхъш.

Уи фыз къыхуэбублэр и хабээш.

Хабээр сщІэ шхэкІэ, ирабээр сІэщІэлыкъым.

ХабээфІхэр къызытрахыр нэхъыжъ пашэш.

АДЫГЭ ХЪУЭХЪУХЭР

Бэ дэкІыр и мыхабзэу,

Хабзэ шІэкъуу... (75)

Жырытэджығъэри уи хабээш... (92)

Нэмысыр нарт хабзэу хуэпхъэу... (94)

Зыхыхъари игъэбзу,

Хабээр убзэ фІемыщІу... (103)

ЩапІэхэм я дыгъэ-мазэш,

Хабзэхэм я гуэхъуэшхуэш. (108)

НАРТЫ

Нартхэ хабзэу яхэлъу шытащ зи нэхъыжыгъуэр яукІыжу. (46)

Фадэр илъэс къэс зэрашІым хуэдзэу, лІыукІ шымыІэжу а хабээр
къахэнэри ижъкІэ къадэгъуэгурыкІуаш. (47)

Сосрыкъуэ къынкІухъ и хабзэу губгъуэм итт. (48)

Арати, зэгуэрэм, Къэрэшыуейр, и хабзэм тету, и шу гуыр и
гъусэу сжъаш. (159)

МафIэдз Сэрэби

Лъэлкыжь дьдэхэм хабзэу яхэлащ я зэблэгъагыр, зэлыхылыгъэр ебланэ ллакъуэм нэсыхукIэ еIэбыхрэ кыщыщIадзэу. (9)

Хабзэр щIагъэзащIэр я щхьэр ара щхьэкIэ, зыхуагъэзащIэр зыхуээз, къахуээзхэрщ. (10)

Ауэ, хабзэ зэрытхуэхуащ, сэлам зрэхэ дэтхэнэ зыри, ар щысмэ, нэхъыжь, нэхъыщIэ имыIэу къэтэджын хуейщ. (13)

Ауэ пэжщ, нэрылагыу къудейм кыщымынэу, ди хабзэр зэблэша, зэкIэшIэша зэрыхуар, ди псэукIэм ныкъусаныгъэ Iэджэ зэриIэр. (16)

Абы и дежкIэ хабзэри адыгагыри лъэныкъуэегъэзщ. (17)

Хабзэм щIаплъкIа цIыхум и пщэ къыдэхуэр и адэ, и анэ, и къуэщ, и шыпхуэхэм я пащхьэ щилэн хуей къалэным и закъуэтэкъым. (19)

Нэхъыщхьэр ар лъэлкыым хабзэ щIыхуэхуар къэпщIэнырщ, абы и щхьэусыгъуэр къэбгъуэтынырщ.

НэгъуэщI лъэлкы и хабзэ щIыхуэу къаштэркъым. (21)

Адыгэ хабзэм утесэлъыхьыну тыншкъым. (31)

Аращ, дауи, адыгэхэм шыжаIар: "Хабзэр бзэгупэкIэ зрахьэркъым". (31)

ЙолъэIу, хабзэр имыгъэзащIэу зэрытхвар кыхуигъэгъуну. (79)

Дауи, ахэр иджырей адыгэ хабзэ зехьэкIэкъым. Хабзэр бзэгупэкIэ кIрахьэкIыу, ягъэвууэ, и нэм щынэсым, я щхьэ щекIуалIэм и деж тхьуй зэпачауэ къащымышхуу, сытми сбакъуэрэ ежьэжу. (282)

Дауи, хабзэ, пэж, екIу щыщылэкIэ лъэлкыым и гъашIэм ушырихьэлIэрт хабзэншагъэ зылэжьхэм, пцIы зыупсэхми, емыкIу зыщIэхэми. (285)

БЗЭ (БЗЭГҮ)

Адыгэ хуэзхьхэр

Дахэ жилэм, бзэ **ІэфІу**... (75)

Уи гуашэ уи бзэ хуэшабзу... (94)

Ужеям кьыптельэщІыхьрэ

И Іэнэгур кьабзэрэ

И бзэр кьыпхуэ**ІэфІу** –

Кьэпшам уехьулаш, тІасэ! (114)

Адыгэ псалъэжьхэр

АкьылыфІэм делэми бзэ кьыхуегьуэт.

Зэбзэгуэгьу зэпсэгьущ.

Кьанжэр и бзэ токІуадэ.

Укытэр и нэгү шІэлыщ, акьылыр и бзэгү тельщ.

И бзэгү мэхьу (Зи мыІуэху зезыхуэм хужалэ).

И бзэгү **ІэфІ** кьытенэжакьым.

Хьэ бзэгү хуэдэ пІашІэщ.

Псалъэ пэжищэ

НыбжьыщІэм зигъэщІэрашІэурэ мэбзэрабзэ.

ЦІыхум я нэхьыкІэр бзэгухьщ.

Жэмым и гьэщыр и бзэгум тельщ.

Зи бзэ быдэм насып нІэщ.

Зи бзэ **ІэфІ**ым блэр гьуэмбым кьреш.

Зи бзэ **ІэфІ** шьнэр мэлитІ ящІоф.

Зи псалъэ кІэщІым и бзэр **ІэфІ**щ.

Зи бзэ ныкьуэм гуныкьуэгьуэ ущигъашІэркьым.

И бзэгу кыдзаш.

И бзэр ІэфІш, и гур флейш.

И бзэр ІэфІш, и гур фыцІш.

Уи бзэгупэм тесш.

Бзэгум цыхур зэрегъэукІ.

Бзэгур шэм нэхърэ нэхъ жэрш.

Бзэгур гу и тэрмэшш.

Бзэр зэзым нэхърэ нэхъ дыджш, фом нэхърэ нэхъ ІэфІш, джатэм нэхърэ нэхъ жанш.

Зэз зи бзэгу тельым ІэфІ шымыІэж кыфІошІ.

Зи бзэ хунмытыжыр и бзэ токІуэдэж.

Зи бзэ текІуэда куэд кхъэм щІэлыш.

Хъыджэбзым и бзэр ІэфІмэ, дэхъэхакІуэш.

Бзэгу пшхымэ, бзэгухъэ уохъу жалэрт.

Бзэгупэр шхэмэ, пцІы кыптральхъэ жалэрт.

Бзэгу зепхъэну гуэныхышхуэш жалэрт.

Уи бзэгур шхэмэ, лыщІэ пшхынуш жалэрт.

Уи бзэгу зыгуэр кыхэкІмэ, бзаджэ кыбжалэнуш жалэрт.

Уи бзэгум уедзэкъэжмэ, лыщІэ пшхынуш жалэрт.

Хъэм и бзэгу хушхъуэщи, джэдум и бзэгу шхъухъш.

Хъэр и бзэгукІэ золэзэж.

Дыгъужь бзэгум лыр къекъутэри гъушыкІэр кыхеш жалэрт.

Хабзэр бзэгупэкІэ кьрахъэкІыркъым.

Андемыркъан

Зы махуэ гуэрым паштыхым бзэгу хуахьаш: "Кэбэрдейм укьагъэпцаш, алтп жагъу кыпхурагъешар алтпкым, шызешэри мыхъэнэншэу пгыгъц", – жагъри. (49)

ИтIанэ дьгжым и пынэбзэр игъэпсальэу шIидзаш. (100)

ЩакIуэхэр зэбгрымкыжа щыкIуэ, хъыбарыр ябуатэу здызэхэсым, Андемыркъаныр пцIантIэм кыдэлъэдэжаш, зи бзэгу кыллэлэу еша бланэр и шыбгъэм щIэтү. (114)

– Тхэз, Мызэ нэкIудми, алхуэдэу тыншу сыкымыхыжыфынт, и нэкIу симыплъа, си нэгү кымыплъа, псальэми бзагуэми сымышцIэ. (136)

Адыгэ шынальэ

И бзэ дьджыкыыр и хъэдэ лъаптэм щIэстIэжщ (76).

Уэрэд пхуаусыри уэ улдыгъэншэм ари тыншкым.
Сынопльыжытэри ун бзэгү нэхъ папцIэ, жи, уэ пкIэрылъкым. (81)

Ермэлы бзагуэр фи гъуазэт,
СасыкI Исмэлыжыр фи гъусэт, зиунагъуэрэ! (83)

Къалэ кIэ цхъунтIри кыззкIэрощIэ,
Тенхэ я бзэ мыщIэжым губгъусей мыгъуэм сыкъринаш. (117)

Зи шыпхуэ цыкIур зыхуэбзэгүфIэ,
ЩүлэгъэфIыр зыфIагъэкIуэд... (132)

Си гүр кIуэдауэ гыбзэр соуэ. (189)

Адыгэ хьуэхьухэр

Зы ху самэр гуибгъуу,
Лы и самэ бгъурыбгъу кьыдэт! (35)

Щэджышкхэм пхыр дэдзейным
Лы хэллтыхь дигъэш!у... (42)

Лыуэ дзыхэ тхэмыту,
Тхэту хьуари дызэшу... (47)

И лыр игъэпажэу,
Игъэпажэуру игъэжэру,
Гъэ мин псо гъэпсэу! (84)

Лыф! хуэдэу цларылуэу. (87)

Зыдэк!уэ гуэхум
Лы клэлъымык!уэжу... (96)

Ди хьыджэбзхэр щыклаф!эу,
Ди щалэлф!хэр лы хахуэу... (119)

Ди балыгъхэр акъылыф!эу,
Лыф!ш хужа!эу... (120)

Лыхьу пэлыгтер фи щауэу... (122)

Лэк!э Лэсэу,
Лэк!э псынщ!эу,
Лэрык!уэныф!эу,
Лыф! шымыщ!эу... (123)

И анэжьми лы зэришэу,
Шыпхьужь и!эм ямышэххэрэ,
Хадэ щ!эгъуэм !элэ шыну
И дунейр егъэхь! (127)

Лыф! нат!э хьуну сохьуэхьу! (135)

Нарты

– Наклүэ, – жиһаш Лэпш, – лы и жыһэ еблэжырккым, лы и псалтэ кэутэжырккым, "сыхэзырш" жыһашы ар тэмэмш. (42)

Фыз хасэ шэупшлэркым,
Фыз упшлэн ирахэллэркым.
Езыхэллэри лы мыхуш. (48)

Батырыбжи кысхуахаш,
Си лыхуужыбжэми сыкёфэри,
Сэрикл сыкэклуэжаш. (48)

– Уэ Сосрыкуапшэ,
Лы фышлэ гушшынэ... (51)

– Дышлэлыхуэр, лыхум дрилыхуаклуэш, – шыжалэм:
– Лыхуур мэжейри, шхэ фэмытыжу, Хьэрэмэ гуашхэ телыш,
– яжриш. (51)

– Хьэуэ, хуунукым ди лыггээр нобэ зэхуэдмылуатэу. (72)

– Улмэ, уи куэлкышхэмклэ кьэуэ! – жаһаш. (73)

Лыггээрэ Измалрэкшэ Сосрыкуэу кыплэлэш, жэрыгэкшэ и Тхуэжыем кышшыхэ шылэтэкым. (73)

Абы шхэкшэ дыгужым лыхуужыггээр ишэ хуаш. (74)

Бэдынокхуэ и анэр чынтым кьашыхурт – и лыггээр яшлэрт...
Уи лыггээр енш, – жиһэри Бэдынокхуэ и анэр кэлпсэлэш. (90)

И кхуэм жришаш:

– Си шлэлэ, уи адэр лыуклыплэм ирашауэ си гуггэш, и кьэклуэжыгхуэ махуэ платэм флэклэш, гузавэ сифэши хыбар узогашшэ. (97)

– Умыгузавэ, си анэ, симыллэну сыкьалхуакым, кьэрабггээр тлэу малшэ, лыггээ зилэм зэ ллэгхуэш шлэлэри, сз схуэдэл кьызлэлэпауэу сылэми сышлумылххэж, лы хуэдэу сылэмэ, абы шыгхуэ си урэдалэш, – жери анэм кьыжришжаш. (97)

Лыггээр мис мыпхуэдэуш зэраггэлэагхуэр, – жиһэри нарт Шабатыныкхуэ и джатэр кьрихри джатэ лэлшэр еггэзыхауэ, джатэлэр

дэггээсаяуэ шцым хисащ... "Абыхэм лей лЫггэ зимыгэхэм я деш
щхэ сыкэклуа?" – жиэри зыри щимыгуэтыжым. кьэшэсри
кьыдэклыжаш. (102)

– Абы уэ зыри кыуэзримыщцэфынур сццэрг, уи лЫггэ
згэунэхунути алхуэдэу щцэщцлар аращ, – жиаш Сэтэнэй. (103)

Сэ сыбфцэщцэми лЫ сыбхуэххунщ! (138)

Ашэкцэ эджэр нэх лЫщхээт, нэх бланэт. (143)

Уи анэшым я щццэггуалэр кьэбдыггумэ

Ара лЫггэ ххур?

Уэ нартхэ лЫ бланэ кьибнэжактым,

А кьомыр бийуэ кьасщцгэу, уэ сыту укьасщэрэт.

Уи теджэлейр дыщэ мылуш,

Джкатэр пкцэрылуа щхэкцэ улЫггэншщ,

Сыбдоклуэ жыслами, сыбдэклуэжктым.

Мис абы хуэдэ шыкцэм тегу Кланццэ и кьуэ Цауей лЫггэ
зыхэлэ зеклуэллу щытащ, щтапцэ лээлкь мыклуэжу, жэрыггэ зеклуэу
кьэггуэгурыклуащ. (167)

Абдежым пщым лЫ игьаклуэри адэри пххури зэггусэу
кьриггэшащ...

– Гуашцэм лЫ сымцэу сыщцэлххуэну кьызжилати, хэмьылгэуэ
фадэ плащцэ ишцмэ сеплгыннути арщ, – жиаш Мэлычылхху. (172)

Адыгэ пшыналгэ

ЛЫ напэ зицэм зриггэтхынщ,

Кцэзегыр щатхкцэ ди щхэр ди жаггуэщ,

Железнэ ггуэзгухэр бийм яароххэ....

Ди псэм демьблэну быдаггэ зыдощылцэ,

ЛЫггэ иритццэну шагьдийхэр доггэпс,

Нобэ дэкл шу мащцэм фахуэмысэ. (71)

Шы ггуабжэ льякгуэхур жэрыггэм хуэнахуэщ,

Абрэдж Зэлымхханыр лЫггэкцэ гьэнэхуащ,

Абрэдж Зэлымхханыр лЫггэкцэ гьэнэхуащ. (72)

Лы кыльхуа кыкӀуауэ щытмэ, зымыбзыщӀыжурэ кыкӀурекӀ,
маржэ! (79)

Ар жылэжыщ, Къэнэмэтурэ сэ си кӀуэш!
УэркӀ шыщӀыӀэщ, пщы я куэдщ, Къэнэмэт!
Хъубэ и кӀуэ лӀыфӀ гуэр дэсщи истаршыӀэщ. (87)

ЩэрэлӀокӀуэм и бын зӀуэгӀуэм шу бланэм зыщӀрегӀэлӀ.
Лы бланэм и лӀэгӀуэ махуэм и щхӀэм фочышэр хэлът. (110)

Шэшэн шы гӀуабжэр, сэрмахуэ, жэным хуэнахуэщ,
Зи лӀыгӀэр зымыгӀэунэхуар ДжэтэгӀэжӀхэ ЕгӀурбийщ. (111)

ЛажытӀри зэхэзышари
мис аракӀэ – АдыгӀуэнэ.
Мы сабийм шӀопщ хуэмыфашэ,
и лӀыгӀэри зышитӀым пашӀэр. (118)

Дерхэ хакӀуэ пэхужыр
ЩхуэкӀэрэ зырухуэмыху,
Лы бланэгӀэкӀэрэ ягӀэунэхуар
Дерхэ фэ фи Лэхушхуэщ. (147)

Хъаным и дзэр жаӀэмэ, кызэфӀэлӀуэ,
Лымы и хӀэлү ефӀн фӀэкӀ абх хэмылӀу. (148)

Сэ лӀы щхӀэкӀэ сылӀэмэ, лӀы згӀуэтынуш. (149)

СыдэмыкӀуэнри, си тобэ!
Лы септыфакӀым, си дадэ! (158)

Зы лӀы закӀуэм сривт, сэ вэгӀуэ бэджэнду срилэт. (182)

Уэ инэралыжӀу лӀы благӀуэ,
БлагӀуэщӀыкӀэ,
Лы щӀыкӀафӀэ.
ЛыфӀ ябгэ! (192)

Жырыр уи джатэщ,
Уи джатэжыр уи лӀыгӀэщ,
Уи кӀалэныр зӀуэнщ. (193)

ТокӀуалыжыр мэхашэ,
Фи лӀыхэшри ГӀулэ КӀуийщ. (198)

Фи ІэхутӀри лӀы хӀэхуш. (198)

Лы цыкту Исламыр жыаклагъут,
Хъэ гъуэжыжыхэр зэдэлэ шхэкIэ,
– Зи фоч дактэ еIэн Бесланей лы ис! – жери,
Къэбэрдей закъуэр къэсри нулкI, (202)

Шэцэн хыджэбзыр, сэрмахуэ, гуэлмэдыныщхъэ,
Джэтэгъэжхэ фи лыщхъэ закъуэр а махуэм епсыхыжащ...
Джэтэгъэжхэ лы псыгъуэжхэ къомыр хъэ лшэпскIэ
фызэбгращ. (112)

Ди лыхъужхэр ди топыкIэ гъуазэм ироплтэ,
Бийм еплъынурэ БицIу Ахьмэдыр нахокI. (73)

Уи шы пэху цыкIур и шхэм хуокIуэ,
ЛыгъэкIэ нафIокIуэри, уэтэу сэрмахуэ, чрес къафIехъ. (134)

Андемыркъан

Лыплэ нува нэужь, ар Беслэн и зэхэзекIуэхэм хэташ. (42)

Абыхэм яхуэгубжыащ: "Дауэ лыуэ зывбжыжрэ фэ. зы кхъуэ
фхуэмыгъэшыну?" – жиIэри. (47)

Хъушхъэм и деж зы Лы фIышIэ ин гуэр шыпсэурт, абы лъэсу
фIэкла зэи шым тесу кыкIухьыртэкъым. (56)

Андемыркъан кыпэлтэщ Къэбэрдейм имысу, лыгъэ
бэлыххэр зыхэлэ гуэрт... Къэбэрдей уэркыжхэм апхуэдиз лыгъэ
знIэр пшы тумэкIэ зэрашэрт. (59)

Езы Андемыркъан пшы-уэркхэм ятекIуэрт лыгъэкIи.
жаныгъэкIи балигъ шыхъуам. (65)

Яихри яхуиплаш – Алхъохэ я сабий хуэдэу. Лы хъуащ. (66)

И мыхабзэххэу, мо лы пхъашэр наклэупакIуэу шыщIыххэм.
Дер и къуэ Алхъор шынаш. (77)

Лыхъужаныр мыбзэм, жауш Iэрыджым Iэ дельэ. (80)

Гуыр мо лы пхъашэ бэлыххым шышынэхэри пшыр
здэкламкIи еупщIыжакъым. (132)

– Уэ лы ухъумэ, мыр фыз хъунищ, уэ фыз ухъумэ, мыри лы
хъунищ. – жери ежэжащ. (139)

Тальостэн и кьуэмрэ Беслэн и кьуэмрэ лыфлыгыэ зэрым-
гьахуэу зэжагыуэгьут. (143)

Шормэн Андемыр ябгэр езыр лы хыхуэщ, и фызри апхуэдэщ,
ауэ быныншэхэщ. (181)

– Пэжу кыщлэкынщ, абыхэм ди адыгэлл шызохуэ. – жиалщ. (219)

Шыщхэ зэулут, лыххужь хьэнэлум и лыщ. (232)

Аурэ Андемыркъаныр лы хьуаш. Лы бэлыхь кыххэклащ. (251)

Агънокъуэ Лашэ

Фызыжь уилэм – хуэнэлэрашэщ,

Лы зешэнкл ар лэкълэахуэщ... (85)

Лыфл натлэ тхэм ншлын соххуэху! (90)

Батэкьутэр уэ бгыэшу –
Гуп зешэнкл ар уи лыгыэ!?
Уэ уи лыгьэр дэ доцыху. (94)

Мамбэтыжьыр жьажьэм хэщ,
Лы гунаскъым, гурымыкыщ. (145)

Чымбылэрыжхэу лыбгыэу клэщлыжхэр,
Хьэпэхэ пэныужу зи унэжьыр пхашэр.
Зигъжэжэу жьэмей бзаджэу
Джэрий цыкълуу лы цыкълушэр...

Чэцу Мусэу куэсэ жьаклэр,
Зи ценклэр пагъэщар,
Пашэхъаным и шласэллу
Фадэ хуэллэу къэзыкълухьым
Сратхэмадэу дьгүэшэгьуш! – жилэри иухаш. (149)

Уи наплэр бгьаллэу
Лы зэбгыэгьуэту,
Унэкур бгыэзмэ,
Уи джатэр кыпкыу... (153)
Зылл и ныбжьыр уи зы лэзбакъуэт,
Мин ирикъуами, сфлэмыкълуэдынт. (167)
Къэбэрдейм ди лыщхэ нэсым
Джатэр мин бжыгьэу гупу егъэлс. (168)

Мафизд Сэрэби

Икйи ауэ шыхьуклэ адыгэр адыгэ зышпыр а халтэ хабзэ дахэрт.
ишл нэмысырт, зэрихтэ лЫгьгэрт. (103)

"Эманым деклур лЫфлш", – жэлэгъаш Къэзанокуэ Жэбагы. (103)

Шынагъуэу кысфлшпыр цыхур фыз лЫмхьэрэ лЫ
фызылхьэу кыгзэхэнэмэ. (104)

Ар лЫ гъэунэхуплэщ, лЫгъэ зэхэгъэклплэщ. (241)

ЛЫгъэм хуэунэтла шлэпшлэклэ уэрэдхэм мыр я зы
шапхъэш...(254)

А кьомым адыгэ хабзэр кыщаштэжыну, лЫр лЫ хуэдэу
цыхум яхэтэ, бзылхугъэр и нэмысрэ и шыхьрэ ихьумэу, абы ири-
пагэу, зэрыадыгэ бзылхугъэр зэи зышымьгъэгъушцэу шыхьужыну
езы тхьэшхуэм ешлэ. (282)

Адыгэ псалъэжхэр

Бацэжэ и шлагэ лЫхьужэ кышцлкл.

ЛЫгъэ шлэлэ лЫ клудэркьым.

ЛЫгъэм хуэлыащэм батэр егъэш.

ЛЫгъэм лэщэр хуэжылэщлэщ.

ЛЫ и фыз трахрэ?

ЛЫм и лЫгъэр зауэм кышцацыху.

ЛЫхьужэ и джатэ бзэшхьуркьым.

Имыгъуэу уи джатэ кьумых, кыпхамэ, лЫгъэнишву нумылтхьэж.

ЛЫгъэм и пэ хьилэр илгыц.

Гъашлэм деклур лЫфлш.

ЛЫ и махуэрэ шы и махуэрэ зэхуэдэжым.

ЛЫ лъэпкыц.

ЛЫгъэм гугъэр и гъусэц.

Мылэр лЫ мэху.

Щлэм деклур лЫфлш.

Бзаджэ пццэнур лЫггэккым, лЫггээр фЫ пццэнырш.
 Езым хуэдэлI зыубым лЫггэ хэлккым.
 Зыт нэхрэ Iызых нэх лЫххужыш.
 Зыр зым флэмыклтэмэ лЫ укЫным клэ илэнтэккым.
 Зы лЫм шэ унгалцлэмэ, уделэш, зы машэм шэ унхуэмэ, унэфц.
 Лэным лЫггэ хэлш.
 ЛЫм зиггэгусэрккым.
 ЛЫ здашэ шлэупшлэрккым.
 ЛЫ и псалгэ епцЫжырккым.
 ЛЫ и псалгэ тлэу жылккым.
 ЛЫ и палгэ епцЫжырккым.
 ЛЫ ишлэ илуэтэжырккым.
 ЛЫ пхам лЫ еуэрккым.
 ЛЫ псори лЫккыми физ псори физккым.
 ЛЫ хахуэр утыкум шощабэри, лЫ шабэр утыкум шоклий.
 ЛЫбэ батэггэшц, шыбэ лЫбэ ггэбжыфлэш.
 ЛЫ Iэцэнклэ еуэрккым.
 ЛЫггэ теггэ ишлэрккым.
 ЛЫггэм ипэ акыл.
 ЛЫггээр Iыхэ мыгуэшц.
 ЛЫм и лЫггээр лэггунэм шилуатэрккым.
 ЛЫм фэ тетккым жыллэу нумыку.
 ЛЫр лЫуэ мэллэж.
 ЛЫфI и шытху клуэдырккым.
 ЛЫххур физ дэубзэци, лЫбзыр физ дэуейш.
 ЛЫххужыыр ээ ллэггүэшц, кэрэабггэр тлэу ллэггүэш.
 Усмыэшц, умышыни лЫ уххуниш.

Узытемыса шырэ уи мыгыуса лһырэ икһи ущымытхуэ, икһи умыгуб.

Хьэ закьуэрэ лһы закьуэрэ уатемыгушхуэ.

Щэху зыхуэмыгушэхур лһы ныкьуэщ.

Анэм лһыуэ кьильхуаш.

Былымым димышэхыр лһы дыдэщ.

Гу зимылэ лһибгьу я ней кьысщыхуэ.

Вы мыхьунур жэмыбжьэщ, лһы мыхьунур жьэгьу жьаклэщ.

Джэгугьуэм лһыхьужыщ, зэуэгьуэм жьындуш.

Кьэрабгьэр кьуэшккэ лһыхьужыщ.

ЛһитгӀ мыхьумыщкэ нэхьрэ зылгӀ хьуашкӀа.

Лһыжьым и лһыгьэр кьэрабгьэм и псэлъафэщ.

Лһыр жьы хьумэ, дагьуэщкӀщ.

Лһыр жьы хьумэ, шхьдэбэлүщ, уемыдэлүмэ, кьыпщогүсэ, уессэхьуэккӀмэ, кьоззэуэнщ.

Фыз фэрыщкӀ лһыгьаппкӀэщ.

Фызгьэгьу лһы гьум.

Шы кӀуэрыпщкӀрэ лһы пцӀыгупсрэ.

ЩӀалэр гьыуэрэ лһы мэхьури, лһыжьыр щӀгӀуурэ малкӀэ.

Анэ дэкӀуэрэ лһы дэкӀуасэрэ.

Быи тӀыуашкӀэ лһы гу хэщкӀщ, быи щашкӀэ лһы фэ техщ.

ЖагьуэлкӀрэ лӀэныгьэрэ.

И кьуэ фӀэмылӀу, илгӀ фӀэмыдахуэ фыз шылэкьым.

Кьуэм уилӀынд, лӀым уилӀынд.

Лһы гурымыкьыр фыз гьагьыщи, лӀым и гьыринэр гьемылүщ.

Лһы жьей фызгьэгьуш.

Лһы зэрымыс унэр сабафэщ.

Лһы щептккӀэ умыгъ, кьрагьэккӀыжмэ, гьей.

Лһыгьуабэм быныр ирепхьыхь, фызабэм быныр кьещыпыж.

ЛЫм и улыншагъэр фызым и фЫгъэщ.
 ЛЫмрэ фызымрэ зэхуагъэувыр я хабзэщ.
 ЛЫрэ фызрэ мащэ тIа яку дэлъщ.
 Ныбжьэгъум ягъэпуда лЫр фызыфЫм кыдехыж.
 Пщадзэ дахэ лЫгъапцIэщ.
 Уи напIэ гъалы, лЫ зэгъэгъуэт, унэкур бгъуэтмэ, уи джатэ кых.
 Унэ фIейм лЫр егъэжъ.
 Фыз бзаджэ лЫгъэжъщ.
 Фыз жъейм лЫр шIэх жьы дохъу.
 Фыз хъэдэ лЫгъапцIэщ.
 Фызабэм и бын епЫжри, лЫгъуябэм и бын хуэпЫжктым.
 Фызым и фЫр лЫ гъатхъэщ.
 Фызыр тIэушхэ-щэшхэщи, лЫр зэ шхэгъуэ закъуэщ.
 Фыз закъуэм дэмыIэпыкъу лЫр лЫфIкъым.
 Фызым еуэр лЫ мыхъущи, хъуэр зымыдэр лЫ делэщ.
 ФызыфЫм лЫ Iейр добжыфIэри, фыз Iейм лЫфIЫр добжыгуэ.
 Джэдур дзыгъуэкIэ лЫхъужъщ.
 ЛЫгъэ зIлэр мазэхэм мэгущхуэри, лЫгъэншэр мазагъуэм мэшынэ.
 ЛЫм шы имыIэмэ, бгъэм дамэ темыт хуэдэщ.
 ЛЫм Iэшэ зыхуиыгъыр зы дакъыкъэщ.
 ЛЫфI шыфI хуэщщ.
 ЛЫ ушхъэкIуэр шхъэкIуэ мыдэщ.
 ЛЫм зыгъэлIэн ешх.
 МэжэщIалIэм къэрабгъэри лЫхъужъ ешI.
 Мэхъуэщей (адыгэ лъэпкъ) лЫфIЫм уеуэмэ, зеушху.
 Сэ гъушэралърэ фыз игъэплъа лЫрэ.
 Уанэм лЫ имысэмэ, пхъэ тыккырщ.

УэфIрэ лЫфIрэ хэт дээшын?

Уафэ гьуэгьуэрейр уэшхыншэщ, фыз дьхьэшхрейр лЫгьанцIэш.

Уэ нэхь лЫфI щымылэмэ, си пылэ лхуэгьэтысаш.

Фоч нэщI лИтI гьэшынэщ.

Хьэм и гьэрищ, шым и гьэрибл, лЫм игьэ щэщI.

Хьилэр псалтэри лЫгьэм и льэр щIиудаш.

Хьилагьэ зыхэмылтым "лЫгьэ схэлыщ" жремылэ.

ЩIаkIуэ щIагьым лЫ кьышIокI.

ЩIаkIуэр лЫм и унэщ.

УлIмэ, шхьэм уемыуэ.

Цыху'бэм зи цIэ иралуэр я лЫщхьэщ.

Лыхьум и джатэ хьушданэр мэххуэ.

Мы лЫгьэншэ гулым уахэмыхьэ.

Кьэнэмэт и лЫукIым хэхуаш.

Лы и жэщI. (Жэш кIыфIым хужалэ).

Псалтэ пэжишэ

Лыхьужьыр Iэщэм пэIэщIэмэ, мэубзэ.

Дахэр фIэрэфIэныр лЫ кьашэщ.

Лыншэ фьзабэр гиялэщ.

Адыгэ хьыбарыжхэр

Езым мурад ишIащ хьэщIэ зи жагьуэхэм я лЫгьэр здынэсыр
нужрейуэ зэ яригьэгьэунэхужыну... (57)

ЛЫгьэм зригьэхьри Iуашхьэм кьыхакьым. (71)

Ахэр лЫ хуэдэу лIащ. (84)

Ар иджыри дэщ, и ишэгьуэщ, мыгьувэу лЫ иратынуш. (130)

ЛЫгьэкIэ сIыхыну си ужэ кьыхьэмэ, фIы шIыхынкьым. (142)

Уи шынэхьышIэм лЫгьэ хэлыщ. (148)

ЛЫ хахуэр зытеса Iуашхьэм Гулей и цIэр иджыри кьэс зэрехьэ. (71)

ДАХЭ

Адыгэ пшыналъэ

Хъыджэбз дахи я башэщ.
Къан хъыджэбзуэ дахашэр
Уэ джэгугъуи пхуэтищынщ. (25)

Къан хъыджэбзу дахашэм
нартхэр дэвгъэджэгу. (25)

Быдыху дахэр тхэгурымагъуэш...
Быдыхууэ дахэр шыбым къышфожыр. (41)

ПщӀэгъуалэ кӀэщыр шы фашэ дахэкӀэ нагъэпс... (60)

Тэрчым ипхъу дахэр шордакъым ивгъагъэш. (65)

Ержыбурэ мывэшэкӀэху, шы кӀэху дахэр зыхуэрашэ,
Ӏэрубыхэр къытхуэхэщ, Дэунэм и къуэкӀэ ди Уэлымбнит. (70)

Мэртазеитыр унащхэ пыхъэт,
КъахэпыхыкӀыр ХьэтхьэкӀумэхэ фи Нагъуэ дахэт.
Уи выгъуэ дахэр Шорэ зэрихуэрт. (75)

Шы дахэ мыжэр фэ техщ,
Дохъутей техыныр дӀыгъэжыщ, зиунагъуэрэ! (83)

Къэрэкъурэм и Ӏугъуэм, Къэнэмэт!
Ди нэгейхэр, ди из дахэхэр зӀегъыхъэ.
ИстамбылкӀэ зэджем дыгъэкӀуэж. (87)

Ди пыӀэ дахэхэр натӀэпэм тесщ,
Шыуэ дызытес мыгъуэр дэ къызыдонэкӀ. (91)

Балъкъэр Зул дахэм пшынэр къегъаджэ.
Благъэр къыдэджем дамыгъуэтыж. (92)

Дадуся дахэр и пщэрыдзэнти банапцӀэ чэум нафӀыхохъэж. (99)

ХеипӀэм Къербэч йокӀуадэ,
И шыпхъу дахэм кӀрегъагъых. (101)

Къэрэкъуэлэнхэм я дахэр

Туашхэ къуагъым къытхукъуэзыху,

И ныбжькIэ джатэ гъэхуахуэт,

Езыри хуаритI зэблэхьут (109)

Туапсэ дэс гуцэм я пиццэ дахэхэм

Къэзэуат гуцэм гурыштэр хуашI. (111)

Абдулчэрымым ун натIэц дахэр ижырабгъум телът,

Щэр къыщытехуам ижырабгъу лъэныкъумкIэрэ, Абдулчэрым,
улъэныкъуэбат. (114)

ГъукIэлIхэ я пиццантIэм духьэм и лъапIэр къыщашI,

ЗыфIимыгъэщIурэ **Мазнзэу дахэр** ныщIоупшIэ. (114)

Шыгъуабжэ дахэр нахътэм доджэгу.

Дэджэгугъуурэ **си Пакъэ дахэр** мы хамейм къыхуэнэжаш. (117)

ЗекIуэщурэ пиццэгъуалэ дахэр

фызабэш хабзэти мэщыгъуэ. (120)

ЗекIуэлIымрэ зекIуэшымрэ езэшымэ, си Кулэ,

Кулэ **ун уэрэд дахэм** а махуэм къэшэж, **Кулэ дахэ!** (122)

Цыбылэхэ я гуащэ дахэ,

Ежью: Уойра,

хэтхэ щхьэкIэрэ укъысхуэкIуа, рэтIэ?

Ежью: Уо! (123)

Дыщэ къамэ дахэ мыгъуэр къыхузоштэ,

СэкI къуанщэжыр къещтэри кIэрещIэжыр. (127)

Дыщэ бгырыпх дахэ мыгъуэр къыхузоштэ,

УпщIэ бгырыпхыр къещтэри зыщIепхэжыр. (127)

Ди гупэ пиццантIэр удзыпщIэ дахэш,

Мазагъуэ нэху дахэу дэ дызэпсалът,

Мурат! – жызоIэ. (137)

Тхьэжу жэщыр согъакIуэ,

Нэхуш дахэм сокIуэжыр,

Аргуэрыжэти солIышIэ. (145)

– Умыгужьей, Срымэ!

ЩIалэ дахэ къыпхуэсшай! (156)

Хужьзурэ дахэр сыкъоуджыр,
Уджым сышДыхэтри сымылгагъукъэ. (157)

Мазэр и пlэм нэсамэ,
Шэрхъым хуэдэу хъурей мэхъу,
Дахэ цlыкlуу къахэсхар
Набдзэ фlыцlэу нэ хъурейш. (163)

Я нэхъ дахэм укъегъалшlэ,
Лlыжьхэр лlапшlэу бгъэкlуэжащ... (166)

Ди гъунэгъум гупэ бжыхьыр
Лlапэрисэу кърахуэкl,
Хъыджэбз дахэр уэ къуататэм,
зитlэ-зитсэу укlуэжынт. (167)

Уэредэ махуэ, ди нысэ!
Уэгум ит мазэр и напэш!
Напэху дахэм зегъазэ! (174)

Зыхуэтшэжыр lэшхэхущ,
lэшхэху дахэр мэтэдж,
Ар шlэтэджыр ди шауэрш! (174)

Сабий ибэу сэ къысцlэныгъэхэм
Тхъэм еплъым дахэ яжреlэ! (183)

Уи адэм и шlапlэр гъэдахэ,
Уи анэм дахэу епсалъэ. (193)

Фащэм и дахэри симылэ... (194)

Пшынэр дахэм къахуещэху. (194)
Дахэм изащlэкlи ткlийуэ сыбгъэлажъэт. (195)

Шатэпсыр уэру къысхутебгъэувэт,
Дэнэ деж сыувми дахэр си шытхъут. (195)

Псы лlагъуэм срикlуэм
Си кlуэкlэр пфlэдахэт. (195)

lэшlагъэу дахэм сэ сыхуебгъаджэт,
Ныбжьэгъур дахэу схуэбгъэпст. (195)

Адыгэ хьуэзхьухэр

Я фэр дахэрэ
Я кьарур изу,
Даклэлъыплъым,
Дыгуфлэу шрет! (33)

Хэкушхуэм япхьу пэрыту,
Дахашцэхэр куэдрэ ирепсэу! (71)

Щауэр щепсыхьу,
Дахэр шальэщлэу... (74)

Дахэ жифэм, бзэ лэфлэу... (75)

Бланэм хуэдэу и клуэклэр дахэу,
Я нысэр тхьэм кьышлэгьэк! (79)

Уи бзыпхьэри дахэу кьыгтхубогьанэ,
Уи мылэмкли умыгьынанэ... (92)

Дахэр зыгьэдахэр и набдзитлэ,
Зи набдзэклитлэри пцлэшхуэк!... (94)

Псэуклэм и дахэр тхьэм кьуит! (94)

И жьэр зэтрихрэ –
Дахэ кьыжэдэклым... (114)

Дахэр кьытхуэлшаци – дыарэзыщ. (116)

Дахэу филэр евгьашэу.
Кьафшэ нысэр фхуэмахуэу. (123)

Я нэхэр нагьуэрэ жьэгьухуу,
Дахашцэрэ флым хуэгьэсауэ
Бэуэ кьытщлэгьахуэ! (124)

Я дахагьэм дритхьэу
Флэклэ дызэдигьэпсэу! (132)

Андемыркьан

**А үнэ здигьэклэуар зэрыщытыр мыбы хуэдэт: икьуклэ лъэрызе-
хьэхэу зэших хьуэу, зы шыпхьу закьуэ ялэрэ, абы нэхьрэ нэхь дахэ
дунейм темьту. (69)**

Шым и уанэ тельхыгъуэ хъуаш, дахэу уанэ тритьхыш,
нгъасэри Жэманшэрыкыр шыпэ нуаш. (75)

Андемыркъаныр къэзылхуар унэлутш. Иджы ар къэзылхуну
унэлут хъыджэбзыр нэх дахэ хэкум имысу апхуэдэт. (85)

Еблагъэри и физри шлэсти, абы сэлам ирихаш, дахи жрилаш. (110)

Шалэхэмрэ пшашэхэмрэ къыздеуджыхым нэр плэпиху
хъыджэбз дахэ, дышэ пылэ къуаныш дахэ шхъэрыгъыу, дарий моф
шыгъын дахэ клэ зэгъуэху шыгъыу, дарий джанэ лэшхытгыр жьым
шдихурыхукыу, гуп зэхэтым я нэх дахэм Андемыркъан и нэр
техуаш. (125)

Акъсукъалым и шынэхъыжъ зыгуэр пху дахэ дыдэ нлэу
нэгъуэш зы нэгъуей къуажэ жьжъз гуэрым дэст. (135)

– Сэ зэхызох. Елбичэхэ япхуу зы гуашэ дахэ гуэр шылэш, абы
хъыринэ хуэшлаллауэ жылэр абы шызэблэк. (139)

Андемыркъанми жилаш:

– Уи ней инэмышл, уи нэпл сыхуейкъым, – жилэри, сыри
ежъэжри, Хъыу жыхуалэ шлэплэм клуэжри, абы увылэплэ шиллауэ
шылэу, къыхэклрэ пшыжъ-уэркъыжъхэм къебнийэ куэдрэ хэсауэ,
пшыжъ-уэркъыжъхэр зэхуэсри унафэ яшлэш Къаниболэт зыхашэу
Андемыркъан здэшылэр дахэклэ къажрилэм, жрагъэлэну, дахэклэ
къажримылэм, лэйклэ жрагъэлэну. (145)

– Захуэш, фышл, берычэт бесын! – дахэ къыжрилаш. (179)

Шы тлошпыр къыхихуш дахэм хуэдэун Елмырзз-къаным,
къыхури къежъэжаш. (192)

Алхъо и къуитгыр хъэжпэжът. Ежъэри зы хъыджэбз дахэ
къащэклури къеклуэлэжаш. (206)

И анэ гумащлэри къыхуошхынышлэ, и шыпху дахитлми
къыхуэзблах. Дахэри тыгъэ къыхуашл. (211)

– Фыхуэмыбэлэрыгъ, дахэ-дахэу феплъ, хэвмыгъэк, хэвмы-
гъэш! – жрилэри. (227)

Адыгэ хыбарыжыхэр

Си дахэ, сэ солэ, уэ хэт кыпщхьэщытын, удэкуауэ слэггуа-
тэмэ, солэ жысэнтэккым. (39)

Абы Дасусэккэ еджэрт, дахэклейт, щэныфлэт, и цлэ жыжэ луат,
уеблэмэ нэггуйхэри кыалмыкхэри кыпщлэупщлэрт. (41)

Дахэккэ кыдэвмыгынумэ, зауэккэ кыфтетхынщи, тхынш! (43)

Дадусэ дахэр гум ирагьэтгысхэри кыуажэм дашаш. (44)

Жэщ мазуэ дахэщ. (50)

Хыырцыжыхэ я кыуажэм Гуашэмахуэккэ еджэу хыджэбз гуэр
дэст, "дахэщ" хужалэу. (73)

Хыджэбзыр дахэклейт. ... Гуашэмахуэ дахэт, дахэклейт. (74)

Ар дахэт, дыггэм хуэдэти, куэд кыльтыхурт. (93)

Щалэри итхэккуащ Хыымсад дахэшхуэм. (93)

Безрыкыуэккэ еджэу пшы шауэ гуэр цылэти, хыджэбз дахэ
гуэрым лыхкуащ. (100)

Зэгуэрым, щаклуэ кыккыжауэ, хьэщлэщым щыщлыхьэжым,
Кьэрэбатыр блыным шабтэ дахэ гуэр флэлэу ирохьэлэж. (129)

Ауэрэ здэпсалтэм, гуашэр шлоупщлэ:

– Лыр сыт нэх хуей! – жери.

– Уэ пхуэдэ щхьэггусэ дахэ, – жафаш лыхьэхэм.

– Сэтэней хыджэбз дахэщ, Кьамболэт, кьозгьэшэнш. (147)

– Сэ кыслысыр кыслэрымыхьауэ етгысэх силэккым, Жанейм
и зэхуэдитыр хабзэккэ кыслыс, дзэ кызэфт: дахэккэ сыгуры-
мылуэмэ, кьаруккэ кытесхынш! (150)

Мафлэдз Сэрэби

Абы и лэнукууэккэ адыгэ хыбар дахэ дыдэ цыккы щылэщ. (10)

Итланэми я еклүмрэ емыклүмрэ, я дахэмрэ я леймрэ псори
зэхуеплыжаш. (16)

Хэкум кынам ямызаккуэу, хэхэс хуахэри ящлгыгуу, адыгэхэм
яхуэмэфаш, абы сыт хуэдэ бэлых пымылэми, я хабзэ дахэр. (29)

Ауэ цыхугээр, адыгагээ дахэр хыщежээу пльытэ хьунур етлуанэ адыгэ хыбарыр арац. (33)

Хабзэм кьызериштэмкIэ, адыгэхэм абы хьэцIагээ дахэ кIэлыгээрэхьэт. (40)

Дауи, анхуэдэ нэмысыр бзылхугээм езым и хьэл-шэи дахэмкIэ кьилэжыжын хуейт. (67)

Уеблэмэ, ар адыгэ бзылхугээхэм фIашу шыта цIэ куэдым уифIэц яшIыр: Дыгьэнэху, Гуашэпагуэ, ГуашэIэфI, ЛъапIэ, Дахэуэс, Дахэнагьуэ, ДыгьэцIыкIу, нэгьуэцI Iэджэхэми. (69)

Мыхьэнэшхуэ дыдэ хуащIырт хьыджэбз цыкIухэм я фэм зэрызиукьэбзым, я теплэм, я дахагьым зэрызнужьым. (74)

УцIэупшIэнэу игьуэц, дауи, адыгэхэм дахагээ жыхуаIэм хьы-джэбзыр бгы псыгьуэу, бгээ лъэпкэ имыIэу, ауэ шхужэ лъагэу шытын хуейуэ шIалытэр сытым кьыхэкIагьэнкIэ хьуну нIэрэ, жыпIэу.

Адыгэхэр кьэгьани, лъэпкэ зэмыщхэ куэдым дахэ зыфIащым и нэцэнэхэр аркьудей жыхьэу зэтэхуэркьым. (75)

Шхьэцыр нэхэ кIыхыхукIэ, нэхэ IувыхукIэ адыгэхэм ар зытель бзылхугээр нэхэ дахэу, нэхэ екуу, нэхэ насыпыфIэу ялыгтэрт. (82-83)

Мыхьэнэшхуэ дыдэ иIэт сабийм цыкIунитIэ шIыкIэ лъагьуныгээ, IэфIыгээ дахэ кьыштэным. (140)

Нэгурэш и ншэгьуэ дахэт. (176)

Зэрынэрылгьагьуши, акьыл жанрэ ущые дахэу зэхэлъц мы хьуэхьур. (236)

(ВакIэкыхьэж). Егьэлея лъэпкэ хэмылэу адыгэ хабзэмрэ адыгэ зэхэтыкIэмрэ, цыхум я хьэлэлагьым, я гуицIанагьым, я жумартыгьэм и шыхьэт пэжц мы тхьэлгьэIу дахэр. (328)

Адыгэ псалъэжьхэр

Уи дахэ нэхэрэ си Iей.

Дахагьэм дагьуишэ егэпшкIу.

Дахэ мыжэ нэхэрэ Iей жэр.

Дахэу ябз дахэу ядыжырктым.
 Удахэмэ, ухейш, ухеймэ, улъэш.
 Дахэ жызымылэм укыгпацлэрктым.
 Дахэ зыхэмызагъэ шылэктым.
 Дахэ и щлагъ фо щлэлъш.
 Дахэ и щлагъ дышэ щлэлъш.
 Дахэжылэ нэхэрэ дахашлэ.
 Дахэм блэр гъуэм къреш.
 Дахэм кымыхъ лейм кыхьктым.
 Дахэр тэмызэгъым лейклэ бгъэдохъэ.
 Дахэр зыгъэдахэр и шэнц.
 Дахэр пагэмэ, пуд мэхъу.
 Дахэ зыженлэм кыбжелэж.
 Дахэр зыгъэдахэр и набдзитлц.
 Зэгуклэу дахэш.
 Сыкъамыдэми, срадахэш.
 Дахагъэм гур егъэгущхуэ.
 Дахэ псори дахэктым.
 Дахэм еплъыр нэшхыфлэш, шыфлым тесыр хуэбгъакъэш.
 Дахэм и напэ пластэ ирагъэпщлърктым.
 ("Дахагъэ къудейр мацлэш, флыгъэ хэлъын хуейш" жыхуилэш).
 "Дахэр лыраш" жиалш хъэфизым.
 Уи дахагъэм уримыпагэу, уи лэжыгъэм иринагэ.
 Жэшым и дахэр мазагъуэш, цыхум и дахэр акъылц.
 Зи игъуэр дахэш.
 Зи чэзур дахэш.

Шылсыранэрэ пэт зы дахэгъуэ нлэш.
 Щалэгъуэрэ дахэгъурэ зимылэ шылэкъым.
 Псалъэ дахэм гъушдыр къегъэш.
 Фашэм я нэхь дахэр укытэш.
 Хьэ пэтрэ дахэ ищласэш.
 Леитым яхэди, нэхь дахэр кьыхэх.
 И клуэцфыр нэщлрэ н шлыбыр дахэу.
 Убыдэмэ удахэш, удахэмэ, ухейш.
 Уеплэмэ, дахэш, зэгупхмэ, банэш.
 Щхьэхуэпсалъэ щхьэхуэдахэ.
 Шы дахэ мыжэ.
 Гум флэффыр нэм флэдахэш.
 Лъагъуныгъэр дахагъэ-леягъэкъым.
 Пшащэ дахэ лыгъалцлэш.
 Зи щхьэ зыфлэмыдэхэж щылэкъым.
 Псалъэ дахэм гуауэр пщегъэгъупшэ.
 Псалъэ гуалэ гугъэдахэш.
 Псалъэ дахэм уи ныбэр из ищфыркъым.
 Шыр тесым егъэдахэ.
 Шауэщлэм и шлаклуэри н клуэклэри дахэш.
 Псым ухуэллэмэ, лэфлиш, флыуэ плъагъур дахэш.
 Зи гуэху зыфлэмыбэрэ зи бын зыфлэмыдахэрэ шылэкъым.
 Фыз дахэ тхьэмахуэ физши,
 Фызыфл ныбжьрей физш.
 Бзаджэри дахэм егъэлумплаллэ.
 Мыщхьэх дахашлэш.

Псалтэ пэжишэ

Хьэлым я нэхь дахэр нэмышцэкьуш.

Дохэр пасэу яшэмэ, мэутхьуэ.

Дохэр флэрыфлэныр лы кьашэш.

Цыхубзыр дахэмэ, мэпагэ.

Агьнокьуэ Лашэ

Уи нитыр кьызэтехи, –

Дохэу зэ кьызэплэгьт? – жи́лэу хьыджэбзым шыпэувам,
хьыджэбзым жэуалыр кьритыжаш. (13)

Пшащэ дохэу хэку цлэрылуэм

И цлэр кьи́луэт, луэху ухыным! (14)

Дызратри дызытам хуэдэхэу

Зы дахи кьызыжьэдэмык!ш. (16)

...Зи луэху шлафэ луэрылуатэ,

Щауэ дохэм яшэн! (36)

Сефэм, си фэр дахэ нш́лу... (37)

Хужь дохэр лы иратауэ яшэрт... (39)

Дохэр зыгьэдахэр и набдзит!ш... (39)

Псэуклэм и дохэр тхьэм кьунт! (40)

Сыхаш, дахэ нысэ,

Ди нысэ фо... (40)

Сэ сыпсалэми, семыжажьэ,

Нэш́лу уежэжьауэ,

Уи жэуалыр жьаклуэу кьызот, дахэ! (43)

Уи унагьуэм дохэу ис.

Илъэсишэ гьашлэк!ш... (45)

Диныр игьэтхьэдэрэ

Фызабэ дохэр игьэтэрэзу шыташ. (49)

Я пхъур дахэм – ягъэделэж,
Жылэ псоми кърахъуэн. (52)

Зи фэр дахэ хъун,
Лэгъунэ жэмыжъу
Уэркъыжъхэм я нэлурит. (56)

Уи пащIэжыитIыр къолэлэх,
Дыхэм ущIонэщI... (72)

МастэнэкIэ IэкIуэрэ
И зекIуэкIэр яфIэдахэм... (79)

Уи, бланэшкIэ хуэдэгъуэ бгъэгуху,
Хуарэм и дахэр зи теплъэ... (80)

Хабзэ щIэнми гу лъитэу,
Ар "тэмэмщи" хужалэу,
IуэрыIуатэм щытхъу щилэу,
Iэхульэху дахэ зэкIужу... (81)

И зекIуэкIэм удихъэху,
Дыхэ дыдэр и пэ щыкIуу... (82)

ЩауэщIэу дэ ди ныбжыщIэм
IэщIагъэ дахэр игъэпсу... (89)

IэщIагъэм и дахэр уэ зэгъэгъуэт... (103)

Дыхэ къызыжнIэрэ бжыакъуэр къызитым... (122)

Уи лъэбакъуэр зэгъухи
Дыхэу зэ къытхуэфэ! (133)

– Уэ дахэ, сэ сыкъэбгъэфэнум,
Си фэм изу сыхуапэ! (134)

ФадэфIым и башэу дахэу Iущащэ... (135)

БынжитIыр щызэIусэкIэ
Лъынтхуэхэр зэщIосысэ,
Гухэр мэкIэзыз –
Дунейм и дахалIэр мис абдежщI! (153)

ДауэкIэ алыхъталэм упищэ хъутэмэ,
Си щIалэгъуэ дахэр къеIысхыжынт... (155)

Ди шды фыц!эжвурэ жыгъыжъ гъэгъа...
Хъэбзынэр зыгъэдэхаш!э,
Дахэхэр зэщ!эзыкъуэж... (157)

Фадэм и !эфыр уи бэт,
Щыхубзым и дахэр уи нэхъыбэжт. (167)

Ди пщашэ дахэхэм сэ яжес!энц
Щыгъыным и дахэр фхуауэздыну... (169)

Дахэ нысэ уэ уохъуапсэ,
Шыпс-лэлсыклэм уохъулыж. (170-171)

Ди фащэ дахэр бзыпхэф!у... (173)

НАСЫП

Нарты

– Апхуэдэу ирехъу, уи насып зыхэлъыр араш, ууейш джатэр, – жиһэри кышцлэгъэкъыжаш. Араш Сосрыкъуэ и джатэр кыздиклар. (45)

Нэхъыццэ дыдэр щалэу шытам, насып зимылэр сэрати, зыри жысцэнтэкъым.

– Араш, сэ насып сифамэ зэшпхъухэм я нэхъыжыыр хъыджэбзынт... Фэ фи насып зыхэлъыр мыгхаращ, – жиһаш нэхъыжы Къуагуэ. (154)

– Къуагуэ хуэдэу насыпынщэу къэунэ – зым жиһаш. (155)

Андемыркъан

– Зэхэпхрэ, фыз? Мыр ди къуэр араш. Насып нцэм, зыгуэрэм цууэнщ жысатэкъэ? (87)

– Дунейм си дежкцэ абы нэхърэ нэхъ насыпынщэу шыцэтэкъым, Андемыркъан хуэдэ зыл Беслэинхэ пщы хъуну кытццэну шытам. (100)

– Уэлэхы, ди хъузгъэшагъэм зыри кымыкцэ, насып нцэм уэ кытэпхын? (125)

Андемыркъан шы цыхъэ къратырти, идакъым:

– Жэщым шыхэм плъыру сыщылэрытам къалъхуа шыццэ цыкълум си насып хэлъу кышццэкъынти, къалъхуаш. Сэ ар. и анэр и гъусэу, кызэфтым. нэгъуэщц сыхуейкъым! – жиһаш. (196)

Жалдузхъан кышылтэташ:

– ...А Налмэс, а Сырымэ, анэкъильхунщэу насыпыншитц, бланэлыр къэвгъажэт, мэрэмэжкый кывгъахъуэт, щауэ хъуауэ, фи анэ кыльхуар кыфхуэкцэуэжай! (209-210)

– Атцэ, абы шхэкцэ уи къуэшыр букыжыным, еуи, укл, плъагъунщ абы насыпу кыпхунхъыр! – жиһэри, Андемырыр хуабжыу къэгубжауэ кышццэкцри кыхыхъэжаш. (118)

– Уи насып кыстекцэуаш, ауэ си хэтыр къэлаагъуи, моуэ мы бгы лъабжэм сыщылцэуфэ! (122-123)

Адыгэ шыналъэ

**Зи насыным игъэзэжари, маржэ,
Джэтэгъэжъхэ фи Егъурбийщ! (111)**

**Мы псыхъэ лъагъуэ мыгъуэм псыхъэ сынрокъуэ,
УзэрыкIуа лъагуэм си нэр темыкIурэ си насып пхэкIыну
пIэрэ? (130)**

Адыгэ хъуэхъухэр

**Лъэпкъым и напэри илыгъу,
И насыпыр жагъуэгъухэм ятекIуэу... (79)**

**НасыпфIэу,
ЛыфI я натIэу
Дунейм фIыгъуэкIэ тергъэт! (83)**

**И Iэм насып кыпыщу,
Кыпыщэщрэ игуэшу... (84)**

Къуитыну насыпыр щIэращIэу... (94)

**Акъыл иIэу щIэкIу,
Насып иIэу кыщIыхъэжу... (100)**

**Абы и дежым
Си хъуэхъури шызоухри,
Ямыухыжын гъащIэ, насып
Тхъэм къуит! (115)**

**Зы махуэр фи насыпищэу,
Махуищэр фи насып мину... (122)**

**"Насыпыр щагуэш,
Тыншу псэу къэралщ", жалэу,
Дуней шыIэхукIэ тыншу,
Узыншэу дыпсэуну сохъуахъуэ! (132)**

**Щыгъын идыр мытIэпIу,
КъэмытIэпIыну насыпфIэу...
Дунейм фIыгъуэкIэ трет! (134)**

Мафизэ Сэрэби

Анэм и дежкѣ нэгъуэщѣ насып шыфэкъым, зэрыхуейм хуэдэу хъуа и быным и ужь иплъэн нэхърэ. (11)

Сымаджэ къэтэджыжам ехъуэхъурт: "Льалэ махуэ къыгухъэжэж", – жалэрт, алхуэдэу къехъуэхъуар нэхъыжмэ, жыщхъэ махуэ хъуну тхъэм елъэлурт, ар нэхъышлэ нэужкѣ: "Насыпыфѣ, насып защѣ ухъу", – жралэрт. Зыгуэр зыфѣкѣуэдам жралэрт: "Уи насып тхъэм химыхкѣ". (12)

"Унагъуэ насыпкѣ сытым уеджэнт", – жысѣу Азмэт сышеупщѣым, абы кѣщѣ дыдэу жэуап къызитащ: "Зэгурѣуэрэ зэдѣуэжрэ"...

Сэ уэ суриунагъуэ насыпщ. (78)

Пцѣ хэмылзу шылащ Щоджэнцѣкѣу Алий и Мадинэ дахэ хуэдэу насыпыншэ хъу, насыпыншэ ящѣ. (89)

И насыпщ дэтхэнэ зы бзылхугъэми, анэ нэс хъумэ. (105)

Нэхъыбэм ныбжышщѣтым я луэхур зерахъэми, хъыджэбзымрэ шлалэмрэ зэран хуэхъуртэкъым, я насып зэхэлмэ хъэрзынэкъэ, жалэрти. (157)

Унагъуэ зылыгыфын, зыгъэпсзуфын цыху зэтету къышлэкѣмэ, ар, дауи, гуапэт, насыпышхуэт. (248)

Псалэ пщѣуэ, улажъэрэ ушхэжу, абы нэхърэ нэхъ насып цылакъым адыгэм и дежкѣ. (275)

Сытри ялѣгъуаш адыгэхэм, насыпыр къэгъани. (284)

Адыгэ псалъэжхэр

Насыпыр пщэдджыжым ягуэщ.

Насыпыр хъуржынкѣ уафэм кърахъэхыркъым – пщѣнтлэпсым къыхокѣ.

Насыпыншэр шым хуэхъыркъым, кърахъэкѣми ящэхукъым.

Насыпыр щагуэшым дурэшым дэсащ.

Лъэпкъыншэ насыпыншэщ.

Насып гъум кIэщI нэхърэ насып псыгъуэ кIыхъ.

Насып зимыIэм уэ ептын?

Насып зимыIэм и дээр хъудырым IуешIыкI.

Насып зиIэм уэ кытепхын?

Насып зиIэм фыгъуэгъуи иIэщ.

Насып зиIэм шыIэ иIэщ.

Насыпыншэ шыIэми, гугъэншэ шыIэкъым.

Насыпыншэр махъшэм тесми хъэ къодзакъэ.

Насып щIэкъуныр насыпщ.

Насыпыр къэкIуэн хъумэ. цы Iуданэми къешэ, кIуэжын хъумэ.
гъушI пщэхъум хуэубыдыркъым.

Насыпыр хъэщIэщ.

Насыпыр Iыхъемыгуэщщ.

Нэхъыжъ нэмыс, нэхъышIэ насып.

Пэжыр зи гъуазэм насыпыр и гъуэгущ.

Уи насып зыхэлъ зыми птрихынкъым.

Уи насып зыхэлгъыр хым хэлъми, кыхэкIынш.

Адыгэр нэмысщ, урысыр насыпщ.

Акъыл зимыIэм насып иIэкъым.

Зи бзэ быдэм насып иIэщ.

Нэмыс здэшмыIэм насыпи шыIэкъым.

Нэмысыншэр насыпыншэщ.

Нэмысым насып къыдокIуэ.

Нэпсейр насыпыншэщ.

Пэжымрэ насыпымрэ зэгущэгъущ.

Темаккыкыгыгээр насыпыфлагъэш, темакккфэщдыгээр насы-
пыншагъэш.

Хьэщдэ кьаклуэм, насыпи кьыдоклуэ.

Цыхум фыуэ ятыаггур насыпыфли мэху.

Щыкыр насып укыжщ.

Быныр насыпш.

Зиггунэггүу зи фэпэггүэм и насыпш.

Насыпыр фызым кьыдоклуэ.

Сабий зэрымысым насып илыккым.

Уи насып зыхэлтым дышэхь тепхуауэ уолыаггү.

Фыз хуэмыху зиэр насыпыншщ.

Щхьэггүсэр насып зэхггэккыпфэщ.

И насып бжыхкым ирапхаккым.

И насыпыр кьитфэтлащ, и пластэпсыр хэтфэтлащ.

Уи длыггэ ккымыхьар уи насып ккыремыхь.

Уи насып зыхэмылтым даггүэ ккыхуоггүэт.

Укытэ зиэм насып ифэщ.

И насыпыр ипэккэ ккыуащ.

И насыпыр псым хуэдгү ккыоклуэ.

ПЭЖ

Адыгэ хьуэхьухэр

ЩауэфIхэм я ныхьжьэгъу пэжу...
Дахашэхэр куэдрэ ирепсэу! (71)

Адыгэ пшынальэ

– Мы псалъэу слуэтагъэр пэжу шыгтмэ,
Санэху кIадэр кIадащхьэм кырырекI,
Мы псалъэу слуэтагъэр мыпэжмэ,
Санэху кIадэр кIадащIэм щрелъэразэ. (35)
Щхьэр умыгъавэу пэжыр къыIуатэ! (42)

Адыгэ хьыбарьжыхэр

Iуэхум и пэжытIэр кыщищIэм, фызыжыр гъаш. (112)
Мыпхуэдэ хьыбари яIуатэу зэхэсхаш, пцIым пэжи, тхьэм
ещIэ... Хуейми ирепэж, хуейми ирепцI – ара-тIэ, нэхъышхьэр? (124)
Сэ апхуэдэу жалэу зэхэсхаш. ПцIыми пэжми сцIэркхьым. (125).
– ПцIы жызыIэр уэраш! Сэ жыслэр пцIырэ пэжрэ дэнэ
шыппцIэрэ уэ? (128)

Адыгэ псалъэжыхэр

Пэжыр шы щIакхуэ тесш.
Пэжыр зи гъуазэм насыпыр и гъуэгущ.
Пэжыр дыщэм нэхэрэ нэхъ лъапIэш.
Джатэм и щIагъи пэжыр жыIэ.
Зы пцIым пэжищэ егъэулъий.
Пэжымрэ насыпымрэ зэгущэсэгущ.
Пэжыр къыIумыщIэу унафэ тумыщыхь.
ПцIищэ нэхэрэ зы пэж.

Пэжым нэр ирещI.

Пэжыр хууцхууэщ, пцпыр шхуухыщ.

Земаныр уэчэлыфIш – хэт пэжми зэхегээкI.

Псалтэ пэжишэ

ЩIэныгэм я нэхь пэжыр еджэнш.

Цыхум я нэхь лэапIэр жумарт пэжш.

Агънокъуэ Лашэ

Пэжым ухуеймэ, икIи хыджэбз къабзэт,
IэкуэлякIуэуи къафэрт. (23)

Дыбгэунэнум, пэж ныбжесIэнш:

Щыгъыну сшыгъыр

Псогуэри хъэхуш... (48)

ЩуIэгъэ пэжу

Зи жыIэщIэ зыфIэкIуэдахэ! (53)

МафIэдз Сэрэби

Фымырэ Iеймрэ, пэжымрэ пцпымрэ хабзэм, гъащIэм шыщызэ-
пэшачэр мащIэркъым. Ауэ сытым шыгъуи адыгэ хабзэм фып, пэжыр
ебэкIыгъ шыташ. (32)

НэфI-нейрэ шхъэхуешагъэрэ гъащIэ гъуэгъу мытынш якIуам
нэхъыжхэр пэлэщIэ ищIыну, ар дауэрэ мыгугъуами, пэжыр я
бжаблэу шытыну арат адыгэхэр я нэхъыжхэм зрашыгугъыр. (44)

Зи акъылрэ зи пэжагъкIэ цыхур къэзыхъэхуфхэр лэпкъым я
набдзэт, бэм я жыIакIуэт, хеяшIэт, уэчылт. (44)

ЩыцIыкIум къыщышIэдзауэ ар ящымыгъупщэу, абы хуэсакъуу.
я псалтэр ягъэпэжыфу, нэхъыжхэм я напэр трамыхуу щIэблэр
къэтэдджыным дэтхэнэ зыми и Iуэхур тецIыхъат. (139)

Къехуэлэмэ, хъарзынэш, къыщемыхуэлэм и деж Iэмал имылэу
шыпсэ зэхелъхъэ, дахэу, пэж гуэр хэлъ хуэдэу, ауэ шыпсэ. (183)

Зэралтытэр арат: къызыхэкIар зымышIэжым укъинмыгъэлэжы-
ну, пэж къыбжимылэну. (238)

ПЦЫ

Адыгэ пшыналъэ

"Уэр хъэ гъуабжэжытлурэ хъэм яшхыжын, атлэ, пцыклэ фопхъэр, маржэ!" (79)

Пцыклэ гъуагъуэу Пытлэ Нэф,
Къурмэн Нэф IупщлэкIищ. (197)

Пцыклэ пцафлэр тхэмышкIэщ,
Фи тхэмышкIэр фи Iэхуэщ. (198)

Шэрий Даутыр уи пцылуэпцышэщ,
Инарыкъусей унэхэр зэрагъэпцыж. (162)

Андемыркъан

Апхуэдэу зэрышытымкIэ ар псынщIэу псоми яцIыхуаш, зэпы-
мыуэ хамэ лъапкъхэм я деж щтаплэ кыныщIкIухуаш, абы нэхъри зэран
нэхъыбэ къаримытын папщIэ, къэбэрдейхэм ар гъэпцIагъэкIэ Къэ-
бэрдейм къарашэжаш. (42)

Андемыркъан шыпсэурт Кури, Къызлар адэкIэ. Абы шыпсэуурэ
икIэм гъэпцIагъэкIэ Беслъэней ПцIапцIэ иригъэукIаш. (48)

Андемыркъан лIы пхъашэти: "Ар сэ кышысхуамыгъэфашэкIэ,
тхъэр згъэпцIаш, сьдэпсэум", – жиIэри и шыплIэм дигъэтIысхъэри
ихъыжри Аргудан Хъэмырзэхэ щригъэпсыхыжаш. (100)

– Сэ сыгъ мыгъуэрэ бгъэм усфIихъай! Сэ пцIы соупс, мы сэ
сызIусэм и дей бгъэ лъабжэм иыгъа дамыгъэр темылъым. (210-211)

Щталэ цыкIум кыныщыгуфIыкIаш, кыдэджджгъахэщ: "Уи адэр
дыгъужьым ишхауэ жалэри, кхъэ нэпцI хуашIауэ жалэри!" – жалурэ. (228)

Адыгэ псалъэжыхэр

ПцIы бупсынумэ, лIам телъхъэ.

ПцIы упсыным есар укIытэжкъым.

ПцIым гур щIэх.

ПцIым лъакъуэ шIэткъым.

Шы кӱэрыпцӱрэ лӱы пцӱыупсрэ.

Угурымышхээрэ дахэм уенэцү
Гээпцлаггээ зашлэклэ укьрашэкл. (82)

Клэклэ узэрашээрэ укьягьяпцлэ,
Пцлыр кьыпхуаупсри,
Хаклүэ нэфри яхьц! (92-93)

Пцлыр кьэпклэ кьысхуомылуатэу,
Дунейжым хуиту цыхур тегьэт!
Хьэпшыр нэцлэлуцлэу молэ пцлыупс...
Жамбэчхэ уэ урамалхьэц,
Лульхьэклэ ущыхьэт нэпцлш.
Пцлы упсыныр гьэбэяуи,
Унэ уилэм еклүэлэж, зиусхьэн! (128)

"Сыуэркьш" жолэри, уи кьыркьыр хош,
Зи клэр луша гүцлэу пцлы зешэу дэт.
Уэтэр гьэш цынэклэ уэ укьягьяпцлэ...(136)

Гу лымьтэу пцлы шэху зэрехьэ. (144)

Кьэсей пашлэплтыр тхьэгьэпцлш,
Пцлы кьыфхуиупсурэ фегьэсабыр...(156)

Мафлэдз Сэрэби

Икли гээпцлаггээклэ зыгуэру шагьэуэну, ягьэжэкуэну гу
лмызыта бзылхугьэр и псалгээ епцлыжкли, жилам темытыжкли
емыклу яшлыртэжым. (73)

Ауэ Хьан-Джэрий итхами пцлы хэлжкым: "Унагьуэм и
унафэр лым лэцлэлэт..." (77)

Дауи, пасэм шыгьуэ лэпкь кьызыхэклахэр зэхуэмьдэмэ,
щлалэми хьыджэбзми ар яшлэрти, зэдэгүшылэ мыхьумэ, гүгьэ
нэпцлхэр яшлыртэжым. (94)

Ешхьыркабзэт цыклухэм пцлы ямыупсу егьэсэнри. (140)

Агънокъуэ Лашэ

Гуныкъуэзгъуэр сэ кызыомыту,
Тыгъэ кысхуэщитэм уи лъагъуныгъэр,
Гъэмахуэр жъауаптэм шозгъэгъэкӀуэнт,
Щымахуэм лӀуэху шабэр тебгъауфынт... (13)

– Уэ ди хъэщӀэ гумащӀэ,
ЩыплӀэ жыжыи укыкӀащ,
Жэщ зыбжани утетащ гъуэгуанэ! (13)

Лашэ игу прихъат хъыджэбзым и уэршэрыкӀэри, аргуэру
иридзащ... (14)

Щам мыпсалъэу,
И гум нлӀыр жетӀэ. (17)

– Си щӀалэ!
Лыхъэлейуэ согузавэ,
Уи вы цӀыкӀуитӀри – мес, зымыгуэгуыщ. (20)

Зыкъомри щысауэ, и сфэни прикъуауэ, Лашэ ежъэжыни игу
пымыкӀыу, гупым жалӀнур игъэунэхун цӀхъэкӀэ, "сэжъэжынуыщ", - -
жиӀэри плейтей зищӀащ. (22)

НэгъуэщӀ зыгуэрхэми я гур къэжанати, ахэри кыыхуэри,
червонципщӀыр ирагъэкӀуащ. (23)

Дыгъэ-шыгъэу
Зи гъащӀэм гу шызыхуэн! (24)

Уигу примыхъри шхыныгъуэт...
ГумащӀэу псалътӀри ныжотӀэ,
Ӏэрыдззу уогугъэ бжьо дахэр!
Мэрзейхэ къащыкӀыр сыту чэж,
Гу жану фэ фыземыплӀэщ. (26)

Лыней цӀыкӀум уегъэгугъэ,
Гу гъэзагъэу ар хъушӀону! (30)

Хъэжэпхъажэуи уэ укӀанэщ,
Молэ къану уригушхуэу,
Узыхуей лӀуэхукӀи угугъат! (30)

Мыхъумыщлагъэ кыылхуэзмыву,
Выгъашхэфу сигу игъэкъабзэу,
Бзылхугъэфхэр сигу кыигъэкъыу,
Чэф кызыту фадэм сыхимыгъэкъыжу,
Унэжэгужэу уэ кыысцэщлагъэувет! (37)

Гунэсу соуэр, тхэзрыкъуэ...
Тысыплэм и щабэкъэ угупсэу... (40)

Уи наплэр кыысхуумыгъэджэгу,
Уджэгу зебгъэщлурэ гужыгъэжъ умылуатэ... (46)

Унэ ныси зылбагу мыхъум
Лъэпхуамбыщли нгу пыкълакъым. (50)

Гушцэгъу ямылэу,
Ялэр псори хэрэм зашцэщ. (52)

Ди жылэ пашэхэм
Фэ фракъуэдзэщ,
Гузэрыдзэ цыхум
Фэ зэ кыыфхуащтым,
Фи щлалэр хэкълуэдэжынщ. (55)

Гузэвэгъуэр фэ кыыфлъысым,
А сабийхэм фелъэлунщ. (57)

Сэ сыкъемыжъэуи, сигу фыкъэкълат...
Фынаклэ, мыгъуэкълэ фыщх,
Мыр фэ фымышхыу, фигу зэгъэнукъым... (59)

Сыпщымытхуу сынохъуэныфым,
Фадэ гуакълуэу уи гум егъадэ. (61)

Лашэ ар зигу техуэм яшыщтэкъыми, и жэуапыр итыжаш... (65)

Уи фэм илэри дарий зашцэщ,
ГумашлагъкӀн упэрытт. (70)

Жэмыбгъэ назэу Дырэ нэ зэв,
Уи гур мызагъэм, зыгъази, шлэкълэж! (74)

И цлэ иплуэм, къэмыплъэххэм,
УеплъыкхэнкӀи гурымыхъым... (81)
Уигу щхъэ кыызэбгъа? (82)

Гу лызымытэу уэс утэр зыгэхьей... (84)

Ялыхь, гушлэгъу кьытхуэш!
Зимыщлэжу Алыджыкьуэ кьэгъанэ! (96)

Гу жаныр зыклуэцлыль,
Зи лятэр фо гьэтлылыплэ хьун! (99)

Иумыльтхэ уи гум флэягъ...
Дзэлыфэр етлри мэгуфлэ,
Гуфлэгъуэ зимылэу кьэнэныр! (104)

"Хьэцу!" жилэу кьащтэ нэпцккн
И гур пцлланэу знугъэштэжи! (110)

Уи гьунэгъуу сыноклуатэ,
Уигу темыхуэм, зэ кьыххуилы,
Льэбакъуицккэ сиклуэтыжш,
Щоджэнхэ я пхьурылху. (112)

Уи гур лэжыгъэм уэ хомыгъыхьэш. (118)

И кьуэр гумызагъэтэм.
И адэм игу зэгъэнт.
И адэр гумызагъэти,
И кьуэм игу зэгъащ. (118)

Уи лыхугъэр жырыпсэрэ,
Цыхубэм урагунэсу –
Сэ сыпхуохъуахъуэ! (123)

Ауэ, си гум дэзгъафэмн,
Си фэм кьелуатэ... (127)

Бытыр кьуатынккэ ягу пымыкфыххэу... (129)

Зумыщлэжу ныбэм йольхэ.
Иплхьар имызэгъэу,
Гу гьэзагъэ пабжьэм уоклуэ. (136)

Мамбэтыжыр жьажьэм хэсш,
Лы гунэскъым, гурымыкьш. (145)

Цыхубзыр дунейм и дыгъэщ,
Цыхубзыр дунейм и мазэщ.
Фызмэ – гъащлэ гукьинэш,
Анзмэ – дунейм и жылэщ. (155)

Псыгуэнсу дыщэ,
Зи пшахъуэр шабэ,
Сымаджэм ягу къэкI,
Узыншэм ягу имыкIыж,
МыбыкIэ сыкъызырыкIуэнур
Дэнэ къыщыпшIа? (161)

Араш, мы дунейжыр чэзуш,
КъеджэрэзэкIуэрэ дызэблехъу,
Уи гур хэгъахъуэ упсэуху тIэкIу... (162)
ЛэжъакIуэжъхэри къыпщогуфIыкI,
Зигу упымыкIыххэри ди щIалэжъ цIыкIурш. (163)

Я дэ ди тхэ, си брудыжри
Гужьгъэжъ зезыхэ нумыт! (164)

Алыхьталэр дэ къытщхьэщытщ,
Дызытетыр гупыкIыгъуейш. (167)

Я удыни зытезмыгъахуэ,
Си гум кърихур ину согуатэ. (171)

Гурымыхь ильагъум, зигъэубэлэцт... (174)

Фызым игу мызагъэмэ, жыхьэнмэр егъзыплэ пхуэхъунщ, -
жиIэрт Агънокъуэм. (192)

Адыгэ хъуэхъухэр

УзыншагъэкIэ къедгъэхьэлэж,
ГуфIэгъуэкIэ дыгъэшхыж! (17)

Гу кIуэди къемыхъулэу,
Тхэм унаплэ махуэ фхуишI! (19)

Зы губгъэни ямыIэу,
Нэхъыжъ ялэм пшIэ хуашIу... (56)

Губгъэн лъэлкэи имыIэу,
Игу щIэныкъуэу щымыIэу,
Игу къелэм и Iэ лъэлэсу... (75)

Фадэ къыщтамэ, фадэ пашIэш,
Ди гум зыхищIамэ, нэжэгужэш... (83-84)

Дегъэбзэрабзэ,
Дегъэгубзыгъэ, –
Ди тхъэ, и гур бзыгъэрэ
Дыгъэр и шхъэцу
Гъэ мин гъащIэ гъэпсэу! (84)

Ди тхъэ, ерыскъыр зыгъэIэфIу
Мы гурыфIыгъуэр къыдззытыр... (84)

Джэдылыр жэнэт шхыну,
И шхыным нэхъ гукъеяуэ фимыIэу,
Гъэ мин гъащIэр тхъэм къывит! (92)

ГуащэкIэ Iэсэу,
ПщыкъуэкIэ гуащIэу,
Унэр игуу... (96)

МафIэм хуэдэу гу хуабэу... (97)

Игу шигъэтIылыу,
ИгъэтIылыр къиштэжу... (100)

МафIэм хуэдэу гуапэу... (101)

Зыми хуэмыныкъуэу,
Гуныкъуэгъун имыIэу... (102)

И щIэныгъэм хигъахъуэу,
Гухэхъуэшхуэ къылжъу... (104)

Фи акъылыр хурикъуу,
Гухэхъуэр фи куэдэу... (113)

Махуэшхуэ хъуэхъухэр

Ди фIыгъуэр здэдгуэшу,
Гукъеяуэр здэтшэчу. (119)

ГушIэгъуншэ фхэмыту,
Гузэгъэни фхэмыту... (122)

Хугу лъэсар хъэлыуэрэ
Анэр гуфIэу къыдэтэу... (126)

Гулъытэ ищIыфу тхъэмышкIэ бынкIэ...
Дунейм фIыгъуэкIэ трет! (134)

Адыг хыбарыжхэр

Етҭуанэу кышэжа фызым, Андолэ гуашэм, кыуих кыыхуиль-хуауэ азы Ерокъуэр дунейм сыхыжаш, лсэм хуэдэу илыагы и кыуэ пасэр, Жамбулэтккэ зэджэр, анэнэплэсым кыызэрихуигъанэр и гум кыыщитхыу. (31)

Гуашэр еккэ и ужь кыызэритым Жамбулэтым гу лымытэу кыанэртэкым, ауэ анэнэплэсым зыккы зыкыригъашлэртэкым, лэдэбагышхуэ хэлъу абы кыпиклухьырт, сыт хуэдэ лъэпошхьэпо кыплэщидзми, губзыгыэу шхьэдэхьыфрт. (32)

Хэт нэхь кыыхуэгумащлэми игъэунэхун мурад илэу, махуэр уаеми, зэшхэр кызышыхьэжыну пэшыр ямыгъэплъыну гуашэм унафэ ищлаш. (32)

– Мафлэ шхьэ иумыгъэщларэ? – зыхуэзккэщитлаш абы и анэм иккы, кызыпэрыхьэжар игу шримыхым, гыунэгъум ежэккыш, "абы зыгуэр сышэдзэккэнш, унэр ягъэплэмэ, кыэзгъэзэжынш", – жери. (32)

– Си лэблэр фубыди сыккэфлэт, – жиалаш Жамбулэт, – сызэрылэр езгъэлъагыу ар згъэгуфлэнккым! (35)

– Тхьэм и шыкурш, иджы сыплэми, сигу кыеуэрккым: гуашэр лэри зы ваккэ згъэлэжъэху сыккэлыпсэужаш... (35)

И гум кыыщитхыми, и адэр хуэгъэщлэхунутэкым, Салимэ дэккыш, куэд мышлэуи шлалэ цыккы игъуэташ. (39)

Ежъэрти, куэдэр кыэтт, кыыщигъэзэжккэ, флыуэ ялыагуртн. жылэм я гуфлэгъуэт. (41)

– Шыгъэт! – гузэваш Дасусэр. – Абы и нэгү флы шлэлыккым. (45)

– Угъурсызиблым обланэр сэраш, мо дыгъэм си псэр дыккыуэ-хьэнуш, уэ лхуэдэллэ зыгъэдэхьынур сигу кыоуэ. (46)

Куэд шлауэ зэронлху а тлур, зым и шэхур адрейм обзышл, зым игу илыр адрейм ешлэ. (48)

Тхыцлэхэ я нысэр кыуэ пэтми нэщхьей, псэлъэгъуей хьу зэпытт. Гуашэми тхьэмадэми гу лъаташ абы. (49)

Мыр кьезышлам и лъэужьыр ипхъэнкыжыфати. пщым и лых-
лыхэм я гушхьэр мафӀэм кърисыкӀырт. (52)

Къэбэрдейм нэс кыкӀа шӀалэм алхуэдэ фӀэллыкӀ илэ зэрыхуар.
дауи, куэдым ягу ирихъакъым. (55)

Бейгуэлхэм яхуэмыхыж хьуаш. Ягу техуэртэкъым абы
алхуэдэ щыхь зэрыхуашӀыр. (56)

– Фымыгузавэ, ди деж фису зыри кывӀэлнкъым. (62)

Лыы уасэ кьалэрыхьами. Тальостэнхэ ягу зэгъакъым. (62)

УкыщӀохъэжри, кьамэ кызбгъурыбольхьэ. СыткӀэ уигу
зэгъэбгъа? (65)

Гулей пщылӀым кьалъхуат. Игу техуакъым зэрыпщылӀыр. (68)

– Уи гум пӀэпыхмэ, уэ ефэ! – Ихакъым Гулей. (69)

И тхыныхур зыхэлӀым хыгъуэ –
Си гум дэгъуар дэкӀаш... (82)

Хьыджэбзым и гум хыхьаш щӀалэ куданым и нэ фыцӀнтӀыр. (93)

ЩӀалэм и гур мафӀэм къресыкӀ, унэм щӀэзагъэркъым, дунейр
хурикъуркъым. (94)

Безрыкъуэ Мамсырым гужьгъэжь хунӀэнтэкъэ – нукӀыну
мурад ицӀаш... (105)

– Хьунщ, узстынщ уигу щрихькӀэ, – жиӀаш Мамсыр. (105)

Мыхьэмэтыр псым хэпкӀэри зэпрысыкӀаш. мо тӀум гу
ялӀнымытэу яблэкӀаш. (109)

СыткӀэ уигу зригъэбгъа жилэу шӀэупщӀакъым. фызым деж
щыхьэуи лӀэхур зытетымкӀэ лыгъуэзакъым. (111)

– Укыплэ срашӀэн мурад ялэу арш. – игукӀэ жиӀаш Къэрэбатыр. (129)

И шыфӀэлфыфэ ягу щрихьым, хьыджэбзым бжэ кърырагъэташ. (132)

Къэрэбатырым и гум шӀыхьаш мобы кыжжриӀар. (133)

ГуашӀэм игу ирихъакъым хьэщӀэм и жэуапыр. (138)

Нэхъапэм хуэдэу ягу лӀфыгъэ зэхуилъыжкъым. (148)

Гурыщхьуэр бзаджэщ. Гурыщхьуэ зышлэм и гур гэджэм мажэ, сыт зэхихми, зыгуэр кьарлуэкл хуэдэу кышхохьу. (148)

Кьамболэт дэнэ шыэмн Антэнокьуэ кыфлэлуэхутэкьым: гурыщхьуэ зышлэм и унафэр клэщлщ. Антэнокьуэми и унафэр ищлагэзххэщ: дзэгэгэнукьым а тлур зы пщлэнтлэ!

Кьамболэт гу лъитэнтэкьэ и кьуэшыр зэрызэклуэклэм – кьепсалтэркьым, и цлэклэ кьеджэркьым, уэблэмэ, зыдимыгъэшхэн щхьэклэ, шхэгьуэм зыкышпримыгъэхьэллэжыр нэхьыбэщ. (149)

Нарты

Ильэс нэужьым Сосрыкьуэ шу закьуэу йожьэ, гупыр игу ири-мыхьыжу. (43)

И гур дэрыпсэ щашэ, гушэбэ лъэщ, фэрыклэу мафлэ. уфлынклын-кли лэмал хуимыгъуэтыжу Сос Сэтэней кьсхьуэпсэщаш, зыхуэмыубы-дыжу и нэфсырыр кьылэщлэклри псым ищлэлым тетэ, лугьуэр кьыхи-хьу Сэтэней гуашэм и заншлэу кьаклуэрт. Кьэблагьэу гу шылынтэм, Сэтэней здытес мывэм кьытекдри лъэныкьуэ зригъэзаш. (45-46)

Махуэ бжыгъэхэр имыгъэгъуашэу Сэтэней гуашэ гуклэ илыгъуу хуежъаш. (46)

Гьуэгум кьыздэклэуэм, лъахуэ пльыжэ телуу кьыгуэташ – кьыштакьым, и шласэм кьыжрилар игу кьэжлэжри. (72)

– Жаншэрхьым сыщеуэклэ мы тажыр шхьэрызгъагыныщ, – жилэри и анэм кьыжрилар и гум кьэмыклыжу кьыштэри и жыпым ирилъхьаш. (73)

Зы зэман гуэрэм хьыбар иригъэщлэщ нартхэм я бийм я деж клуэуэ езуэну гурыль зэрашлэмклэ. (80)

Бийр залымт, гушлэгъуншэт, шлыхьыншэт, хэкум гузэвэгъуэ кьыралъхьаш. (80)

Гузэва нартхэми ягу мзэгъэж. (82)

Аршхьэклэ зыкълэтыкьлауа зауэли шауэгъу ищлэну игу илтыр кьыхуэмыщлэхуу, цлыхухуи имылгагъуу Сосрыкьуэ я деж игъэгъэжаш. (82)

Лымырэ фызымрэ гуфлэри зы тэлайклэ яплаш. (83)

Нартыжыхэр гузваш, гузесащ. (83)

Бэдынокхуэ и анэм абы гу лэнтэри кызыххуэм зришэклаш. (83)

Бэдынокхуэ и лыггэри ишлэхэрти гушхуауэ жилаш... (91)

Зы тэлай иклуа нэужымэ, кыггэзэри хыбар кьариггэщаш:
"Зывггэххэзыр, сывггэзуэныр гурылгыц", – жилэри. (91)

Бэдынокхуэ игу нэсыртэккым хабзэу щыдэмрэ нартыжыхэм
яхэлхымрэ. (92)

Ери, ей! Хымыщ и кхуэ Батрэз,
Батрэзу шдалэ закхуэр зы гууэт,
Батрэзыр гуузишхуэ зэклуэщылыт,
Ныбэм илхуэ зи адэм и лхыр зымыггэгхуэ! (117)

Нарт афэ гуфлапщлэуи тыггэз шашл. (119)

"Сигу мыггхуэр кхеусыкхь, си анэ!" (132)

Жыжггэгуэ кьоплэри гу лхэтэ
Шэ лей кыггэримыххым: зкьеггэллэпцыр... (137)

Ар Кхуагуэ зэрызэхихар ару, игуклэ жилаш: "Сэ си гуггэр
гуггэккым. Мыхэр "ин жыгэ цыклу лхатэщ". (155)

Мэлычпххуэ и гум ирелххэ "лхы симылхуэ сыщлэлххуэну
жызыла гуащэм зыгуэр жеслэжынш", – жери. (171)

Тхэрыкхуэ пщэхуитхым я псэ,
Кхуаншлэ фышлитхым ягу ххуымыггэгхын. (173)

Адыгэ псалъэжыхэр

Жаггхуэу пльагхуэ лхэхум гур хуэнэщ.

Зигу мызаггэм лэмбатэ гхунэр кхехь.

И хьэр машлэщ, и гумэшл бэш.

Уи лэшлаггэ гуггэзаггэгх.

Хамэлэр лэггэзаггэ щхьэклэ, гуггэзаггэккым.

Бейм и гуфлэгъуэр мыткыуш, тхьэмыщкIэм и гуфлэгъуэр бынщ.
Зи ныбэ изым гуныкыуэгъуэ ищIэркъым.
Зи мэкъу Iуврэ зи мэш бэврэ гузавэркъым.
Мэл мин зилэ жыагъэ игу пыкIыркъым.
Гукъеуэ зимылэм пшIыхьэпIэфI елгагъу.
Гукъеуэ зилэр псэлталэши, бэгъу зилэр тIэхьуалэщ.
Гум илгыр фэм късIуатэ.
Гум имыль жэм къыIуатэркъым.
Гур зэмыплгыр нэм илгагъуркъым.
Гур зэщыплъмэ, нэр мэлпIагъуэ.
Гур зыхуелэм Iэр лъолэс.
Гур маплъэ, нэм елгагъу.
Гур мыгъмэ, нэр гыркъым.
Гур мыфIмэ, щхьэр флейш.
Гурэ гурэ лъагъуэ зэхуалэщ.
Гуфлэгъуэрэ гулэгъуэрэ зимылэ щылэкъым.
Гуфлэгъуэри гулэгъуэри зэпышIащ.
Гухэхъуэ шIэщ, гухэхI жьыш.
Гурыщхъуэ нэрыщхъуэ ухуэшэ.
Зым и гурашэр щэм я гурашэщ.
ЛъыкIэ зэш нэхэрэ гукIэ зэш.
Нэм и узыр нахуэши гум и узыр щэхуш.
Нэм екIур гуми йокIу.
Ныбгъуэр хьэм хэсми, хум игу хуэгъэзащ.
Цыхум и дунейр гуфлэгъуэ зэпыту ихьыркъым.
Гузэвэхыр щIэх жыы мэхъу.
Гунэс ямыщI саугъэт умышI.

Гур кѣудмэ, лъэр щѣкѣкѣым.
 Зэгурымылуэ гуѣгъуэ къешэ.
 Зигу мыныкъуэ гуныкъуэгъуэ хуумылуатэ.
 Зигу фѣы нмылѣым и шхэ фѣы къехѣулѣркѣым.
 И напэм усмыплѣу игу лхунлѣыр зэгъашѣ.
 Лам гукъанэ хуашѣыжыркъым.
 Мэжэшлалѣр пщогъупщэж, псалѣ гуауэр гум къонэж.
 Псалѣ бзаджэ губзаджэшѣ, гурышхуэ щѣыныр хуэмыхугъэш.
 Удын гуауэр мэгъушри, псалѣ гуауэр гъушчыжкъым.
 Уи хуэрыбзэ зымыщѣм уи гухэлъ жумыѣ.
 Гу къабзэ, щхэ цѣапѣ.
 Гукъеуэншэ пшэрыгуафлэш.
 Гунэмыс и Іуданэ нэсыпауэ щошѣ.
 Жы хуар гу махэш.
 Зи бзэ ныкъуэм гуныкъуэгъуэ ушигъашлѣркѣым.
 Зи нэгу къабзэм игури къабзэш.
 Зи нэгу мыфѣым игури фѣыкъым.
 Зи ныбэр зи Іэфѣлѣм и гур и лъэмыжш.
 Дэ тхужелѣркѣым, езым гу лъытѣркѣым.
 Делэм зэхибзэнш, губзыгъэм зэхихыжынш.
 Делэри мыпсэлъэху губзыгъэш.
 Зи щхэр къабзэ, зи гур бзаджэ.
 Игурэ и жьэрэ зэгъусэкѣым.
 И бзэр Іэфлш, и гур фѣейш.
 И бзэр Іэфлш, и гур фѣыцлэш.
 Игурэ и щхэрэ зэтслыш.
 И бэкъу гурышхуэ дешѣыкѣыж.

И жыпыр нэщми, и гур гъэнцлащ.
 И ныбэм зигъэнщми, и гум зигъэнщкъым.
 И фэр бэгущ, и гур бзаджэщ.
 И фэ тепх щхъэкIэ, нгу ипхын?
 И фэм хуэдэщ нгури.
 Ириуэнун ириштэнун гу кIуэцIылькъым.
 Игу итхъэщIыкIлащ.
 Игу мыкIуэдурэ, и унагъуэ кIуэдащ.
 Напэ къабзэ гу бзаджэ.
 НатIэ залэ гу залым.
 Фэ зытетым гу кIуэцIыльщ.
 ФэкIэ щIалэрэ гукIэ лIыуэ.
 Анэ зимылэм гуIэр и махуэщ.
 Анэм къыунпэсыр гунэсщ.
 Бын зимылэр зы гуныкъуэгъуэщи, бын куэд зилэр гуныкъуэгъынщэщ.
 Бын тIыуащIэ лIы гу хэщIщ, бын щащIэ лIы фэ техщ.
 Гум фIэфIыр нэм фIэдахэщ.
 Делэ благъэ нэхрэ губзыгъэ бий.
 Зи имыгъуэ хъэщIэр гуищ.
 И анэ гупсэщ, и адэ пезуш.
 Игу къобгъэну анэкIыльху нэхъ бзаджэщ.
 КъуэфI и анэ гуфIэ щигъащIэкъым.
 Къуэ щIыгупсэ зилэ и анэ гуфIэ шыщIэкъым.
 ЛIы гурымыкъыр фыз гъагъщи, лIым и гъыринэр гуемыIуш.
 Лъагъуныгъэ зыхуэщIым гушIэр къегъэхъей.
 Нэм пэжыжъэми гум пэблагъэщ.
 Нэр зэмыплъмэ, гур зэщоплэ.

Нэр зэщылтэмэ, гур зэшоу.
 Уи нысэ уигу ебгъамэ, уипхуу ешхыдэ.
 Унэр игуш, жьэгур и пэсэц.
 Унэр щлабгъэр губгъэныр илын щхьэкIэщ.
 ФызыфI зилэ и гуауэ шэчыгъуафIэш.
 ЩIалэ гурэпкIырэ нэхърэ лIыжь гупсэхуфI.
 ХьэщIэ кIакулэмэ, хэгъэрейр мэгуфIэ.
 Iэташхэ ильагъумэ, хьыджэбзыр мэгуфIэ.
 Бжыххэ мафIэр гуапэщ.
 Губзыгъэм и гуIэгъуэр делэм и гуфIэгъуэщ.
 Гугъуехэ зымышцэчар лIым хабжэркъым.
 ГуемыIу хьыбарыр щIэх зэлъащIыс.
 Гум дэбгъафэр фэм кIеIуатэ.
 Гум емыкIур нэми екIукъым.
 Гум илгыр жьэм желэ.
 Гум илгыр нэгум кыуегъащIэ.
 Гум къэмыкI лажэ кыпшыщIкъым.
 Гум хэщIмэ, лашIэм хоз.
 Гур жьы хьукъым.
 Гур зэщылIэм нэр мэлэбэ.
 ГуIэ и Iэпэ йодзэкъэж.
 Дунейр и тхьэгъуэми, губзыгъэр гукъеуэншэ хьуркъым.
 Зи гур мыфIым и щхьэр фIейш.
 Зи гур фIым и нэгури фIыш.
 Зыгъуэтыр мэгуфIэри, зыфIэкIуэдыр магъ.
 И гум зымыгъэнщIурэ и ныбэм зыгъэнщIащ.
 МафIэрэ гуфIэгъуэрэ.

Машцэр гуапэщ, гуапэр псапэщ.
Набдзэ зэхэкэр гу хэмыкфыжщ.
Нэ нэф нэхэрэ гу нэф нэхь гугъуш.
Нэгум шлэхур гум йохуж.
Нэгур гум и гьуджэщ.
Мыщэр игу кьыщихьэм шотыс.
Нэм шлэьыр лугъуэм кьыщлеху, гум ильыр фадэм кьреху.
Нэфым и нэм хихар и гум хелхьэж.
Пабжьэм хэсыр лыгъэм кьыхехури, гум ильыр фадэм кьреху.
Сигу ильыр кьашин, си йэмышцэ ильыр уэстынш.
Уэсэпс тхьэгъур гугъэхуабэщ.
УзэрымыгуIам папшцэ сыгуфIаш.
узэрымыгуфIам шхьэки сыгуIаш.
Узэмыджа гуемыIуши узэуIу гьунэгъуш.
Фэгъазэр фэ зэгъэдзэкиши, фэрэкыр гу имыкфыжщ.
Хьэгъуэлфыгъуэ махуиш гухэхьуэщ.
Хьэфизым и гур и гьуазэщ.
Шу гупыр зэдилъмэ, шхьэж игу иль ещлэж.
Щэлъахьэ гугъэпсэхуш.
И гур дзапэкиз ифыгъш.
Мастэу си гум кьыхоуэ.
Iуэхум я нэхь быдэр гухэль пэжш.
Псальэ пэжищэ
Гъэрым уигу шцэгъуныр шыху жыIэщ.
МафIэр кьыпшцэнэныр гугъэкIуэдш.
Благъэжьым игу уеуэмэ, пфIокIуэд.

Адыгэ пшыналъэ

Санэхубжьэри кърат,
Блащхъуэжьейхэр ссу хэсщ,
Блащхъуэжьейхэм гу нълъетэ. (29)

– Сэ фысщ!эни! – жи!эу, кыидигъазэм,
Сосрыкхъуэри гулэзщ,
Нартыжьхэри гузавэщ. (29)

Батрэзу щалэ закхъэр зы гууэт...
Батрэзыр гуузищхъуэ зэкхъуэщ!ылт,
Ныбэм илхъуэ зи адэм и лхъыр зымыгъэгъу! (30-31)

– Си гур кхъосыкхъыр, си анхъуэ гуашэ! (38)

Нэсрэн Жыакхъэр ипшэкхъэ кхъоплъэ...
А гугъуэ мащхъэми щхъыхуэ гу лхъетэ. (39)

Ар зэрыкхъуэжым гу кхъылытатщ. (42)

Лхъыбшхъэжыем и гур быдэжри...
Быдыхуэ и гупэм щыжсыжащ. (43)

Зи шэ кхъуэкхъэр гу их.
Тхъэхэ я Щихънагъ... (51)

Гур кхъуэдмэ дызэупщыж.
Щэджащхъуэ ди Щолэххъужь! (59)

Пшыжьхэри гузавхъуэ зэхочэнджащэ. (61)

Зи адэм и унэм гу шызымыхуэ. (64)

Си кхъуэщ си пщафхъэ, умыбэлэрыгъ,
Щу гуп кхъэсащи фхъы ягу кхъытхъунмылт. (69)

Алай-былайм сыныдоушэ,
Гурышэ быныр тхъэм фхъэгъууэщ. (75)

Кхъамэр кхърехри пшым и гу бзэджэр, уей, кхърехыр... (82)

Налшык тетыхъым паспортыр кхъет,
Ди гум кхъыщ!итхъыурэ Хэкум докхъыж. (92)

Консулым щхъэсыр пащхъэбзийтхъыж.
Сабийм дахэпхъэм ди гур мэкхъуэд! (92)

Си гум кърндзэм Мэзанхэ соклуэ,
Мы Гумкьалэжьым зыщызогьэлъагьуэ. (95)

Си гум нслъхьахэр си анэжьым кьешлэ,
Борей хьэблэжьым шлалэр дэмыс мыгьуэ. (95)

А махуэр дэ ди гумащлэгьуэт, быдаплэм деклуэлэжат. (107)

Сэ удз хушхьуэ сыхьурэ уи гум сытехуэтэм, си Алийри
узгьэхьужынт. (113)

Мэчэнейхэ гулэр фи махуэш! (116)

Витлурэ уэ ныщлэпшлэм щлэпщ тлуашлэр нахуогьэдальэ,
Йо мыгьуэ, сэ си гум ильымклэ зы цыххуи кьызымыушл. (128)

Мы сэрэнжурэ лъыр зыдашэным цыхухьу дэсыжкьыми
сабафэш.

Си сабийхэр си гум дэзгьэфурэ Кьаншобий шлалэр си фэм
кьелуатэ. (129)

Ботэш и кьуэжьу ер зи гурацэм,
мураду бзаджэр дэ тлүм кьытхуешлыр. (130)

Япэ гыныгьуэри дэхушэ хьэлъэри,
си гушхьэ лъапсэм зэуэ хегьасхьэ,
Мы зэрызехьэм яфлеузэдыжри,
стлуанэшэм сыыр догьуэлъыр. (130)

Си мэдилон мыгьуэр си бгъэгушхьэм илът,
Гум имылэ шлалэшхуэ мыгьуэр бгъафэ щлэлэ схуэхьуну сыту
гузавэгьуэ. (130)

Енджылызурэ клэрахьуэ цыклүр Хьэнифэм уи гушхьэ лыст,
Чэнифасурэ уи дуфач дахэр щыпхуэиэгьуэм шрамыгьэхт. (131)

Си ныбжьэгьу хьыджэбзхэр кьысхуогузавэ,
Сэ уи гузэвэгьуэм жьыфэ сищлакьэ, Мамышэ мыгьуэ! (140)

Сыт мыгьуэр фэ фи псэлтыхьу? – жары,...
Пшашэм я гур ныхошлри... (146)

Я шлалэхэр пащлэ бзинплэрэ,
Сахэплэжьмэ си гур мэжъауэри – Елбыргьээн жыфлэркьэ. (149)

Ар жьаклэ кьашхьуэ хьэфотэш,
Я шы-уанэ зэтелът,
Я гухэлэ зэрэшлэ. (151)

ТэкӀу лӀакъуэ шӀалтӀуэу,
Сигу зэшъуаш фызкӀэ. (152)

Лажэ зӀтӀр си хакӀуэжыщ,
ГуцӀэгъуыдэ хуэухъукъыми. (157)

–Уоу мыгъуэ, Щоджэн Мусэ,
Ижъ лъандӀэрэ уныбжъэгъуш,
ГуцӀэгъу тӀэкӀури къысхуэщӀыж! (157)

Щоджэн ЕдмырзӀэр уи ныбжъэгъу гупсӀщ,
НышӀыр къахуиӀхри ЖӀэрэ къэсаш. (161)

Къуэлэныр гутӀэвзхш,
ПхъӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ дахым упашӀщ. (169)

Уа дыди, цыпхыдзӀэм
Ди гум и ныкъуэр хегъӀщ! (171)

Уа, дэ ди гухӀӀӀӀӀӀ
нани дади ямышӀӀ. (171)

Е, зи наплъӀэ-луплъӀэр гуиӀх,
ЛъӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ
Зи тхъӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ... (187)

Си гур кӀуэдауэ гъыбзӀэр соу. (189)

Фи пхъӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ,
ГурымыкӀӀри фи куэдӀщ. (198)

ТӀуапсӀ дӀс гуцӀэм я пӀашӀӀ дахӀӀӀӀ
КъӀӀӀӀӀӀӀӀ гуцӀэм гурышӀӀӀӀ хуашӀӀ. (111)

Псым хӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ
БахъӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ
усфӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ (114)

Уи адӀ къуэшыжъыр уи гуӀӀӀӀӀӀӀ мыгъуэт,
УзӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ (140)

Уи гум къеуэр хыдӀжӀӀӀ цыкӀӀӀӀӀӀ укъамышӀӀӀ... (164)

Я шӀалтӀӀӀӀ кӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ
Я пӀашӀӀӀӀӀ гу пӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ – ХъӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ (150)

...ХабзӀӀӀӀӀ я гухӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀӀ (193)

Андемыркъан

Беслэней Пиллэлэ сзым кытлэклуэни, кыпэрыуэни хэкум иригъэсынүтэкым, пшыми, лъхукъуэлми. Езым кытлэклуэнклэ гурыщхуэ зыхуншлар щэхуу иригъэуклырт. (48)

– Щхэ унэщхэй, си шалэ. – жиэри хъаныр къеупшлаш.

– Сыклуэжыну сигу кыхъаш, – жиаш Андемыркъаным. (51)

– Уи, бжъапцэжы гурышэ, си шым и клуэклэр уигу ирихъа? – жиэри цлэупшлаш. (52)

Хъаныр тхылъым кыщеджэм, хуабжыу игу хэшлаш: "лэоухъ, алыхъ, мыр дауэ йуэху, сыту насыпыншэ мыбы хуэдэллыр зыуклыну Къэбэрдейр", – жиэри.

– Андемыркъан, умыклуэж, уэ Къэбэрдейм фы ягу кыпхуилъкыым, уалэшлэклуэдэнуш, – жиаш хъаным. (52)

Абдежым паптыхыым игу тезагъэри Елмырзэм и нэри хъужаш. (54)

Андемыр лъхуэртэкым, гуфлэри шалэ цыклэр кыхъри къэклуэжаш. (57)

Абы и шлопшауэ макым кызэригъаштэу, шым кызэрехуэхамклэ гу зылырмыгытэу шалэр шым шэсыжри аргуэру сжэжэхэщ. (62)

Езы физриклэ клуэжри адэ-мыдэ жиэу йуэхур зэтэплэху, мо хъуншлэклуэ кыкыж шу гупым гу лъатэри сабийр къаштэри къежэжэхэщ. (65)

Езы Албичэжыриклэ клэлыклуэри еплъаш, зригъэцлухаш Андемыркъаныр.

Иригъэуклын игу пымыкыу нэгъуэшлэ кыгупсысаш. (68)

Абы хъыджэбзым гу кышцылытэм, хъыджэбзыр йэнкун хъуаш: "Мыр сложь мыбы кыдыхъар, къэрэгъулхэри дэнэ кыа?" – жиэри. (69)

Жылагъуэм гүзэвэгъуэ ялэщ, яшлэнур яшлэркыым. (73)

Гуп зыхэтым сзым игу иримыхын гуэрхэр жызылэлауэ имыдэу, игу иримыхын зылэжлэлауэ имыдэу хъуаш. (76)

Джатар шырихклэ, бийм и гушлылур и гъуэгущ,

Пшы гъуэгуншэхэт, пхъэупщIэгъэбэри папщытэ. (78)

Андемыркъаныр къэсыжри щилъагъум, Жанхъуэт и къуэр хуабжыу гузэващ икIи шынащ. (79)

Гу лъатэ хъуаш щIалэр зэрыжаным. Андемыр и къуэжри гуфIэ хъуаш: "Си къаныр пIы хъунуц", – жиIэри. (81)

– Щхъэ унэшхъей? – жалэри щепщIымы:

– Си анэ сызыпIар сигу къэкIащи, аращ, – жиIащ. (87)

– Уей, ПцIапцIэжыу гурышэ, си шэм и кIуэкIыр унгу ирихъа? – жиIэри ауан щидщIым, мори хуабжыу къэгубжъащ, сзым кырахуIлам зэреуари и гум ешыкыIлащ. ИмыукIыну Iэмал имыIэу и гум ирилъхъащ. (87-88)

Сабийр зрату мзым зыхъам сабийм и дахагъэм щхъэкIэ кынгъэнащ фIимыгъэжу, игу пымыкIыу. (89)

МыкIуэу шимыдэм, Андемыр шы гупым елъэIуаш щIалэм тIэкIу гулътэ хуашIыну, я нэлэ тегу зекIуэ Iуэхум щыгъуазэ ящIыну. (91)

Андемыркъан иукIауэ къэкIуэж яфIэщIри гузэващ... Жанхъуэт и къуэ ЩхъэдыкIуакъуэр ямыгъуэтыжу куэдрэ гузэвэгъуэ яIащ. (92)

– АтIэ, Беслъэнеипщ, Андемыркъаныр уи бынкъэ? Ар Беслъэ-нейкъэ? Унгу къэгъэкIыжыт ар къэзылхуамрэ и къэкIуэкIыкIамрэ, – жиIэри. (100-101)

Ар кышщыжриIэм: "Ухусейуэ кышцIэкIыныц уэ нэмысыншэм уи хъеягъхэр цыхум ягу ихун папщIэкIэ, уи цIэри яшыбгъэгъуIшэнэ, ауэ сэ схузэфIэкIыныц, а уи цIэр джэгупIэу, ауану дунейм кытенэнэ", – жиIэри, абы и унафэкIэ ар щаукIам и деж Iуашхъэ щызэтригъэт-хъуаш. (104)

– Сыт ухусейт, Андемыркъан? – жиIащ.

– Сызыхусейр уи цIэ-уи щхъэм щхъэкIэ сыноупщIыну араг, сигу къэмыкIыжу укъежъэжаш. (111)

Шухэр, вакъэ кызэрежъахэр зэкIэлъымыкIуэ хъуауэ, абы ирихъэлIэри гузавэ хъуахэт. (112)

Ар гужыгъэжыу игу приубыдащ Беслъэней ПцIапцIэм. (115)

– Сымылэгъуарэт пшы тумэрэ хъэ тумэрэ! – жиIащ. Ар Андемыркъаным игу ижыхъауэ кIуэурэ, щэкIуапIэм нэсахэт. (120)

– Къэбэрдей махъсымэ сигу къэкIащ. – жери, бзинпIтIытIыр шIелуантIэри, зыри къримынэу иреф. (125)

– КхъыIэ, сылIыжыш, сыгъуэгурькIуэщ, фэ фефауэ фигу жан хуауэ шыгIмэ, ар хъарзынэщ, ауэ сэ ауан сыкъэвмышI, си гъуэгу ситевгъэт, сынывольэу. (127)

Нэхъри ирибэмIахэщ, нэхъри гуэеридзэ яшIащ. (133)

Елмырзэр къыдыхъэжри шым шыцIэупIцIэм, Андемыркъан къаIуэу зэришэжар къышIыжралэм, и гум ирилъхъащ: "Пшырэ уэркыу шыIэри си бийуэ, езыми махуэ къэскIэ сытегузэвыхъу, гуныкъуэгъуэм сыхымыгъэкIыну шыцIыт нэхърэ, иджы яукIым, нэхъыфIш", – жери. (135)

– ... Сэ щхъэ сакърита жысIэу, гушIыхъи ар сшIыркъым. Сэ си гукъеуэр зэхэпхаш. (140)

– СпIо, Къаниболэт, лIы хуэдэу утыкум сыкъипшаш, фыз хуэдэу щхъэ угылыжрэ? – жери, нукIыну и къамэр къышрихым, и гум хунджакъым, "си къуэш дауэ сыукIыжын?" жери. (166)

Щыльху фаштэу щауэ шIэрашIэу, шIопщ зэфIэщIам хуэдэр, я адэ къыдилъхуахэм ягъэпудри, ар и гум темыхуэу, хэкур ибгынэри Кубанскэ кIуащ. (207)

Яхъ зэрытехри, я гухэлъ зэрышIэри, шIыхэм ямышIэу, я лIышIапшIэр яунэгъуэджри, джыджэжу шолэхъужь кIэхури тэхуэфIт. (207)

ИгукIэрэ ар желэр: "Мыр зи нэмысыр, зышагъэсар Къэбэрдей хэкуш Мыр сыт шIагъуэ?"

– Си сабий закъуэ, си гуныкъуэгъуэу, бгъэр зытехуарзэу, сыIэбэм, сылэмыIэсу псыхуэм зэприхар, нобэ къэсхутэжай! (209)

Быныр къызэхэнаш. Я анэ гумащIэм псыншIэ дыдэу ар желэ.

– Ар зи нитI, ар зи натIэ, ар зи шыфэлIыфэ, сэ си шэ ефа си бгъафэ шIэкIа сабийр армырмэ, сэ сынэлатщ... (210)

Беслъэн шэм зэгуиудат. Абы и улыным лIищэ икIуэдыкIат. Игу загъэри тIысыжаш. (212)

– Гурышхъуэ гуэр пхудошIри, уи джанэр дэхъеи, уи джэжэнтIым дегъэплъ! – шыжалэм, шIалэмн гурышхъуэ ишIащ. (219)

Андемыркъан и гум къеуэр шышIэр зэримыIэжыр арт, шышIэр джэгут, адрейхэр пIышIат. (221)

Андемыркъан и гум зэридзаш, ауэ Беслээн нэхыфлыж
хуигэфащэу арт. (222)

Гузавэри, Къаниболэтыр гъаш. ...

Андемыркъан зэрауклар шыр зэрыкүэжамкIэ и адэ-анэм
къашIаш, гузэвахэщ. (223)

Езы Андемыркъан и Iыхьлыуэ хьыджэбз дахэ яритри
нэгъуейхэри гуфIэжу кIуэжаш. (231)

АдэкIэ Къэрабэхэ я пхьур къапIэу шIэст унэми, гу лъыташ мо
шы къомыр зэрыгъэштауэ зэрыкIуэжым. (248)

Андемыркъани абыхэм я гум къахуилъыр ищIэрти, янэIуа-
хуэри и шым шэсыжри, игъэджэгүү хуежэри, хуабжьу пщIантIэ
кIуэцIым шигъэджэгури, унэм ирихулIэри, а пшым и шыпхьур къы-
шIихри, шыпшэм къыдигъэтIысхэри. еуэри ежъэжаш:

– ФылIмэ, сывмыгъэхь, мис, фи шыпхьур сохь! – жери. (131)

Псоми я гум къышIитхьырт: "Къэбэрдейм къэрэгъулбжыхьу
днIэр а зы лыраш, ар сыт жытIэу дукын, дыукIми, зейншэу дыкхонэ, ятэ
къэсыр ди шIы кIапэ къылбэдэрэ дахьуншIэу дыкхонэнш", – жабу. (61)

ЦIыхубзыр абы хуабжьу иригузавэ, ириукIытэ щыхьум, ищIэм
имыщIэжу гузэвахэри, и бостенкIэр къыгуитхьш, ар сабийм
иришэкIри, пабжэ хуэдэмкIэ лъэныкъуэ иригъэзаш. (65)

Андемыркъан къэзылхуа и анэ а фызым игу ирилъхьаш: "Сэ
къэслъхуа си быным лэй къытехьэу, пудыгъэ кърахьу здэнкъым. зы
цIыху къыгъэшIэн къэзгъэшIаш", – жиIэри. (76)

Лыжыыр тхылъым еджэмэ, "Уи къуэр ухуейми уэ укIыж" жиIэу итт.

Ар и гум хыхьэри, Ахьло и къуэжкым и Iэ-и лъэ
хуекIуэжакым и къуэр езым и IэкIэ иукIыжыну. (115)

"Псори фIыт, ауэ и бээр тIэкIу лэлэIуэщ", – жиIаш. Апхуэдэ
псалъэр мо лIы пхьашэм гуапэ щыхьунт? Гуажэ щыхьуаш. (115)

Зыкъомрэ зэныбжэгуаш, Лъэлпи лIаш. Лъэлш и ужкIэш
Андемыркъан пщыхэр къышIытегушхуар. (140)

Шэч хэлъыжтэккым абы Андемыркъан иукIын мурад быдэр
зэрилам икIи гушIэгъу IуэхукIэ зэрыщIемыгуэжам, ауэ абы хуэдэлI-
тэккым АндемыркъанкIэ эджэр зыукIыр! (63)

МафIэдэ Сэрэби

Абы псалъемакыяр цыхум и гум нэхъ нэс ишIырт. (13)

Дышыгугъынщ мы ди гъашIэ зэлумыбзми зы клэ гуэр иIэну. цыхум я гум шытэджа, шыбэта хъэкIэкхуэкIэр зэ мамырыжыну. ирикъуу, зигъэнщIу, ем кыылэпыкIыну. (16)

Абы унгу ящIэгъу хъунуш. (20)

Цыхум ишIэр и гумрэ и псэмрэ кыибгъэдэкIыу шытын хуейт. (23)

ИтIанэми мы зызакъуэр дигу къэдвгъэгъэкIыжыт. (30)

Адыгэ хабзэм утспсэлъыхыну тыншкым. Ар зэхэпшIэн хуейш, уи гумрэ уи псэмрэ дыхъуу. Хабзэр ягъэзашIэ, зэрэхъэ, яхэлъш, я гум шахъумэ, хуэсакъыу, иригушхуэу, армышъумэ псалъэ дыгъэлкIэ ягъэбатэркым. (31)

Адыгэ хабзэм и купшIэр пэжагъыу, напэу, гулътэу, гуапагъуу шыжыпIэм и деж цыху куэдым къашохъур ар егъэляуэ, Iуэхур шIэбгъатхъу. (31)

Мис а зы пашIэкIэ шIэгугIыкIхэм нэхъыбзу я ягъэщ ди хабзэ дахэр зэблэша шIэхъуар, зы жаIу, зы ятхыу, нэгъуэщI зы ящIэу, я гум илътыр ялэжым темыхуэу, итIанэми, адыгэкIэ зэджэжхуэ куэд дилэ шIэхъуар. (32)

И къуэр зэрынэщхъейм гу лътэрн, абы лIыжыр еупшIаш къэхъуамкIэ. (33)

Зи гузэвэгъуэр зыIуэтэжа цыхухэр лIыжым и къуэм еупшIаш, а гъуэгу напшIэхэр, мэшпккъэжхэр вэн зырыхуейм езыр и шхъэкIэ нэсарэ, зыгуэрым гукъэкI иргъашIарэ. (34)

"Ар лIы хъумэ, сэ абы сырикъунш, ауэ лIы мыхъумэ, зырылэпкъыу тхурикъунш". Сыту фIыт мыр иджылесту дэтхэнэ зы адэми. дэтхэнэ зы шIалэми игу илътатэмэ. (39)

КъэхъункIэ хъунум цыхур шыхъуамэм. араш нэхъыфIыр. ар зэ лейуэ цыхум ягу къэбгъэкIыжыныр нэхъыфIш, нужкIэ ушIегъуэж нэхърэ. (40)

Пэжш мыр, Дж. Лонгворт гу зылытар. (41)

Адыгэхэм игъащцэ лъандэрэ гуемылу зыхуашлу шыта луэхухэр кьрагъаштэрт, хъэдыгъуэдахэхэр кьрагъэублэрт. (46-47)

Абы гъэсэнныгъэ мыхъэнэшхуэ ялэу шыташ, сабийм, цыхум я гум ирамылубыдэнкцэ лэмал имылэу. (61)

Аркъудей уегупсысмэ, сьт хуэдиз гуфцэгуэ цыкцуфэкцу. гу зыльыцдытэу насып жьыгъей куэд, штэлэщтаблагъэрэ гузэвэгъуэ куэдрэ пышла унэм кыхъуа дэтхэнэ зы сабийми. (68)

Хъыджэбз цыкцухэр шлалыкырт гукъэкцэ ялэу кьэхъуным, гуапэныгъэм, тэмаккыхъагъым, гулыгъэ яхэлъыным, цэ шабэ, цу шабэу цыху зрагъэхуэспэфу, кыдакхъаху шытыным.

Хъыджэбз цыкцухэр акъыл жану, гушыцэ яццэу, гушыцэри кьагурылэу, гудзакъэ яхэлэу, абы шыгъуэмн бзаджагъэ тлэкцум хуэмыхамэу, сьтми я дзых ирамыгъэу, шынэ-укыгъэ яхэлэу ягъасэрт, кьагъэтэджырт. (69)

А шыкцэм тету шлалэхэр сьт шыгъуи бзылхугъэхэм кьащхъэ-шыжыну, абы я цыхъыр яхъумэну зрагъасэм хуауцийрт акъыл гуакцэу, гуапэу, гу шабэ, цэ шабэу кьэтэджныным, я адэ, я дэлху, дэтхэнэ зы цыхухъуми пццэ хуашлу, нэмыс кцэлъызэрахъэу, ахэр зэрыцыхухъур, дэчык зэрашцэн хуейм шыгъуу, лыгъэ зэрахъэн зэрыхуейр зэи абыхэм щамыгъэгъушцэу.

Апхуэдэ гъэсэцкэм – шлалэхэр гушхуауэ, шыщхъэмыгъазэу, я кьару якъуэлъыр сьт шыгъуи яццэжу, цыхубзхэм я бзылхугъэ напэр хъумэным я гур теухуауэ кьэтэджныным хуэунэтлат адыгэ унагъуэм илх хабзэри, адэ-анэхэм я зэфцэкцэри, нэхъыжхэм я жэрдэмри. (72)

Абы кыкцырт уэ дэчык пццэуэ, зомыгъэгусэу, псомн я гур кьэпхъэхуфу, губзыгъэу, кцэшлуц цыкцуу укъэхъун хуейщ (73)

Къызэрыгъэплэуэ зодауэ псори, арицхъэкцэ лъыжкым зыри игу прихъырккъым. (79)

Сьтми, гуфцэу, арэзы хуауэ лъыжыр зылжхъэ хымылхъэу мэз лъапэмкцэ кцуаш, унэм шцэххэм кьагупсысам шхъэкцэ гуфцэу, пагъу. (80)

Абыкцэ цыхум кьащцэу арат а бзылхугъэр зэрыфызабэр, абы гулыгъэ лей хуэщцын зэрыхуейр.

Ар Къанщобий хуэцфлэмыкыну, и шхъэгъусэ тхъэлхухудыр игу пымыкыну шэч ишцмэ, жилат фыз цэзэм, Къанщобий и Гуащэгъагъ

дахэ зырырегъэтлэщи ауэ абдеж шхэфэгум ирырегъаклуи,
кыырырегъэклуэж. (82)

Цыхубз лыгъэ зыхэлъыр лэщаклуэу, хьэмэрэ лъашэу, зауэу,
банэу аратэкъым, Лашын хуэдэхэр ди луэрылатэм ихъумам, атлэ я
акъыл жанклэ, я гушхуэныгъэклэ, я чэнджэщ дахэклэ е я цыххубзыгъэ
нэсклэ, я щабэгъэклэ зэщлэплъар ягъэупшлыдуфу, зи гур щлэхуар
зэщлалэтфрэ лыгъэм хуэзунэтлыжыфьрт. (86)

Дауи, щлалэхэр сыт шыгъуи яужь итт алхуэдэ хьыджэбзхэм ягу
зырырагъэхьыным, я нэфI зыщэгъэхуэным, усблэмэ я лыгъэ, я
губзыгъагъ, хьэлэлагъклэ ахэр кыдахьэхыу, фыгуэ зыкырагъэ-
лъагъуну. (86-87)

Абы лыгъэ зыбгъэдэлъ гу клуэщылыщ, акъылышхуэ зезыхьэ
шхьэ пытщ. (87)

Адыгэхэм я хьэщлэ, я нэхъыжъ и тыншыплэ шхьэклэ, абы я
зэлүзэлэщ шхьэклэ сыхьхэм гугъу зрагъэхьыфу, хьэщлэми, нэхъыжъми
зырагъэллэлэфу шытащ, мыбы дакыгурылуэну плэрэ, жалэу аркъудей
я гушхьэ ар кыдыримыдзейуэ хабзэр, я кьалэныр ягъэзашлэу. (88)

Хьыджэбз цыклу гьэсам куэдым гу лъытэн хуейт. (89)

Гухэлъ зыщла щлалэмрэ хьыджэбзымрэ нащхьэрэ лушхьэклэ
зэрыщлэрт, хьуэр гуэрхэр зэпадыжырт, зэхуэзэну мурад ящлэмэ, абы
цыгъуэ дэлэл гуэрхэр ялэ хьурти зэлагъашлэрт. (90)

Адрейм игу ирихьу шыта щлалэм зыгуэрклэ игу ебгъа
нэужьклэ, си луэху кызомыхуэ, дызэпокI, жрибэnumэ, клапсэ лэрыгъу,
и клапэр зэгуэллэлъыжауэ, бэлащ хьуауэ хуригъэхьырт. (90)

Щлэпщаклуэм и деж зыгъэгусэ, гукъанэ, зэфлэнэ шылэтэкъым. (94)

Ауэ гухэлъ щыным, ар япэ хэлүщылу щыным нэхъ яужь итыр
щлалэхэрт, ахэр арат япэ ищыр, нэхъ тегушхуэр.

Щлалэм и гухэлъым зыгуэр кыиклыным и кыммыкыным зи
луэхур хьыджэбзыр арат.

Абы и гьусэу Къэжэр Индрис и уэрэдым шыщ псалтэхэри сигу
кьэкIыжащ. (94)

Гухэлъ зэхуэзыщла ныбжьыщлэхэр зэрыгъэпэжын шхьэклэ
хабзэт лэужь зэлэпахыу – фэеплъ гуэр.

Щалэр хэтт и гурылтыр хыджэбзым и флэщ ищлэну, и
лъягъуныгъэм щлэныкыуэу, ар кыдагуэшыным щлэхуэпс. (96)

Апхуэдэххээрэ и нысэр игу дыхъэ хъуа нукыкэ тхэмадэр
техьэрт и нысэм. (99)

Уеблэмэ анэхэм, бзылхугъэхэм я гум ар къэдыгъуэ банэу
хъуаш, хэлыщ. (101)

Ар зи дигу идгъэху хъунукъым, ди хабзэм и гугъу шытшкэ. (109)

Унагъуэр унагъуэ зэлүбзмэ, унагъуэ узыншэмэ, абы кыххукл
дэтхэнэ зы сабийри зыхуей хуэзэнуш, цыхугъэ, адыгагъэ, гушлэгъу
бгъэдэлъу кьэтэджынуш. (109)

А псори, зэрыкытлаци, кызэрыхъур ямышлэ хуэдээрэщ,
шышлэ къамылхум уанэ хуэщлалхъэ, цыхум ягу къэмыклын
шхэкэ. (111)

Нысашлэ лъэщыджэр лэман зериэкэ шахъумэрт нэцлэбжэхэм,
гулэгъуэхэм. Ар хъэдагъэ здашэртэкъым, къэзыгъэштэн, и гум
ежеллэн лүэху и гугъу хуашлэртэкъым. (112)

Адыгъэхэм сабийм гулытэшхуэ хуашлэ шытащ. (128)

Дуней къэхукыашлэхэм, хэпшыпхэм, псэушхэхэм, лэцлагъэ-
хэм, кыннэмышлэхэм я цлэхэр, цыхухэмрэ абыхэмрэ я зэхушытыклэр
кызыхъэщ кьэбжэкл цыклэхэм, таурыххэм, хыбархэм шышлэдэжкэ,
сабийм ахэр нэхъ тыншу зэригъашлэрт, и гум ириубыдэрт. (130)

Хьэл-щэн дахэ кыиштэным, нэмыс зыхилххэным и нэмышлауэ,
гулытэшхуэ хуашлэрт сабийм и гупсысэклэм, и губзыгъагъым
знужъынми. (131)

Араш, апхуэдизу шылажэкэ йош, мэмэжаллэ, тлэклу шхэну игу
кыполъадэ. (131)

Я анэр флэуэ лъягъумэ, абы я гурыл-гурышлэр нэхъ
ирахьэллэмэ, адыгэ сабийхэр, шлалэхэмрэ хыдажэбххэмрэ я адэм
шышынэу, абы шлэ хуашлэ кьэтэджырт. (141)

Гуфлэгъуэр джэгурэ кьафэкэ яухырт. (147)

Араши, зэблагъэ хъуахэр зэрымышлэху шлыкэ гукъанэр я
зэхуакум кыдохъуэ, абыкн зэфлэклмэ, угуфлэнт, мафлэ цыкыр
мафлэшхуэ мыхъу. (150)

Щалэр, лыгъэ ибэу абжми, гушлэгъуншэу, хьэклэкхъуэклагъу
къашхъурт хьыджэбз игу прихъар мыарэзымэ, абы теуэу
унэидзыхъэу кыххыныр. (152)

Мыпхуэдэми гу лыгтапхъэш. (162)

Уасэлыхым ешху нэчыхытххэри къыщлашурэ къагъафэ.
нэхъыжьхэм гукъыджэ яшлэмэ, пшынауэ, хьыджэбз хуашэхэри
ягъэджэгу (180)

Щалэхэм яшхар ящыгъупщэжауэ, я гур къызэрыдэхъейуэ
нэгэгъур тебэм къыранэри шлэклыжахэш, апхуэдизу "зыгъэтхэм" и
дежклэ нэхъу-нэхъуу еплъэклыурэ. (184)

Зы унэм щанлы, шагъасэу нэгъуэщл унэм щыпсэуну яшэ
бзылхугъэ цыклур гуфлэм нмызакъуэу икли мэшына, икли
мэгузавэ, икли щхъэцпэштагъэм нутыпщыркым. (189)

Жэщшысым шлэпщаклуэм ешху щхъэж игу кыххэ шишлэу,
игу къыдридзэ, и лупэ къэса щыжибэу апхуэдэтэкым. (189)

Аршхэклэ...бжыххэт, жьэгу мафлэр гум къехуэбылбэу
апхуэдэт... Ди анэм гузавэр къишташ, сэри абы сытхыклэрыхур-
кым, мыбы кыгъэгугъар щыгъупщэжауэ плэрэ, жызофэри. (191-192)

Абы тохуэ ди нэхъыжьхэм ягу къагъэклыжхэри. (195)

Абы пагъэув шылэтэкым гушхуэныгъэ, гушылэ дахэ, псалтэ
шэрыуэ, жьэрылэзагъэ мыхъумэ. (196)

Дэтхэнэ зы гуфлэгъуэми хуэдэу, мыбыхэми хьэшлэныш
хуаукырт. (196)

Къундуз жыхуафэр игъашлэм ямылэгъуауэ, бажэм, дыгъужкым,
аслэным е къаплэным я тхыцлэм лэ дальэнэ ехъуапсэу, ахэр
къедзакъэ щхъэкли къамыгъэнэнэу загъэлыхъу-ллыбжыу, къаз шыр
цыклур къаштэу я нэклум шагъэжеинным я гур шлэбэгыу, ужьэр
хьыджэбзхэм я лъакъуэ зэхуакум дэжынклэ тешыныхъу, итланэ
мышу-мыбзу фыкъэнэнщи, фшлэнц, мыдрей елэныхъу жыхуэплэр
сыт, мыелэныхъуу мы хьыджэбзхэм хэт ахэтыр, абы уигъэшына, нэ,
нысашэ ушлэклэуэн шылэкым, — лэджэ къырагъэклуэклырт зэпеуэу
шлалэхэми хьыджэбзхэми. (198)

Апхуэдэ гукъэкIхэр нысэр зейм я деж псыншлэу нагъэсырт. Ауэ нысашлэр Iупэцабэмэ, гулыгътэншэмэ, гъуэлэгъуасэмэ, цыхухэр зэгурыIуам ещхуэ щым джэдыкIамплэт. (209)

Гу лыгътапхъэш Нэгумэ Шорэ жэмхэгъасэ зыфIишми.

Ауэ и нэгъуыужкIэ, гушыIэ дахэкIэ сабийми балигъми я гуфIэкIэ, гушхуэкIэкIэ унэишэм хуэдэ адыгэ хъэгъуэлIыгъуэм нэгъуэщI нIэкъым. (210)

Ахэр итIанэ ягу къэжанауэ хъэгъуэлIыгъуэм хэтынт, фадэ гуашIэм зэкъырихарэ зеджалэу, жалэмрэ яцIэмрэ ямыщIэжу зырихъэлIэхэм хуэмьдэу. (212)

Ари зэфIокIри физхэм нысэ гъасэ уэрэд жалэурэ нысашлэр ягъэлущ. Ар гу шабэ, Iэ шабэу шытын хуейш, дэжыгъэм зыпыIуидз хъунукъым, жбырытэджу, и жагъуэ яцIами, гузэрыдзэ къыхэмькIыу, игу къеуэр и пшыпхъухэм яжриIэу, унагъуэм я зэхэтыклэр я гъуэнэгъухэмкIэ иримыхъэкIыу есэмэ, тыншу псэунущ, насыпхIлэу къызыкхыам яхэзэгъэнущ. (221)

ГуфIэгъуэ Iэнэм ерыскъыр кыкIутэу телыш. (221)

АдэкIэ къафэ, гушыIэ, нысашэ джэгу шы, уи гур пэшыхукIэ. (222)

Ахэр зэхэзых физыжкым и гур къызэрыгъуэтыжауэ, и нэпсхэр шIелъэшIыкIыж, зызепелъэшIыхыж. (226)

Уигурэ уи шхэрэ зригъэбгъэжу апхуэдэш цIалэ цырушыру тIэкIум жалэ уэредадэ зэхэфышIами. (240)

Араш ар цIыхум ягу къызэринэжын хуейри, армыхъумэ шрафа бжыэ бжыгъэркъым. (241)

Мыпхуэдэ хъыджэбз Iэнэм и деж цIалэхэмрэ хъыджэбхэмрэ фIыуэ зэрыцыхурт, я гухэлэ зыхуаIуатэрт, абы цызгъурыIуэу хъыджэбзым и адэ-анэм я деж псэлыгъухэр шагъакIуэри мащIэтэкъым. (244)

Ауэ апхуэдэу мыхъумэ, гузэрыдзэмрэ сабий зейншэмрэ япэ йош. (247)

Адыгэхэм ялытэрт, а вабдзэм еуэ цIыхур тхъэгъэпIмэ, къандымэ, фIы игу имылымэ, вабдзэм макъ имышIыну. (250)

Ауэ набдзэгубдзаплэу, жъэрыIэзу зым адрейм дитIагъур утыку къэщIыныр, зым и дагъуэр адрейм хъэуэ еутIыпшыныр зымн шыштэкъым, зыпшыIэу уигу дэбгъэхуэн фIэклан нэгъуэщI къэнэжыртэкъым. (257)

Хэт ишлэн, сымаджэр трагъуэм имызакъуэу ар икли бамплэ дэхыплэу, гу гьэтфысыплэу дэтхэнэ зым и дежкли увынкли хьунт шцлэпшаклуэм кьриубыдэ лъэхъэнэр. (261)

Атлэ нэщхьсыгъуэ зыдэлэ пщлэнтлэм, гулэгъуэм хэт лъэлккыым сыти я мамырыгъэ, сыти я тыншыгъэ, гупсэхугъуэри абдежым дэнэ кыкклым? (271)

Ауэ гьашцлэм сытри кышохъур. Гуфлэгъуэ кыдахауэ, гузэвэгъуэ кыптехъуэ нэужьклэ хабзэ хьуащ гузэвэгъуэ, нужьклэ кьэхуар, ялэ ирагъэщрэ, замылэтышэу нужьклэ гуфлэгъуэр дахьу. (272)

Зэрызалэжьэр зэрыемыкдур яшцэ пэтрэ хьэщлэхэр шыст, я бысымыр ягу пымыккыу. (272)

Ар дэтхэнэ зы балиггыплэ нувами ишлэн хуей хабзэт, абы ебакъуэми нэмыплэ мыхъумэ гушцлэгъуэ кылэжьыртэккым. (288)

Абы щхьэккэ мэшых шыхьэхур зейм тхьэлъэлэу папщлэу нукла нышым и фэр псоми ятеклуа гупым я нэхъыжкым иритырт икли арат, шухэр фэ зэхьэ игъэджегуну гупыж ишцлмэ, абы кылылыса фэр шухэм яхэзыдээр. (301)

Абы лутлэжккэ еджэрт. Тхьэм и губгъуэр тхьэлъэлуплэу арат. Зигу лей ильыр абы ихьэ хьунутэккым. (320)

Тхьэшхуэм и гушцлэгъуэм хымыныну лъалуэрт. (322)

Егъэлая лъэлккэ хэмылэу адыгэ хабзэмрэ адыгэ зэхэтыклэмрэ, цыхум я хьэлэлагкым, я гупцлэнагкым, я жумартыгкэм и щыхьэт пэжш мы тхьэлъэлэу дахэр. (328)

А хабзэм кыккырт зым игу адрейм ебгъаккым, тхьэм жинэмэ етлэныгъэ плалэз нэххэмэ, аргуэру дзейуэ зэгухьэнхэщ. (329)

Мыр флыуэ ялытэрт, ауэ шлалэгъуалэм "ягу кьэмыккыжмэ", ар зыми ягу кынгъэккыжыну хэттэккым. (327)

Мыр зытеухуар адыгэ хабзэрщ, зэрытхари адыгэбзэ лейккым, итлэном, си гур згъэфлэккым, мы тхыгъэр дагъуэншэу флытэу лъагэу флэтынклэ. (351)

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Агънокъуэ Лашэ. Усэхэр. – Агноков Лаша (Адсльгери) Османович. Стихотворения. На каб. яз. – Нальчик: Эльбрус, 1993. – 205 с.
2. Адыгэ псалъэжъхэр. Каб. пословицы. – Нальчик: Эльбрус, 1994. – 328 с.
3. Адыгэ пшыналъэ. Адыгские песни. На каб.яз. Сост. З.А. Кардангушев. – Нальчик: Эльбрус, 1992. – 222 с.
4. Адыгэ хъуэхъухэр. Кабардинские здравицы. На каб.яз. – Нальчик: Эльбрус, 1985. – 137 с.
5. Адыгэ хъыбарыжъхэр. Адыгские предания. – Нальчик: Эльбрус, 1989. – 160 с.
6. Андсмыркъан: Кабардинский героический эпос. Сост. З.А. Кардангушев. – Нальчик: Эльбрус, 2002. – 372 с.
7. Нарты. Адыгский героический эпос. – М.: Наука, 1974. – 415 с.
8. МафІэдз С. Адыгэ хабзэ. – Нальчик: Ашэмэз, 1994. – 351 с.

СОДЕРЖАНИЕ

Введение	3
Псалъэ (псалъэн)	4
Псэ	13
Щхьэ	22
Фыццэ	32
Напэ	37
Хабзэ	40
Бзэ (бзэгу)	45
Лы (лыгъэ)	48
Дахэ	59
Насып	71
Пэж	76
Пцы	78
Гу	81
Список источников	109

УЧЕБНОЕ ИЗДАНИЕ

Бижева Зара Хаджимуратовна

ОСНОВНЫЕ КОНЦЕПТЫ АДЫГСКОГО ЛИНГВОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА МАТЕРИАЛЫ К СПЕЦКУРСУ

Изд. лиц. Серия ИД 06202 от 01.11.2001.

В печать 18.03.2005. Формат 60х84 ¹/₁₆.

Печать трафаретная. Бумага газетная. 6,51 усл.пл. 3,0 уч.-изд.л.

Тираж 150 экз. Заказ № 4417.

Кабардино-Балкарский государственный университет.
360004, г. Нальчик, ул. Чернышевского, 173.

Политграфическое подразделение КБГУ.
360004, г. Нальчик, ул. Чернышевского, 173.